

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**11 EYLÜL SALDIRILARI SONRASI ABD DIŞ
POLİTİKASINDA ORTADOĞU VE TÜRKİYE-
ABD İLİŞKİLERİ**

TAYFUN TAŞKIN

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. SİBEL KAVUNCU

EDİRNE 2010

Tezin Adı: 11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri

Yazar: Tayfun TAŞKIN

ÖZET

11 Eylül 2001 tarihinde ABD güne büyük bir terör saldırısıyla başlamıştır. Dört yolcu uçağı teröristlerce kaçırılıp, adeta bir füze gibi kullanılarak Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon vurulmuştur. Bu saldırılar sonrasında Bush yönetiminin dünyaya ve özellikle de Ortadoğu'ya bakışı önemli oranda değişmiştir. Bu çerçevede ABD yeni bir güvenlik stratejisi oluşturmuş ve “Teröre karşı savaş” başlatılmıştır.

Bush yönetimi ABD için en büyük tehdidin Ortadoğu'dan geldiğini ileri sürerek bölgeye yönelik yeni politikalar belirlemiştir. Bu politikalar çerçevesinde önce El-Kaide'yi barındırdığına inandığı Taliban rejimini yok etmek için Afganistan'a girilmiş, ardından kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle Irak işgal edilmiştir.

Çalışmada, önce kısaca Ortadoğu bölgesinin siyasi tarihi, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin Afganistan müdahalesi ile başlayan ve Irak işgali ile ivme kazanan Ortadoğu'da Amerikan müdahaleciliği ve bunun doğurduğu sonuçlar ele alınacaktır. Ayrıca bu politikaların Türkiye üzerindeki etkilerine, ABD ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikaları bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, ABD, Ortadoğu, Türk-Amerikan İlişkileri.

Name of Thesis: U.S. Foreign Policy After September 11 attacks in the Middle East and Turkey-US Relations

Author: Tayfun Taşkın

ABSTRACT

At the date 11 September 2001, United States began the day with the terrorist attacks on herself. World Trade Center and the Pentagon were hit by four passenger planes that are almost used as a missile by the terrorists. This is the time that the view of Bush Government to the World and especially to the Middle East has changed significantly. In this context, the United States created a new security strategy and the "war on terror" was initiated.

Bush Government believed that the biggest threat for the United States came from the Middle East and they have set new policies for the region. Within this framework of American policy, first, being declared on Afghanistan in order to destroy the Taliban regime that is believed to sheltering the al-Qaeda bases and then, Iraq has been invaded on the grounds that they have had the weapons of mass destruction.

In this study, starting with US intervention in Afghanistan and gaining momentum with the invasion of Iraq the American intervention in the Middle East after 11 September 2001 and also its consequences will be discussed. Finally, the effects of these policies on Turkey and the Turkey-US relations within the context of U.S. and Turkey's foreign policies towards the Middle East, will be discussed.

Key Words: Terrorism, U.S., Middle East, Turkey-U.S. Relations.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
PROBLEM	vii
AMAÇ	ix
ÖNEM	ix
SINIRLAMALAR	ix
TANIMLAR	x
KISALTMALAR	x
ARAŞTIRMA MODELİ	xi
VERİLERİN TOPLANMASI	xi
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. 11 EYLÜL 2001 TERÖR SALDIRILARI ÖNCESİ AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI	5
1.1. ABD’nin Ortadoğu Politikasının Temel Hedefleri	5
1.1.1. ABD’nin Ortadoğu’ya Yönelik Ekonomik ve Stratejik Çıkarları	5
1.1.2. Politik Çıkarları	8
1.2. ABD’nin Ortadoğu Politikasının Kökenleri	9
1.2.1. Truman Doktrini	9
1.2.2. Eisenhower Doktrini	10

1.3.11 Eylül Terör Saldırıları Öncesi Ortadoğu'daki Gelişmeler ve Tutumu	ABD'nin	11
1.3.1.1991-2001 Döneminde ABD'nin Ortadoğu Politikası		13
İKİNCİ BÖLÜM		18
2.11 EYLÜL 2001 ÖNCESİ TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ		18
2.1.Türkiye-ABD İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri		18
2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türkiye-ABD İlişkileri		19
2.2.1. Uluslararası Ortamın Analizi		19
2.2.2. Türkiye-ABD İlişkilerinin Analizi		20
2.2.2.1. Soğuk Savaşın İlk Yılları		21
2.2.2.2.Marshall Planı		23
2.2.2.3. Kore Savaşı		26
2.2.2.4.Türkiye'nin NATO'ya Girişi		27
2.2.2.5.Küba Krizi		28
2.2.2.6.Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu		29
2.2.2.7.1974 Kıbrıs Müdahalesi		31
2.2.2.8.Reagan Dönemi: İlişkilerin Düzelməsi		33
2.2.2.9.George Bush (Baba Bush) Dönemi: İlişkilerin Doruk Noktası		36
2.2.2.10. Clinton Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri: Stratejik Ortaklık		38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		40
3.11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ		40
3.1.11 EYLÜL 2001 Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu		40
3.1.1.11 Eylül Terör Saldırıları		40
3.2.11 Eylül Saldırıları Sonrası Değişen Amerikan Dış Politikası		44

3.2.1. Bush Doktrini	46
3.2.2. Afganistan'a Müdahale	50
3.2.2.1. Müdahalenin Nedenleri	51
3.2.2.2. Müdahale'nin Gelişimi ve Sonuçlanması	53
3.2.2.3. ABD'nin Afganistan'a Müdahale Etmesinin Türkiye'deki Yansımaları	55
3.2.2.4. Afganistan'da Geline Nokta	57
3.2.3. Irak'ın İşgali	58
3.2.3.1. İşgalin Nedenleri	59
3.2.3.2. İşgalin Gelişimi ve Sonuçlanması	60
3.2.3.3. ABD'nin Irak'ı İşgal Etmesinin Türkiye'deki Yansımaları	63
3.2.3.4. Irak'ta Geline Nokta	64
3.2.4. Büyük Ortadoğu Projesi	67
3.2.4.1. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Yansımaları	71
3.3. 11 Eylül Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri	75
3.3.1. 2003 Irak Savaşı Çerçevesinde Türkiye-ABD İlişkileri	77
3.3.1.1. Tezkereler ve Krizler	78
3.3.1.2. Süleymaniye Krizi	80
3.3.1.3. PKK Krizi	81
3.3.2. Nükleer Kriz, İran ve Türkiye-ABD İlişkileri	83
3.3.3. Lübnan-İsrail Krizi ve Türkiye-ABD İlişkileri	84
3.4. Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri	87
3.4.1. Obama'nın Türkiye Ziyareti	87
3.4.2. Irak Sorunu Çerçevesinde Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkilerinin Geleceği Üzerine	89

SONUÇ	91
KAYNAKÇA	93

PROBLEM

11 Eylül saldırıları sonrasında Bush yönetiminin dünyaya ve Ortadoğu'ya bakışı önemli oranda değişmiştir. ABD yeni bir güvenlik stratejisi oluşturmuş ve teröre karşı savaş (war on terror) başlatılmıştır. Bu strateji çerçevesinde ABD'nin Ortadoğu'daki faaliyetleri büyük yoğunluk kazanmıştır. ABD eskiden beri bölgedeki enerji kaynakları, bu kaynakların uluslararası pazarlara güven içinde taşınması, İsrail'in güvenliği nedeniyle Ortadoğu'ya büyük önem vermiştir. 11 Eylül sonrasında buna bölgeden kaynaklandığına inanılan terörle mücadele de eklenmiştir. ABD yeni strateji geliştirmiş ve bu strateji Ortadoğu'ya uygulanmaktadır. ABD'de Eylül 2002'de açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin dört önemli noktası vardır:

- Kitle imha silahları geliştirmeye çalışan hasmane tavır içindeki devletlere ve terörist gruplara karşı önleyici askeri harekât yapmak
- ABD'nin dünyadaki askeri üstünlüğünün korunması
- Gerektiği hallerde ABD'nin yalnız başına hareket etmesi
- Özellikle İslam dünyasında demokrasi ve insan haklarının yayılması için çaba harcamak

ABD Ulusal Güvenlik Strateji belgesi 2006 yılında yenilenmiştir. Yukarıda sözü edilen temel yaklaşımlar bu belge içerisinde tekrarlanmaktadır. ABD'nin, askeri saldırıya uğramadan, önleyici saldırı yapma hakkı da söz edilen belgede yer almaktadır.

ABD, Ortadoğu'nun tümünde demokrasi ve insan haklarını geliştirmek istediğini söylemektedir. Burada Bush yönetimi içinde etkili olan ve neo-con diye bilinen yeni muhafazakâr kesimlerin ideolojik yaklaşımları önemli rol oynuyor. Bush yönetimi, ABD için en büyük tehdidin Ortadoğu'dan geldiğine inanmakta ve bunu tüm açıklamalarında dile getirmektedir. Bu noktadan hareketle, bölgeyi yeniden şekillendirme hedefli politikalar izlemektedir.

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarına baktığımızda, ABD yönetiminin söylemleri çerçevesinde İran konusu, İran'ın nükleer programıyla ön plana çıkmaktadır. İran nükleer programından vazgeçmek niyetinde gözükmemektedir. ABD ve de yine yapılan resmi açıklamalar çerçevesinde İsrail, İran'ın nükleer silahlara sahip olmasına kesinlikle izin vermek istememektedirler. Önümüzdeki dönemde Ortadoğu için en büyük tehdidin bu konudan kaynaklanacağı söylenmektedir.

İşte bütün bu gelişmeler Türkiye'yi nasıl etkileyecektir? Bütün bu gelişmelerin ekseninde Türkiye ne yapmalıdır? Dünyanın günümüzdeki büyük gücü ABD'nin NATO içindeki müttefiki Türkiye'nin Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrası koşullarda, Ortadoğu'da ABD ile önemli çıkar farklılıkları bulunmamaktadır. Bölgenin reformlara ihtiyacı vardır ve Türkiye bu görüşü paylaşmaktadır. Ortadoğu bağlamında iki ülkenin ilişkilerinde zaman zaman izlenen politikalar çerçevesinde sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

ABD hükümetinin Ortadoğu'da izlediği politikalar çerçevesinde özellikle Bush yönetimi döneminde bu farklılıklar net bir şekilde gözlenmiştir. Irak konusunda Türkiye ile ABD arasında konunun en başından beri sorunlar yaşanmıştır. 1 Mart tezkeresinin TBMM'den geçmemesi Türkiye-ABD ilişkilerinde soğukluğa yol açmış, sonrasında yaşanan gelişmeler bu soğukluğu pekiştirici rol oynamıştır.

Türkiye bölgede İran'ın ya da herhangi bir başka ülkenin nükleer silahlara sahip olmasına sıcak bakmamaktadır. Sorunun barışçı yollarla çözümünü desteklemektedir. ABD'nin İran'a askeri bir müdahalede bulunması bölgeyi yeni bir istikrarsızlığa sürükleyeceğinden Türkiye için bu coğrafyanın çatışmasız ve istikrar içinde bulunması çok önemlidir.

Türkiye, İsrail-Filistin sorununa iki devlete dayalı adil bir çözüm bulunmasını istemektedir. Bu konuda da ABD ile farklılıklar vardır. Lübnan'a gelince, Türkiye'nin Lübnan'a asker gönderme kararı alması ABD ile İsrail'i memnun etmiştir. Bu noktada ABD ile daha uyumlu bir politikanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiye bir yandan Batı ittifakı içinde yer aldığı için ABD ile ilişkilerinde karşılıklı uyumun sağlanması önem taşırken diğer yandan da, 11 Eylül sonrasında ABD'nin Ortadoğu'da uyguladığı politikalar karşısında, kendi ulusal ve bölgesel çıkarlarının korunması Türkiye açısından birincil önem taşımaktadır.

AMAÇ

11 Eylül terör saldırıları yeniden şekillenen ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politika stratejileri ve bu ekseninde Türkiye-ABD ilişkileri çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada, Amerika'nın temelde Ortadoğu'ya yönelik dış politika stratejilerinin bölgeye etkileri ayrıntısıyla irdelenirken özelde ve bu çalışmanın temel hedefi kapsamında Türkiye-ABD ilişkileri incelenecektir.

ÖNEM

Ortadoğu, Soğuk Savaş boyunca iki süper gücün kıyasıya yarıştığı etki alanlarından biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası sistemde köklü değişikliklere neden olurken, iki kutupluluktan tek kutupluluğa geçilmiş, ABD tek süper güç olarak uluslararası ortamda yerini almıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında Bush yönetiminin Ortadoğu'ya bakışı önemli oranda değişmiş ve ABD'nin Ortadoğu'daki faaliyetleri büyük yoğunluk kazanmıştır. ABD'nin bu bağlamda izlediği politikalar Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Bundan dolayı 11 Eylül sonrası ABD dış politikasının Ortadoğu ve Türkiye eksenindeki etkileri çalışmada üzerinde önemli durulacak noktalardır.

SINIRLAMALAR

Çalışmada 11 Eylül 2001 saldırıları ile başlayan, sonrasında Amerika'nın Afganistan'a müdahalesi ile başlayan ve Irak'ı işgali ile devam eden süreç içerisinde, ABD'nin dış politikasında Ortadoğu ve Türkiye ekseninde yaşanan gelişmeler günümüze kadar detaylı olarak incelenecektir.

TANIMLAR

Araştırma sonucu ortaya çıkan ana temalar, bulgular tespit edilirken gerekli tanımlar ve kavramlar, özellikle sosyal ve siyasal terimler ile açıklanacaktır.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AK: Avrupa Konseyi

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

BOİ: Büyük Ortadoğu İnisiyatifi

BOP: Büyük Ortadoğu Projesi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

GOKAP: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi

IMF: Uluslararası Para Fonu

ISAF: Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti

KİS: Kitle İmha Silahları

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TÜSİAD: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmamızın temelini oluşturan 11 Eylül saldırılarından günümüze kadar, Amerika'nın Ortadoğu ve Türkiye ekseninde dış politikasının detaylı olarak ele alınabilmesi için gerekli literatür taraması yapılarak, birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılacak, yorumlanacak ve imkanlar dahilinde ilgili kurum ve kuruluşlarla bireysel görüşmelerde bulunulacaktır. Elde edilen veriler ışığında Amerika'nın 11 Eylül sonrası dış politikası çerçevesinde Türkiye-ABD ilişkileri incelenecektir.

VERİLERİN TOPLANMASI

Konu ile ilgili veriler, konu üzerinde literatürdeki kitaplar/makaleler, dergiler, resmi kurum ve kuruluşların yayınları, internet siteleri, resmi belgeler ile gazete arşivlerinden toplanmaya çalışılacaktır.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler, analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınarak soruna ilişkin saptamalarımızı doğrulayıp doğrulamadığı araştırılacaktır.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası iki süper güç olarak uluslararası sistemde söz sahibi olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin askeri, siyasi ve de ekonomik rekabetleri Ortadoğu coğrafyasına da yansımıştır.

ABD'nin bölgede ekonomik, stratejik ve de politik çıkarları bulunmaktadır. ABD bölgedeki planlarına bu çıkarlar doğrultusunda yön vermektedir. Yine ABD'nin Ortadoğu coğrafyasındaki bu çıkarları temelinde Türkiye ile ilişkilerini geliştirdiği gözlemlenmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde olası bir Sovyet tehlikesine karşı Türkiye'nin ABD için önemli bir müttefik haline gelmesine neden olmuştur. Truman Doktrini ile Türkiye'nin ABD politikasında önemli bir “köşe taşı” olarak görülmesi¹ sonucu bir anlamda iki ülke arasında düzenlilik taşıyan bir zemine oturduğu söylenebilecek olan ilişkiler, süreç içerisinde günümüze gelene kadar çoğu zaman iki ülke arasında müttefiklik ilişkisine dayalı olumlu ve taraflar arasında diyaloga dayalı bir biçimde seyretmiş olsa da, ilişkilerde zaman zaman yaşanan gerginliklerle kopma noktasına gelen dönemler de yaşanmıştır. Özellikle 1964 yılındaki Johnson Mektubu, 1974 ambargosu ve haşhaş ekiminin yasaklanmasının Türkiye'de yarattığı tepkiler nedeniyle Amerika ile olan ilişkilerde soğukluklar yaşanmıştır. Bir anlamda Türkiye'nin ABD ile ilişkilerine hâkim olan olumlu yapı, bu dönemlerde yerini güven bunalımlarına bırakmıştır.

1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte ABD kendisini uluslararası sistemde bir anda tek güç olarak hissetmeye başlamıştır. Bu dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı çıkan ABD, en büyük desteği yine, Turgut Özal'ın deyimiyle “bir koyup üç almayı” hedefleyen Türkiye'den almıştır.² 1993-2001 yıllarında Bill Clinton döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde yakalanan

¹ Truman Doktrininde ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı Ortadoğu politikasındaki “köşe taşı” olarak görmüş ve bu ülkelere ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Truman Doktrini için bk. President Harry S. Truman's Address To A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.hbci.com/~tgort/truman.htm> (11.08.2009).

² Burcu Bostanoğlu, (2008): *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi, İkinci Baskı, Ankara: s.437. 1991 yılında Körfez Savaşı yaşanırken dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal “bir koyup üç alacağız” demiştir. Ancak Özal'ın dediği gibi olmamış, Türkiye o dönem yaklaşık 45 milyar dolar ekonomik kayıp yaşamıştır. <http://ilef.ankara.edu.tr/gorunum/2002/12/olasi-savas-olasi-kriz/>, (31.10.2009).

istikrar ve işbirliği ortamı, Cumhuriyetçi lider George W. Bush'un Başkan seçilmesi ve 11 Eylül 2001 yılında yaşanan terör saldırıları sonrasında bozulmaya başlamıştır.

11 Eylül 2001'de tarihinin en ağır terör saldırısına uğrayan ABD, Ortadoğu'dan kaynaklandığını ileri sürdüğü teröre karşı savaş açmıştır. Teröre karşı savaşta yanında olmayanların da teröristlerle işbirliği yapmış olacağını ileri sürmüğü; bu çerçevede Afganistan ve Irak'a müdahaleler gerçekleştirmiş; aynı bağlamda Suriye ve İran'ı da tehdit etmiştir.³ Terörizmin bu bölgedeki insan hakları ve demokrasi açısından kaynaklandığını iddia eden ABD, bu bölgede demokrasiyi yerleştireceğini düşündüğü Büyük Ortadoğu Projesini gündeme getirmiştir.⁴

ABD'nin yukarıda sayılan tüm bu girişimleri yaparken Türkiye'nin de desteğini aradığı görülmüştür. Fakat Türkiye'de 1 Mart 2003 Tezkeresinin kabul edilmemesi ABD'nin Türkiye'den beklediği desteği karşılıksız bırakırken, ABD, zamanla Irak'ta bir nevi bataklığın içine saplanmıştır. ABD'nin Türkiye'den aradığı desteği bulamamasının ardından, Süleymaniye'de bir kısım Amerikan askerinin Türk askerlerinin başlarına çuval geçirerek tutuklaması Türk kamuoyundan büyük bir tepki almıştır.⁵ Özellikle bu dönemden sonra Türkiye'deki PKK kaynaklı terör olaylarının artışı sonrasında medyada yer almaya başlayan ABD'nin istihbarat paylaşımında işi ağırdan aldığı ve yeterli desteğin sağlanmadığı iddiaları⁶,

³ 11 Eylül'ün ardından Şam yönetimi ABD ile işbirliğine girmiş, fakat Suriye'nin Hizbullah ve Hamas gibi radikal İslamcı örgütlere desteğini sürdürdüğü iddiaları Washington yönetiminin tepkisini çekmiştir. ABD'nin terörle savaşları yöntemleri İran tarafında eleştiriye yol açmıştır. ABD yönetimi de İran'ı "Şer eksenli" içine almıştır. http://dosyalar.hurriyet.com.tr/11eylul/war_harita.swf. (31.10.2009).

⁴ Chuck Hagel(2004), "Büyük Ortadoğu'ya Güvenlik Getirmekte NATO'nun Rolü", ABD Dış Politika Gündemi, Haziran 2004, s:12, ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Enformasyon Programları Bürosu, <http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/natoittifakiturkish.pdf> (28.10.2009).

⁵ Irak'ın Süleymaniye kentinde 11 Türk askerinin gözaltına alınması olayını soruşturmak üzere Türkiye ve ABD, incelemeler yapmak üzere Ortak Araştırma Grubu oluşturmuştur. Her iki taraf, müttefikler arasında gerçekleşen bu olayı ve Türk askerlerinin gözaltında maruz kaldıkları muameleyi üzüntü ile karşılamıştır. http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2003/BA_14.html, (31.10.2009). Metehan Demir, "Çuvala tepki veremedik. Çuval olayında ABD burnumuzu sürtmek istedi" <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=158071>, (31.10.2009).

⁶ 2007 yılı sonbaharında artan PKK saldırıları karşısında medyada ABD aleyhinde birçok yazı çıkmıştır. Bunlardan birinde, Cüneyt Arcayürek, "ABD'nin Türkiye'ye terörü bitirme konusunda destek vermediğini" ifade etmiştir. Cüneyt Arcayürek, "Kuzey Irak: Kapalı Kutu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim 2007. s.9.

çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkileri tarihinin en sancılı dönemlerinden birine girmiştir.

2006 yılı sonlarında Cumhuriyetçi Parti'ye olan tepki ve Temsilciler Meclisi'nde Demokrat Parti'nin çoğunluğu elde etmesi sonucu George Bush ve ekibi Ortadoğu politikasında ılımlı bir politika izlemeye başlamıştır. 2007 yılında ABD'ye ziyarette bulunan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, dönemin ABD Başkanı George W. Bush ile görüşmesinde Türkiye'de üst üste yaşanan terör olayları da gündeme gelmiş, ABD'den istihbarat paylaşımı desteği alan Türkiye, sınır ötesi harekât için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tezkere kararı çıkarmıştır.⁷

İki dönemlik başkanlığı süresince Irak'ta ve Ortadoğu politikasında başarısızlığından dolayı ve üstüne yaşanan ekonomik kriz sonucu Cumhuriyetçi Parti'nin çok eleştiri aldığı görülmüştür.⁸ Bu sebeple Amerikan seçmeninin yeni başkanı Demokrat Parti'den seçtiği düşünülebilir. 4 Kasım 2008 tarihinde yapılan seçimler sonucunda Hussein Barack Obama, ABD'de başkan seçilmiştir. Obama ile yeni dönemde çok radikal değişiklikler olmasa bile ABD'nin Irak politikasında önemli adımlar atacağı beklenmektedir.

Bu çalışma tüm bu yukarıda anlatılanları detaylı bir şekilde incelemek üzere hazırlanmıştır.

Tezin birinci bölümünde 11 Eylül terör olayları öncesi ABD'nin Ortadoğu politikası analiz edilmiştir. Bu bölümde ABD'nin Ortadoğu politikasını yönlendiren ekonomik, stratejik ve politik çıkarlarının neler olduğu, Truman'dan George Bush'a ABD'nin bölgedeki politikaları ekseninde irdelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

⁷ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2007/ekim2007.htm>, (26.12.2009) ; Recep Tayyip Erdoğan'ın George Bush ile görüşmesi için bk. "Güdümlü Harekât", *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 2007.s.1; "Dünya Zirveyi Görüşüyor", *Zaman Gazetesi*, 06 Kasım 2007, s.1

⁸ Başkan Bush ve ekibine yapılan eleştiriler için bk. Birol Akgün, (2006): "ABD Bataklığa Saplınmış Durumunda", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:91, s.6.

Tezin ikinci bölümünde 11 Eylül 2001 öncesi Türkiye-ABD ilişkileri tarihsel süreç perspektifinde, ilişkilerde kırılma noktaları yaratan olaylar çerçevesinde incelenmiştir.

Tezin son bölümünde 11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin dış politikasında Ortadoğu ve bu politikası çerçevesinde Türkiye ile olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ABD'nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri ile Büyük Ortadoğu Projesi incelenerek, yine bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan tezkere ve Süleymaniye krizi gibi kırılma noktaları da irdelenmiştir. Son olarak Ocak 2009 tarihi itibarıyla ABD Başkanı Barack Hussein Obama'nın Türkiye ziyareti ve bu ziyaretin Türk basınındaki yansımaları, ABD'nin yeni başkanı ile birlikte Türkiye'ye bakış açısındaki olası değişiklikler ve de Türkiye'nin bu yeni dönemde ABD'ye yaklaşımı kapsamında ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 11 EYLÜL 2001 TERÖR SALDIRILARI ÖNCESİ AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

1.1. ABD'nin Ortadoğu Politikasının Temel Hedefleri

ABD'nin, Ortadoğu politikasını yönlendiren birçok etken vardır. Fakat genelde bu ülkenin Ortadoğu politikasına yön veren ana unsur bu bölgedeki çıkarlarıdır. ABD'nin bölgede ekonomik, stratejik ve politik çıkarlarının olduğu söylenebilir.

ABD açısından bu çıkarların korunması ve sürdürülebilir olması önemlidir. Bu önem, ülkenin 1969-1974 yılları arasında Başkanlığını yapmış olan Richard Nixon'un aşağıdaki konuşmasından da anlaşılmaktadır:

“ABD'nin ve tüm özgür dünyanın Ortadoğu'daki çıkarları, bu bölgedeki barışın herhangi bir ülke tarafından ihlal edilmemesine bağlıdır. Herhangi bir gücün Ortadoğu'da egemen durumuna gelmek istemesi, bölgedeki uyuşmazlık ve gerginlikleri şiddetlendirecek, ABD ve özgür dünya ülkelerinin güvenliklerini olumsuz yönde etkileyecek ve tehlikeye sokacaktır. ABD, bu bölgede egemenlik kurmak istemediği gibi, başka ülkenin de burada egemen duruma gelmesine izin vermeyecektir.”⁹

1.1.1. ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Ekonomik ve Stratejik Çıkarları

Petrole bağımlılıkları her geçen gün biraz daha artan ABD ve batılı müttefiklerinin, petrol ihtiyaçlarının önemli bir kısmını, dünya petrol rezervinin yaklaşık yüzde 66'sının¹⁰ bulunduğu Ortadoğu bölgesinden karşıladıkları

⁹ Aktaran Ali Fikret Atun, Zekai Doğanay (1994): *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Yönden İncelenmesi*, Genelkurmay Yayınları, Ankara: s.40.

¹⁰ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dgg.doc, (31.10.2009).

düşünülecek olursa, petrol ve doğalgaz rezervlerinin kontrollü akışının sağlanmasının ABD için büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Tablo I: 2008 Yılı İtibariyle Dünya Petrol Rezervleri (Milyar varil)

Avrupa	% 1.8
Asya Pasifik	% 4.2
Kuzey Amerika	% 6.1
Rusya+BDT	% 6.2
Afrika	% 7.3
Amerika	% 9.1
Ortadoğu	% 65.3

Kaynak: http://www.eia.doe.gov/oil_gas/petroleum/info_glance/petroleum.html (11.05.2009).

Dolayısıyla Batılı ülkelerin petrol gereksinmesi her geçen gün arttığı ve petrole alternatif olabilecek yeni enerji kaynakları devreye sokulamadığı sürece bölgeye olan bağımlılığın devam edeceği beklenmektedir.¹¹ Ortadoğu petrol açısından çok önemlidir. Dünyada toplam kanıtlanmış ham petrol rezervi yaklaşık 1.140 milyar varildir.¹² OPEC üyesi 12 ülke toplam ham petrol rezervinin % 78'ini elinde tutmaktadır.¹³ Bu da yaklaşık 896 milyar varillik bir rezerv demektir. Öte yandan salt Ortadoğu'daki ham petrol rezerv miktarı ise yaklaşık 740 milyar varildir.¹⁴

Bu rezervlerin önemli bir kısmı 264 milyar varili S.Arabistan, 133 milyar varili İran, 115 milyar varili Irak, 98 milyar varili Birleşik Arap Emirlikleri (B.A.E.), 101 milyar varili Kuveyt ve 15 milyar varili Katar'ın elindedir.¹⁵

¹¹ Tayyar Arı, (1999): *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, Alfa Yayınları, İstanbul: s. 58.

¹² http://www.pigm.gov.tr/dunya_tablo/dunya_ham_petrol_rezervleri.xls, (31.10.2009).

¹³ Bu ülkeler Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Venezuela, Katar, Libya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya ve Ekvator. <http://www.opec.org/aboutus/>, (10.08.2009).

¹⁴ http://www.pigm.gov.tr/dunya_tablo/dunya_ham_petrol_rezervleri.xls, (31.10.2009).

¹⁵ http://www.eia.doe.gov/oil_gas/petroleum/info_glance/petroleum.html, (11.05.2009).

Tablo II: 2008 Yılı İtibariyle Ortadoğu'da Üretilebilir Petrol Rezervleri (Milyar Varil)

Ülkeler	Rezervler (milyar varil)	Pay (%)
Suudi Arabistan	261	24.9
Irak	112.5	11
BAE	97.8	9.3
Kuveyt	96.5	9.2
İran	89.7	8.5
Katar	15.2	0.2
Umman	5.5	0.08
Diğer Ülkeler		0.01
Yemen		4
Toplam	685.6	

Kaynak: http://www.eia.doe.gov/oil_gas/petroleum/info_glance/petroleum.html
(11.05.2009).

Yaklaşık 70 milyonluk İran çıkartılırsa, geriye kalan beş ülkenin toplam nüfusu 55 milyondur.¹⁶ Yani dünya enerji kaynaklarının % 52'sinden fazlası 55 milyonluk kesimin elindedir. Petrolde olduğu gibi doğalgazda da kanıtlanmış rezervlerin % 70-75'i "Büyük Ortadoğu Bölgesi"nde bulunmaktadır. Bu çerçevede Büyük Ortadoğu olarak adlandırılan bölgenin, dünya güçlerinin enerji rekabetinde birincil önem taşıyan bir bölge haline geldiği söylenebilir.¹⁷

Bu açıdan değerlendirildiğinde, bölgedeki ülkeler kapsamında özellikle Irak, sahip olduğu petrol rezervleri, tarıma açık verimli alanları ile stratejik öneme sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Güney Batı Asya'nın merkezinde olan Irak, Basra Körfezi'nin petrol kaynaklarının önemli bir bölümünün üzerinde bulunmaktadır ve dünyanın en zengin petrol rezervlerine sahip üç ülkesinden birisidir. Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahip

¹⁶ Petrol rezervleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. World Oil Outlook, <http://www.opec.org/library/World%20Oil%20Outlook/pdf/WOO%202009.pdf>, (10.08.2009).

¹⁷ Veysel Ayhan, (2006): *İmparatorluk Yolu*, Nobel Yayınevi, Ankara: ss.88-91.

ülkesi olan Irak, henüz işletilmeyen 75 milyar hariç olmak üzere 112,5 milyar varillik rezerviyle dünya petrol toplamının sekizde birine sahiptir.¹⁸ Bu özelliği onu küresel düzeyde de önemli bir ülke haline getirmektedir. Irak ayrıca, önemli su kaynakları, zengin tarım alanları ve büyük bir nüfusla birlikte, şehir medeniyeti geleneğine sahip tek Arap ülkesidir. Arap yarımadasının diğer petrol devletleri, Irak'ın sahip olduğu insani ve fiziksel kaynaklara sahip değildir.¹⁹

Tüm bu sebeplerden dolayı Irak'ın kontrol altında tutulmasının, ABD'nin bölgedeki önemli ekonomik ve stratejik çıkarlarından bir diğeri olarak görüldüğü söylenebilir.

1.1.2. Politik Çıkarları

Tayyar Arı'ya göre; bölgede ABD'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarını sağlamasında en önemli stratejik ortağı olarak İsrail ön plana çıkmaktadır.²⁰ Bu yüzden İsrail'in güvenliği ve istikrarlı bir yapıya sahip olmasının ABD'nin çıkarları açısından bir anlamda olmazsa olmaz bir gereklilik olduğu söylenebilir. Yine Arı'nın belirttiği gibi, İsrail'in ve bölgedeki müttefik rejimlerin korunması ve bu devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi, ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarının korunmasında en önemli rolü oynamaktadır.²¹ Denilebilir ki ABD için, bölgede kendisiyle uyumlu politikalar izleyen Ortadoğu devletlerinin güvenliği her zaman büyük önem taşımıştır, taşımaktadır.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. A.Necdet Pamir, (2006): "Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri" Türkiye'nin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu, İstanbul, Harp Akademileri ve U.S. Energy Information Agency, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/iraq.html (04.05.2009). Ayrıca, http://www.pigm.gov.tr/dunya_tablo/dunya_ham_petrol_rezervleri.xls, (31.10.2009).

¹⁹ Yaşar Onay, (2003): *Neden Irak*, Ebabil Yayıncılık, Ankara: s.59. Ayrıca, <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>,(12.12.2009) <http://www.ihh.org.tr/OEzel-Dosyalar-Ayrintil.58+M58777122285.0.html>, (31.10.2009). İnci Selin Aydın(2009), *Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu*, TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.

²⁰ Arı, 1999: 64

²¹ Arı, 1999: 64.

1.2. ABD'nin Ortadoğu Politikasının Kökenleri

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Ortadoğu'ya ilgisinin başlangıcı, bağımsızlığını kazandığı 1770'li yıllara kadar uzanmaktadır. Söz edilen dönemde bu coğrafya Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaydı. Bu nedenle ABD, Benjamin Franklin ve daha sonra Başkan olan Thomas Jefferson ve John Adams dönemlerinde Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler kurmak ve antlaşmalar yapmak için girişimlerde bulunmuştur. 20. yüzyılın başlarındaki ABD'nin Ortadoğu politikası, Monroe Doktrinine uygun olarak gelişmiştir. Amerika bu yıllarda Avrupa ve Ortadoğu uyuşmazlıklarında genellikle tarafsız bir tutum sürdürmüştür.²²

ABD'nin Ortadoğu'daki ekonomik, stratejik ve politik çıkarlarının örtüştüğü dönemin İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra başladığı ve ABD'nin bu bağlamdaki politikasının Truman Doktrini ile birlikte netlik kazanmaya başladığı söylenebilir.

1.2.1. Truman Doktrini

ABD ile SSCB arasında savaş sırasında kurulan işbirliği ortamı 1947 başından itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Bu değişimin başlıca göstergesi 12 Mart 1947'de Başkan Harry Truman'ın Kongre'de yaptığı konuşmada ilk kez, dünyanın iki ideolojik ilke arasında bölünmenin eşiğinde olduğundan bahsetmesi olmuştur. "Truman Doktrini" olarak anılacak bu tarihî konuşmasında Truman, ABD hükümetinin, Yunanistan hükümetinden acil bir mali ve iktisadi yardım başvurusu aldığını, "*Yunanistan'ın özgür bir ülke olarak kalabilmesi için söz konusu yardımın gerekli olduğunun*" anlaşıldığını ifade etmiştir. Truman, "*Yunanistan'ın varlığının komünistlerce yönetilen birkaç bin silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini Yunanistan hükümetinin mevcut durumla baş edemediğini, Yunan ordusunun küçük ve zayıf olduğunu*" bundan dolayı "*kendi kendine yeten ve kendi kendine saygısı olan bir*

²² Mehmet Kocaoğlu, (1995): *Uluslararası İlişkiler Açısından Ortadoğu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara: s.98.

demokrasi olabilmesi için Yunanistan'a yardım yapılması” gerektiğini kaydetmiştir.²³

Truman, “*Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye'nin de ABD'nin ilgisini hak ettiğini*” söyleyerek, Türkiye'nin ABD ve Batı dünyası için taşıdığı önemin altını çizmiştir. “*Bu bütünlük, Ortadoğu'da düzenin korunması için gereklidir*”²⁴, sözleşmeleri ABD Kongresi'ni Türkiye'ye de yardım yapılmasının gerekliliğine ikna etmeye çalışmıştır. Oran'a göre, ABD'yi Ortadoğu'ya iten en büyük etkenlerden biri İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki yıpranmışlığı olmuştur. İngiltere, ABD'ye savaş sonrasında Yunanistan'a yaptığı büyük askerî ve ekonomik yardımı, kendi ekonomisinin karşı karşıya bulunduğu kriz nedeniyle, 1947 Martından itibaren keseceğini bildirmiş, ABD Dışişleri Bakanlığına Türkiye ve Yunanistan'ın durumlarıyla ilgili birer nota vererek kendi bırakacağı boşluğun ABD tarafından doldurulmasını istemiş, bu iki ülkenin Batı savunması için önemlerini vurgulamıştır.²⁵ SSCB'nin Türkiye ve Boğazları ele geçirdiği takdirde, ABD ve Batı Avrupa için hayati önem taşıyan Ortadoğu'nun Sovyet etki alanı içine girebileceği²⁶ ve üç kıtanın ticaret yollarını denetimi altına alabileceği endişesiyle ABD'nin bölgeye önem vermeye başladığı düşünülebilir. Oran'a göre Truman Doktrini yoluyla ABD, İngiltere'nin Ortadoğu'daki mirasçısı haline gelmiştir.²⁷

1.2.2.Eisenhower Doktrini

Ortadoğu'da Baas hareketi gibi radikal milliyetçi unsurlar ile kuvvetli aşiret reislerinin önderliğinde ve SSCB desteğinde yönetimler şekillenirken, 5 Mart 1957'de ABD Senatosu'ndan, gerekli yetkiyi alan ABD Başkanı Eisenhower, “komünizm tehdidi” altında bulunan Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardımın yanı sıra gerektiğinde Sovyetler Birliği'nden gelecek saldırılara karşı ABD silahlı

²³ Truman Doktrini için bk. President Harry S. Truman's Address To A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.hbc.com/~tgort/truman.htm>, (11.08.2009).

www.americanrhetoric.com/.../harrystrumantrumandocctrine.html (11.08.2009); Oran, 2003: 528-529.

²⁴ www.americanrhetoric.com/.../harrystrumantrumandocctrine.html (11.08.2009).

²⁵ Fahir Armaoğlu (1984), *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980*, 2. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: s.441-442.

²⁶ Oral Sander (2007), *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Yayınları, 15. Basım, İstanbul: s.258.

²⁷ Oran, 2003: 529-531.

kuvvetlerinin yardımını kapsayan çok yönlü bir programı yürürlüğe sokmuştur.²⁸ Süveyş krizinin ardından Sovyetler Birliği'nin desteğinin artması üzerine Mart 1957'de Başkan Eisenhower, adıyla bilinen doktrinini²⁹ uluslararası kamuoyuna açıklamıştır. Buna göre ABD, “uluslararası komünizmin kontrolündeki herhangi bir devletin saldırısına uğrayan Ortadoğu devletlerini, askeri güç de dâhil olmak üzere gerekli her türlü araçla koruyacağını ve bu doğrultuda askeri yardım yapacağını” beyan etmiştir.³⁰

Eisenhower Doktrini, ABD'nin Ortadoğu'da etkin bir politika izlemesinin de başlangıcı sayılabilir.

1.3.11 Eylül Terör Saldırıları Öncesi Ortadoğu'daki Gelişmeler ve ABD'nin Tutumu

ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin algılamalarında Başkan Truman'dan bugüne bariz bir değişiklik olmadığı ileri sürülebilir. Bakıldığında politikaların özünde bir değişiklikten ziyade kullanılacak dış politika araçlarındaki farklılıklardan söz edilebilir. Ortadoğu, gerek iki kutuplu dünya düzeni şartlarında, gerekse bugünün göreceli tek kutuplu dünya düzeni şartlarında ABD için küresel güç oluşunun ekseninde vazgeçilmez bir coğrafya olmayı sürdürmüştür. Geçmişten günümüze Ortadoğu diplomasının sabit unsurlarından birini Birleşik Devletlerin bölgeye çeşitli şekillerde aktif ve önemli ölçüde müdahil olması oluşturmuştur.³¹

Truman, 1951 yılında bölgenin stratejik önemi ve sahip olduğu petrol dolayısıyla ABD için hayati önemi olduğunu açıklamış ve silahlı savunma

²⁸ “Foreign Aid- The Eisenhower Administration and Expansion of Foreign Aid”, <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Foreign-Aid-The-eisenhower-administration-and-expansion-of-foreign-aid.html>, (24.12.2009).

²⁹<http://www.wilsoncenter.org/coldwarfiles/index.cfm?fuseaction=people.details&thisunit=0&p>, (25.12.2009).

³⁰ “The Eisenhower Doctrine”, <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/lw/82548.htm> (12.08.2009). Ayrıca bk. Türkman, 2007: 242-243.

³¹ “Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları”, İstanbul 05-06 Haziran 2008, Beşinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, <http://www.tsk.tr/SAREM/Sempozyum2008.pdf>, (23.12.2009).

olanaklarının korunması ve ekonomik kalkınmanın teşvikiyle bölgenin güvenliğinin ve istikrarın sağlanabileceğini ifade etmiştir.³²

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin en büyük endişelerinden biri olan “Sovyet yayılmacılığı” ve “komünist ideoloji”den duyulan kaygı bu yıllar boyunca ABD'nin Ortadoğu'ya bakışına da yansımış, Ortadoğu coğrafyası iki gücün hem jeostratejik düzeyde hem de ideolojik düzeyde rekabetine sahne olmuştur.

Truman'dan Obama'ya kadar ABD politikalarında sahip olduğu ağırlıkla Ortadoğu, ara süreçteki diğer ABD başkanlarının da dış politikalarının ağırlık noktasını oluşturmuştur.³³

Bush döneminden farklı olarak, ABD'nin yumuşak gücünü bölgeye yönelik politikasının ağırlıklı temel aracı olarak benimseyen Barack Obama'nın Ortadoğu'ya yönelik olarak izleyeceği dış politika yaklaşımlarını, bu konuda yaptığı çeşitli konuşmalarının ışığında Şükrü Elekdağ şu sözlerle yorumlamaktadır: “Yeni Amerikan yönetimi, stratejik hâkimiyet oyununu hukuk ve diplomasi kurallarını gözeterek oynayacak, müttefiklerle istişare ve işbirliğine önem verecek, Birleşmiş Milletlere saygınlık kazandıracak ve NATO ittifakına yeni küresel koşullara uyum sağlayacak...” diyen Elekdağ, Obama'nın ilk etapta barış, huzur ve istikrar vaat ettiğini, akılcı politikalar uygulayacağı izlenimini yarattığını belirtmektedir.³⁴

Elekdağ'ın yorumuyla paralellik içerisinde Obama'nın Kahire konuşması incelendiğinde Ortadoğu'ya yönelik olarak daha yumuşak politikaların izleneceği olasılığı düşünülmektedir. Başkan Obama Kahire konuşmasında ABD'nin Büyük Ortadoğu bölgesine yönelik olarak; Afganistan ve Pakistan'da “şiddet yanlısı aşırı uçların” temizlenmesiyle birlikte ABD askerinin buralardan tümüyle çekileceğini, aynı şekilde ABD'nin Irak'ın toprakları ve kaynakları üzerinde hiçbir talebi olmadığını ve Irak'taki tüm ABD askeri kuvvetlerinin de 2012 yılına kadar geri

³² <http://middleeast.about.com/od/usmideastpolicy/a/truman-doctrine-explained.html>, (31.10.2009).

³³ <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/>, (30.12.2009), <http://www.whitehouse.gov/issues/foreign-policy>, (30.12.2009), <http://mtholyoke.edu/acad/intrel/coldwar.htm>, (30.12.2009).

³⁴ Şükrü Elekdağ, “Yeni ABD Yönetiminin Ortadoğu Stratejisi ve Türkiye'ye Etkileri”, <http://sukruelekdağ.wordpress.com/2008/11/12/yeni-abd-yonetiminin-ortadogu-stratejisi-ve-turkiye>, (30.12.2009).

çekileceğini vurgulamış, Filistin sorununun çözümüne ilişkin olarak izleyeceği politikanın temel unsurları olarak şu hususları belirtmiştir;

1. Filistinliler kendi bağımsız devletlerine sahip olmalıdır.
2. İsrail'in işgal ettiği topraklarda yerleşim merkezleri inşa edilmesi gayri meşrudur. Bunlar durdurulmalıdır.
3. Kudüs, Museviler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için güvenli ve sürekli bir yuva haline gelmelidir.
4. HAMAS, İsrail'in yaşam hakkını ve mevcut anlaşmaları tanımalı ve şiddete son vermelidir.
5. İsrail, Gazze'deki Filistin halkının günlük hayatında gelişme kaydedilmesi için somut adımlar atmalıdır.
6. Yol haritası çerçevesinde gerekli adımlar atılmalıdır.³⁵

1.3.1.1991-2001 Döneminde ABD'nin Ortadoğu Politikası

Soğuk Savaşın ardından Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte karşısında iki kutuplu dönem boyunca ezeli rakibi kalmayan ABD, yepyeni bir dünya sistemi kurma hayali içine girmiştir. Yeni kurulması düşünülen sistemin fikir babalarından Francis Fukuyama'nın yazdığı "Tarihin Sonu" adlı kitap, ABD'nin bu dönem için düşüncelerini yansıtan en önemli eserlerden birisi olmuştur.³⁶ Kuloğlu ve Sarıkaya'ya göre bu düşüncenin temelinde, ulus-devletin önemini kaybetmiş olduğu, etnik olarak karmaşık bir coğrafi alana yayılmış, antik çağ imparatorluklarına benzer egemenlik ağının oluşturulması yer alır. Antik imparatorlukların sınırlarını belirleyen askeri fetih faktörü, bunların modern takipçisi olan Amerikan imparatorluğunda ekonomik ve siyasal yapıların dönüştürülmesi düşüncesi biçiminde kullanılmıştır. Buna göre, Amerikan tarzı bir demokrasi ve piyasa ekonomisi temelli bir ekonomik kalkınma modelinin getireceği refah; siyasal ve etnik sorunlarla mücadele edebilecektir. Kuloğlu ve Sarıkaya'ya göre ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan

³⁵ <http://www.whitehouse.gov/blog/NewBeginning>,(30.12.2009);
[http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story\(2009/06/090604_obama_speechs.html](http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story(2009/06/090604_obama_speechs.html), (30.12.2009);
<http://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html>, (30.12.2009).

³⁶ Hasan Köni, (2003): "Yeni Hegemonya ve Türkiye", (Ed). Ü. Özdağ, Y. Kalafat ve M. S. Erol, 21. *Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği – Muzaffer Özdağ'a Armağan*, ASAM Yayınları, Ankara: s.18.

günümüze dünyada meydana gelen tüm siyasal ve ekonomik krizlere standart çözüm önerileri olmuştur.³⁷

Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgali, bölgenin barış ve güvenliği yanında ABD'nin bölgesel çıkarlarını da tehdit eden bir unsur olarak ortaya çıkmış, ABD, işgale karşı harekete geçerek işgali engellemiştir. Bu olayın ardından, ABD'nin, Mayıs 1991'den itibaren planlarını Saddam Hüseyin'in iktidarına son vermek üzerine kurmaya başladığı söylenebilir. Turan Yavuz'un belirttiğine göre ABD, bunu gerçekleştirmek için çevreleme politikası izlemiş; bu politikasını silah denetimi, uçuşa yasak bölge uygulaması, ambargo, Iraklı muhalif grupları güçlendirme suretiyle desteklemiştir. Bush, Beyaz Saray, Kürtler ve Şiiler karışmadan Saddam'ın Sünni Araplar ve ordu tarafından düşürülmesini planlamıştır.³⁸

Fakat ABD, Kayar'a göre daha sonra Saddam Hüseyin'in yerine bir lider bulamadığı ve Irak'ın güneyinde yaşayan Şiilerin İran'ın kontrolüne girmesinden endişe duyduğu için Saddam Hüseyin'i yerinden etmemiştir.³⁹

William Jefferson (Bill) Clinton, dönemin başkanı George Herbert Walker Bush'a karşı yürüttüğü seçim kampanyasında Bush'u İsrail'e karşı çok sert ve Kuveyt'in işgalinden önce Irak'a karşı çok yumuşak davranmakla suçlamış ve kendisinin aksini yapmayı istediğini açıklamıştır.⁴⁰ Barry Rubin'e göre Clinton başkan seçildikten sonra Ortadoğu politikasında bu yaklaşım etkili olmuştur.⁴¹ Genel olarak Clinton yönetimi sırasında ABD'nin Ortadoğu'daki güvenlik politikasının hedefleri şu şekilde özetlenebilir: Kitle imha silahları silahlanmasını durdurmak ve bölgesel politik istikrar ve ekonomik gelişimi desteklemek, Irak ve İran tarafından yaratılan Amerika'nın Körfez'deki çıkarlarına yönelik stratejik tehdidi kontrol altına

³⁷ Armağan Kuloğlu, Fatma Elif Sarıkaya, (2004): "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 48, s.24.

³⁸ Turan Yavuz, (2003): *ABD'nin Kürt Kartı: ABD-Kürt İlişkilerinin Perde Arkası*, Otopsi Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul: ss.174-196.

³⁹ Mustafa Kayar, (2003): *Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: s.198.

⁴⁰ 1992'de yapılan ABD Başkanlığı seçimleri ve uygulanan seçim kampanyalarına dair ayrıntılı bilgi için bk. <http://www.historycentral.com/elections/1992.html> (12.08.2009).

⁴¹ Barry Rubin, (1995): "Assessing The New Middle East: Opportunities and Risks", Tel Aviv, The BESA Center: ss. 52-53.

almak, Körfezden uluslararası piyasalara akan petrolün makul fiyatlarla akışını güvence altına almak, bir Arap-İsrail barış anlaşması yapmak, uluslararası politik ve dini güçleri zayıflatmak, terörizme karşı ortak hareketi sağlamak.⁴²

Ancak Clinton'un büyük oranda Arap-İsrail barış sürecine ve Irak'ın köşeye sıkıştırılmasına odaklandığı söylenebilir.⁴³ Daha önceki dönemde İsrail'le Araplar arasında başlamış olan barış süreci Clinton döneminde de devam etmiştir. Ancak Clinton, önceki Amerikan yönetimlerinden farklı olarak İsrail'in 1967'de ele geçirdiği topraklardan çekilmesi konusunu hiç gündeme getirmemiş, İsrail'in Doğu Kudüs'te yeni yerleşim yerleri açmasını kamuoyunun önünde eleştirmekle birlikte⁴⁴, BM Güvenlik Konseyi'nde bu girişimi kınayan kararı veto etmiştir.⁴⁵ İsrail'i barışa zorlamak için herhangi bir tedbire başvurmaması, ABD'nin hem müttefik hem düşman Araplar tarafından Ortadoğu politikasında çifte standart uygulamak yönünde eleştirilmesine neden olmuştur.⁴⁶ Clinton döneminde, başkan danışmanı Anthony Lake "haydut devletler" (*rogue states*) kavramını ortaya atmış ve Kuzey Kore, Irak, İran, Sudan gibi devletler bu şekilde nitelendirilmiştir.⁴⁷ Çevreleme stratejisi ile İran ve özellikle Irak yıpratılmaya çalışılmıştır. "Soğuk Savaşın mantıksal anlamda devamı" olan ve bölgede meydana gelecek bir değişikliğin istikrarı bozacağı anlayışını temel alan çevreleme politikası doğrultusunda oluşturulan politika 1993-2001 yılları arasında uygulanmıştır.⁴⁸ İran'ın çevrelenmesi çok sınırlı kalmıştır. Ama Irak için aynı şey geçerli olmamıştır. ABD, uçuşa yasak bölgeyi genişletmiş, çeşitli

⁴² ABD'nin Clinton dönemindeki Ortadoğu politikası için bk. Ekavi Athanassopoulou, (2001): "American-Turkish Relations Since the End of the Cold War," *Middle East Policy*, Vol. 8, No. 3: ss. 144-164 ve Glenn P. Hastedt, (2000): *American Foreign Policy*, New Jersey, Prentice Hall, Fourth Edition: ss.73-82.

⁴³ Hastedt, 2000: 80-81.

⁴⁴ "Kudüs Davası BM'ye Taşınıyor", *Zaman Gazetesi*, 16 Ekim 1997, s.12.

⁴⁵ Kasım, 2000: 130-131.

⁴⁶ Robert O. Freedman, (1999): "U.S. Policy Toward The Middle East In Clinton's Second Term", *MERIA*, Vol: 3, No: 1 (March 1999), <http://www.meria.idc.ac.il/journal/1999/issue1/jv3n1a5.html>, (27.10.2008).

⁴⁷ Anthony Lake, (1994): "Confronting Backlash States", *Foreign Policy*, Vol:73, No:2: ss.45-62'den Aktaran Robert S. Litwak, (2000): *Rogue States and U.S. Foreign Policy*, Washington, The Woodrow Wilson Center Press: s.256-259.

⁴⁸ Çift Çevreleme Stratejisi: Çift çevreleme, ABD'nin İran ve Irak'a yönelik olarak 1991 yılından itibaren uyguladığı politikadır. 1979 yılında meydana gelen İran Devrimi'nden sonra bu ülkeye karşı çevreleme politikası uygulayan ABD, 1992 yılından itibaren bu politika içine Irak'ı da katmıştır. Ahmet Emin Dağ, (2005): *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul: s.169.

gerekçelerle yapılan füze saldırılarıyla Irak'ı denetim altında tutmaya çalışmıştır. Irak'ın, casusluk yaptıkları gerekçesiyle 1997'de UNSCOM'daki ABD'li silah uzmanlarının “derhal” ülkeyi terk etmesini istemesi üzerine, ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright CNN televizyonunda yaptığı konuşmada, Bağdat'ın kitle imha silahlarını kullanmamasını sağlamak için BM yaptırımlarının kalması yönündeki tavrından kesinlikle vazgeçmeyeceklerini söylemiştir.⁴⁹ Clinton yönetimi daha ağır yaptırımlar getirme ve petrol karşılığı gıda programını iptal etme yoluna gitmiştir.⁵⁰ ABD Savunma Bakanı William Conen, Irak'a karşı harekete geçilmesi gerektiğini söyleyerek BM raporuna göre ekonomik yaptırımdan askeri müdahaleye kadar tüm olasılıkların gözden geçirileceğini belirtmiştir.⁵¹ Irak'ın kitle imha silahlarını denetlemekten sorumlu BM Özel Komisyonu'nun (UNSCOM) başkanı Richard Butler, Irak'a karşı askeri harekâta geçilmesinin, BM'in önündeki seçeneklerden biri olduğunu söylemiştir.⁵² 1998'de UNSCOM'la ilişkili ortaya çıkan kriz Amerikan ve İngiliz uçaklarının bombardımanı ile sonuçlanmıştır.⁵³

Ortadoğu barış sürecine ilişkin olarak önemli girişimlerde bulunan Bill Clinton'un Başkanlık döneminde ve özellikle son aylarında Ortadoğu, “bir numaralı konu” olmuştur.⁵⁴ Bill Clinton ve daha önceki başkanlar sürekli olarak Arap-İsrail anlaşmazlığı üzerinde çalışmışlar ve bölgeyi sık sık ziyaret etmişlerdir.⁵⁵

Ocak 2001 tarihinde göreve başlayan George W. Bush yönetimi başarısız olarak gördüğü Clinton yönetiminin Ortadoğu politikasını kökten değiştirme iddiası ile iktidara gelmiştir. Yeni yönetimin Ortadoğu politikası bölgeye ilişkin özellikler de taşımakla birlikte genel olarak yeni yönetimin küresel siyaset ve ABD'nin liderliğini

⁴⁹ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1997/kasim1997.htm>, (22.12.2009).

⁵⁰ Tayyar Arı, “Irak'a BM Yaptırımları: Kitleli İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo”, www.tayyarari.com/download/BMyaptirim.doc, (23.12.2009). “UNSCOM Tatmin Olmuyor”, *Zaman Gazetesi*, 18 Nisan 1998 ; “UNSCOM'a Rus Alternatifi”, <http://www.radikal.com.tr/1999/01/17/dis/uns.html>, (04.12.2009). “UNSCOM Krizi: Denetçiler Irak'ı Terk Ediyor”, *Zaman Gazetesi*, 14 Aralık 1998.

⁵¹ “Saddam Bildiğini Okuyor”, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=272652>, (12.12.2009).

⁵² <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=152&Yil=1997&Ay=11>, (04.12.2009).

⁵³ “Washington Kararlı”, *Zaman Gazetesi*, 22 Aralık 1998.

⁵⁴ Cengiz Çandar, “Obama'ya Dair İpuçları; Restorasyon ya da Transformasyon”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10444452&yazarid=215>, (23.12.2009).

⁵⁵ Sami Kohen, “Bush'un Ortadoğu Seferi”, <http://www.milliyet.com.tr/2008/01/09/yazar/kohen.html>, (12.12.2009).

tesis etme projesinden de büyük ölçüde etkilenmiştir. Filistin-İsrail sorununun çözülmesi çerçevesinde Bush yönetimi, ağırlığı Filistin’de reform ve İsrail’in güvenliği konularına vermiştir.⁵⁶

Başkan George W. Bush döneminde yaşanan 11 Eylül saldırıları, ABD’nin Ortadoğu ve tehdit sıralamasında değişim yaratırken, Ortadoğu barış süreci artık ABD’nin bölgesel politikalarının önceliği olmaktan çıkmış, küresel terörizmle mücadele artık ABD’nin yeni tehdit önceliği olmuştur. Bu bağlamda Başkan Bush’un dış politika önceliklerinde ilk madde Irak olmuş, İran ise, bölgede Amerikan dış politikasının öncelikleri arasında yer alan diğer ülke olmuştur.⁵⁷

“Değişim” sloganıyla ABD’nin 44. Başkanı seçilen Obama döneminde ise, Meliha Benli Altunışık’ın belirttiği gibi ABD’nin Ortadoğu’daki başat rolünün rıza tesisi ile gerçekleştirilmesinin önem kazanacağı söylenebilir.⁵⁸ Obama yönetiminden selefi Bush dönemine nazaran uluslararası kamuoyu, Ortadoğu konusunda istikrara yönelik daha olumlu ve yüksek beklentiler içerisine girmiştir.

---

⁵⁶ Meliha Benli Altunışık, “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2009918_meliha.pdf, (30.12.2009).

⁵⁷ “Bush’un İkinci Döneminde de Önceliği Irak”, 1992-2002 yılları arasında Amerikan Senatosu’nun Dış İlişkiler Komitesi üyesi, hâlihazırda Amerikan Enterprise Institute’ün Ortadoğu, Terörizm ve Kitle İmha Silahları Uzmanı Danielle Pletka İle Gerçekleştirilen Söyleşi, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=140867>, (23.12.2009).

⁵⁸ Meliha Benli Altunışık, “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2009918_meliha.pdf, (30.12.2009).

İKİNCİ BÖLÜM

2.11 EYLÜL 2001 ÖNCESİ TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

2.1.Türkiye-ABD İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri

Günümüze gelene kadar ki süreçte her ne kadar bu süreç boyunca ilişkilerde kimi zaman anlaşmazlıklar, soğukluklar ve bu anlaşmazlıklara bağlı dalgalanmalar, gerginlikler yaşansa da, ilişkilerin belirli bir düzenlilik çerçevesinde cereyan etmeye başladığı tarih olarak 1947 yılını, Truman Doktrini ile başlayan dönemi alacak olursak bu tarihten itibaren Türkiye-ABD ilişkileri, gerek bölgesel unsurlardan, gerekse de tarafların kendilerinden kaynaklanan birçok değişkenin etkisi ile biçimlenmiştir.

1923 yılından 1930'a kadar yeni Türk hükümeti, dış politikasında ağırlığı Lozan Barış Antlaşması'ndan geriye kalan ve batılı devletlerle olan ilişkilerinde ortaya çıkan çeşitli sorunların çözümlenmesine vermiştir. ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinin ardından 26 Nisan 1917'de kesilmiş olan diplomatik ilişkiler, 11 Şubat 1927'de gönderilen karşılıklı notalarla tekrar kurulmuştur.⁵⁹

Bu dönemden İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar iki ülke ilişkilerinde herhangi bir gerginlik ya da yakınlaşma yaşanmamıştır. Bunun nedeni, ABD'nin dış politikada tekrar yalnızcılık politikasına geri dönmesidir denilebilir. Türk-Amerikan ilişkilerinde kimi zaman stratejik ortaklık olarak da adlandırılan kimi zaman taraflar arasında yaşanan gerginlikler sonucu kopma noktasına gelinen dönemlerin yaşandığı ancak çoğunlukla sık ve düzenli yaşanan ilişkilerde günümüze kadar devam eden sürecin başlangıcı İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri 1947'de Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye yapılan askeri ve ekonomik yardım ve devamında 1948'de Marshall yardımıyla güçlenmiş, 1950'lerdeki Kore Savaşıyla "dostluğa" dönüşmüş, Türkiye'nin 1952

⁵⁹ Oral Sander, (1979): *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, AÜ SBF Yayınları, Ankara: s.7.

yılında NATO'ya katılmasıyla ise iki ülke müttefik olmuştur. Fakat bu müttefiklik, iki ülke ilişkilerinin inişli çıkışlı olmasını engellememiştir. 1960'larda Johnson mektubu, 1970'lerde afyon ekimi, 1974 Kıbrıs harekatı sonrasında ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu, yakın zamanda 1 Mart 2003 tezkeresi ve Süleymaniye'de Türk subaylarının başlarına çuval geçirilmesi, Türkiye-ABD ilişkilerinde ciddi bunalımlara yol açan olaylardan bazılarıdır.

2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türkiye-ABD İlişkileri

2.2.1. Uluslararası Ortamın Analizi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle uluslararası sistem siyasi, askeri ve de ekonomik alanlarda ciddi bir yapısal değişime uğramıştır.⁶⁰ Avrupa'nın güçlü devletleri olan İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya zayıflamış olarak savaştan çıkmışlardır. Batı Avrupa adeta bir enkaz haline gelmiştir.⁶¹ Buna karşın ABD ve Sovyetler Birliği ise, İkinci Dünya savaşından güçlenerek çıkmışlardır. Böylece, bir tanesi Amerika kıtasında diğeri ise Asya da olmak üzere iki büyük güç ABD ve SSCB uluslararası alanda öne çıkmışlardır.⁶²

Amerikan Başkanı Harry S.Truman'ın Başkan olduktan sonraki ilk siyasal hareketi, Stalin'le iyi geçinme çabası olmuştur.⁶³ Fakat kısa bir süre içinde iki büyüklerin arasındaki ilişkilere yavaş yavaş karşılıklı güvensizlik yerleşmeye başlamış ve bu güvensizlik 1947'den itibaren açık bir gerginliğe dönüşmüştür. Her iki ülke kısa bir süre içinde birbirine rakip hale gelirken, beraberinde ideolojik bir şekillenme ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Bir tarafta liderliğini SSCB'nin yaptığı Komünizm, diğer tarafta ABD'nin önderliğindeki Kapitalizmin rekabeti döneme egemen olmaya çalışmıştır. Siyasi ve jeopolitik gelişmeler, iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkmasına

⁶⁰ Faruk Sönmezoğlu, (2000): *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul: s.673.

⁶¹ Baskın Oran, (2003): "Batı Bloku Ekseninde Türkiye", *Türk Dış Politikası*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul: s.483.

⁶² Fahir Armaoğlu, (1989): *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: s.423.

⁶³ Henry Kissinger, (2004): *Diplomasi*, (Çev. İbrahim Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: s.407.

⁶⁴ Kuyaş, 2004: 198.

zemin hazırlamıştır. İlk olarak var olan dünya düzeni değişmiş, güç dengesi sisteminden ideolojik zıtlaşmanın damgasını vurduğu “İki Kutuplu Sisteme” geçiş yaşanmıştır. İki kutuplu sistemin hâkim olduğu dönem Sovyetler Birliği'nin yıkılışına kadar sürmüştür.

2.2.2. Türkiye-ABD İlişkilerinin Analizi

Türk-Amerikan ilişkilerinde askeri-ekonomik işbirliğinin gelişmesi ve iki ülke arasındaki sık ilişkilerin İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından başladığını söyleyebiliriz.⁶⁵ Sovyetler Birliği'nin lideri Stalin'in Çanakkale ile İstanbul Boğazları ve Türkiye'nin doğu illerine yönelik isteklerde bulunması, şekillenmekte olan iki kutuplu dünya düzeninde “Sovyet yayılcılığını” en büyük tehdit olarak gören Amerika Birleşik Devletleri'ni harekete geçirmiştir. ABD, 1947'de Truman Doktrini ve 1948'de Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Nisan 1946'da Winston Churchill, Amerikalıları, Avrupa'nın bir “demir perde” ile ikiye bölündüğü ve Soğuk Savaşın başladığı konusunda uyarırken, ABD savaş gemisi USS Missouri Türkiye'ye destek amacıyla⁶⁶ İstanbul'a gelmiştir. Bu ziyaretten sık sık ikili stratejik ilişkilerin başlangıcını işaret eden sembolik olay olarak bahsedilmektedir.⁶⁷

ABD'nin, Sovyetler Birliği'nden bütün dünya barışına yönelik tehdit algılamaları 12 Mart 1947'de Truman Doktrininin açıklanmasına neden olurken, Türk-Amerikan ilişkilerinde ise sıkı ilişkilerin olduğu bir döneme girilmiştir. İlişkilerin günümüze kadar hangi aşamalardan geçtiğini görmek ve ilişkilerin analizini yapabilmek için II. Dünya Savaşı sonrası dönemden ilişkilerin günümüze kadar hangi aşamalardan geçmiş olduğu tarihsel süreç çerçevesinde sunulmuştur.

⁶⁵ Türk-Amerikan İlişkileri Belgeseli için bk. Can Dündar, *Türk-Amerikan İlişkileri Belgeseli*, www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576 (21.07.2009).

⁶⁶ Türkman, 2007: ss.160-161.

⁶⁷ Kemal Kirişçi, (2000): “Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya: Türk-Amerikan İlişkileri: Reelpolitik Ötesi Genişlemesi,” *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, C: 6, Sayı: 2, ASAM Yayınları, Ankara: s. 69. Ayrıca bk. Hüseyin Bağcı, (2007): *Türk Dış Politikası'nda 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Üçüncü Baskı, Ankara: s.3.

2.2.2.1. Soğuk Savaşın İlk Yılları

Yukarıda da bahsedildiği üzere Sovyet tehditleri karşısında Amerika, 1946 yılının başından itibaren Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ilgilenmeye başlamıştır.⁶⁸ Bu dönemde ABD açısından Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'e doğru olası bir yayılmasının önünde bir set olarak görülmüştür. ABD açısından, SSCB'nin savaş sonrası politikalarıyla bu ülkeyle ilişkileri kopma noktasına gelen Türkiye'nin, inşa edilmekte olan Batı Bloğu içinde yer alması gerekmektedir.⁶⁹ Türkiye'de yükselen SSCB karşıtlığı, dönemin sol fikirli Tan gazetesinin yakılması olayıyla doruğa çıkmıştır. Bu ortam içinde ABD, Oran'ın deyimiyile simgesel önemi büyük bir adım atmış ve Türkiye'yi "çekme" harekâtını başlatmıştır.⁷⁰

Bu simgesel hareket, Türkiye'nin yaklaşık 16 ay önce ölmüş Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşının Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından Missouri ile Türkiye'ye yollanması olmuştur.⁷¹ Bu davranış Türkman'a göre, diplomatik nezaketin ötesinde aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan bir hareket olmuştur.⁷² Missouri'nin İstanbul'a geldiği gün, Washington'da "Ordu Günü" dolayısıyla bir konuşma yapan ABD Başkanı Truman, Ortadoğu ve Boğazların ABD için çok büyük ekonomik ve stratejik önemi olduğunu vurgulamıştır. Truman, bu bölgedeki devletlerin hiçbirinin bir saldırıya karşı koyabilecek güce sahip olmadıklarını belirterek, ABD'nin gerektiğinde bu devletlere yardımcı olabileceği yönünde bir işaret vermiştir.⁷³

Missouri'nin ziyaretini izleyen günlerde Türk-Amerikan ilişkilerinin daha da sıcak bir döneme girmesini sağlayan gelişmelerden biri de 7 Mayıs 1946'da yapılan Borçların Tasfiyesi ile ilgili anlaşma olmuştur. Bu anlaşma ile ABD, Türkiye'nin

⁶⁸ Türkman, 2007: 160.

⁶⁹ Godsan Sunday, "Turkey's Post Cold War Relationship With The United States: A Critical Reappraisal", March 2008, Department of International Relations Eastern Mediterranean University, http://www.allacademic.com/meta/p_mlaapa_research_citation/, (30.12.2009).

⁷⁰ Oran, 2003: 522-524.

⁷¹ Oran, 2003: 524-525.

⁷² Türkman, 2007: ss.160-161.

⁷³ Oran, 2003: 525.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Ödünç Verme ve Kiralama Yasası yoluyla aldığı borçlarının tamamını silmiştir.⁷⁴

Ekim 1946'da, ABD, Türkiye'yi bölgenin stratejik "köşe taşı" olarak ilan etmiş⁷⁵, Moskova da Türkiye'ye kısa sürede Amerikan yardımlarının başlayacağını öngörmüştür.⁷⁶ 12 Mart 1947'de ilan edilen Truman Doktrini⁷⁷, Türkiye'nin jeostratejik önemini açıkça ortaya koymuştur: "Türkiye'nin bütünlüğü, Ortadoğu'daki düzenin korunması açısından elzemdir."⁷⁸ Bu doktrinin ilanının hemen arkasından ABD, Türkiye'ye silah satışları ve ekonomik yardımlara başlamıştır.⁷⁹ "Truman Doktrini" olarak anılan tarihi konuşmasında Truman, ABD hükümetinin Yunanistan hükümetinden acil bir mali ve iktisadi yardım başvurusu aldığını, "...Yunanistan'ın özgür bir ülke olarak kalabilmesi için söz konusu yardımın gerekli olduğunun..." anlaşıldığını ifade etmiştir. Truman, "...Yunanistan'ın varlığının komünistlerce yönetilen birkaç bin silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini... Yunanistan hükümetinin mevcut durumla baş edemediğini Yunan ordusunun küçük ve zayıf olduğunu ..." bundan dolayı "kendi kendine yeten ve kendi kendine saygısı olan bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan'a yardım yapılması ..." gerektiğini kaydetmiştir. Truman, "...Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye'nin de ABD'nin ilgisini hak ettiğini ..." söyleyerek Türkiye'nin ABD ve Batı dünyası için taşıdığı önemin altını çizmiştir. "Bu bütünlük, Ortadoğu'da düzenin korunması için gereklidir", sözleriyle ABD Kongresini Türkiye'ye de yardım yapılmasının

⁷⁴ Oran, 2003: 525. Ayrıca, Mustafa Oral, "Hasan Saka Kabinesi ve Dış Politikası", <http://www.ileri2000.org/25/oral25.htm>, 18.11.2009. Antlaşmanın metni için: Fahir Armaoğlu, (1991), *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s. 143-147.

⁷⁵ Truman Doktrininde ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı Ortadoğu politikasındaki "köşe taşı" olarak görmüş ve bu ülkelere ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Truman Doktrini için bk. President Harry S. Truman's Address To A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.hbci.com/~tgort/truman.htm> (11.08.2009).

⁷⁶ Bostanoğlu, 2008: 389. Ayrıca Sina Akşin, (2004): *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, Ankara: s.222.

⁷⁷ Truman Doktrini için bk. President Harry S. Truman's Address To A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.hbci.com/~tgort/truman.htm> (11.08.2009) ; www.americanrhetoric.com/.../harrystrumantrumandoctrine.html (11.08.2009)

⁷⁸ Musa Ceylan, (1999): "Soğuk Savaş'ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye," iç. Musa Ceylan (der.), *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş'a*, Ülke Kitapları, İstanbul: s.19.

⁷⁹ Can Dündar, Türk-Amerikan İlişkileri Belgeseli, www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576 (21.07.2009).

gerekliliğine ikna etmeye çalışmıştır.⁸⁰ Oral Sander'e göre, her ne kadar Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etse de doktrinin amacı bir Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunması olmamıştır. Başkan Truman için önemli olan Yunanistan'daki iç savaşın bitmesi ve Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması ile sınırlı kalmıştır.⁸¹

Başkan Truman'ın konuşması bir yandan Yunanistan ve Türkiye'ye yardımı ABD Kongresinin gündemine sokarken, diğer yandan, ABD'nin Sovyetler Birliğiyle yaşadığı "balayının" kesinkes sona erdiğini de belgelemiştir.⁸² Truman Doktrini'nin açıklanması Türkiye'de büyük bir sevinç yaratmıştır.⁸³

2.2.2.2.Marshall Planı

Türk yöneticilerin hemen hemen hepsi Amerikan yardımını Türkiye'nin ulusal çıkarları için neredeyse hayati önemde görmüştür. 1947'de Başkan Truman Türkiye'ye yardım edeceğini açıkladığında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü kararı alkışlamış, 1948'de Türkiye Marshall planına dâhil edildiğinde dönemin Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak karardan dolayı Türkiye'nin ABD'ye minnettar olduğunu açıklamıştır.⁸⁴ Çok partili hayata geçildikten sonra iktidara geçen ve ekonomide değişik açılımlar planlayan Demokrat Parti Hükümeti Türkiye'nin ekonomik gelişiminin ancak daha fazla Amerikan yardımı ile sağlanabileceğine inanmıştır.⁸⁵ 1948 yılında Amerika, savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın tekrar üretim ve tüketime geçebilmesi ve birleşerek SSCB'nin ilerlemesini durdurabilmesi için Marshall Planı'nı ilan etmiştir.⁸⁶ Türkiye Truman Doktrini'yle acil ihtiyaçlarının karşılandığı, ayrıca savaşa katılıp harap olmadığı için ve Avrupa'nın gelişimine katkı sağlamayacağı düşünüldüğü için plana dâhil edilmemiştir. Ancak Türk yetkililer,

⁸⁰ Oran, 2003: 529. Truman Doktrini için bk. President Harry S. Truman's Address To A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.hbci.com/~tgort/truman.htm> (11.08.2009).

⁸¹ Sander, 1979: 12.

⁸² Oran, 2003: 530.

⁸³ Bağcı, 2007: 8.

⁸⁴ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1947>, (11.05.2009) ve <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1948>, (11.05.2009).

⁸⁵ Can Dündar, Türk-Amerikan İlişkileri Belgeseli, www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576 (21.07.2009).

⁸⁶ Marshall Planının orijinal tam metni için bk. http://www.oecd.org/document/10/0,2340,en_2649_201185_1876938_1_1_1_1,00.html,(21.07.2009).

aksi takdirde Türkiye'nin Batı tarafından yalnız bırakılacağı ve meydana gelecek oluşumların dışında kalacağı düşüncesiyle Türkiye'nin plana dâhil edilmesi konusunda ABD'yi ikna etmeye çalışmışlardır.⁸⁷ Türkiye, verilecek yardımı Avrupa için gıda ve hammadde sağlayabilmek amacıyla tarım, ulaşım (karayolları) ve maden (özellikle krom) sektöründe kullanmak şartıyla plana dâhil edilmiş ve yardımı öngören Ekonomik İşbirliği Anlaşması 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Türkiye arasında imzalanmıştır.⁸⁸

ABD, 1949 yılından başlayarak ve gittikçe hız kazanan bir biçimde Sovyetler Birliği'ne karşı aldığı güvenlik tedbirlerini genişletmek durumunda kalmıştır.⁸⁹ SSCB yükselişi karşısında Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeli düşüncesinden hareketle ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa'yı ve sonra tüm Avrupa'yı artan bir biçimde siyasal ve ekonomik işbirliği içine sokmak, böylece bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyet ilerlemesini durdurmak istemiştir.⁹⁰ ABD Dışişleri Bakanı George Marshall 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde verdiği söylevde, daha sonra kendi adıyla anılacak planın ilk işaretlerini vermiştir. Marshall'a göre ABD, "... dünyanın iktisadi sağlığına kavuşması için elinden gelen tüm yardımı ..." yapmalıydı. Aksi takdirde "... siyasal istikrar ve devamlı bir barıştan söz etmek mümkün değildir..."⁹¹ Plan öncelikle İngiltere ve Fransa tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı. 12 Temmuz 1947'de, Paris'te Fransa Dışişleri Bakanlığı binası "Quai d'Orsay"de biraraya gelen Avusturya, Danimarka, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç,

⁸⁷ Oran, 2003: 538-542.

⁸⁸ "Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ekonomik işbirliği anlaşması bugün saat 18 de Dışişleri Bakanlığında imza edilmiştir. Anlaşmayı Hükümetimiz adına Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ABD namına da Büyük Elçi Ekselansları Wilson imzalamışlardır. Tasdik edilmek üzere BMM'ne sunulacak olan bu anlaşmanın imzasında Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Büyük Elçi Fuat Carim, Ticaret Dairesi Umum Müdürü Fatin Zorlu, Birleşik Amerika Devletleri Büyük Elçiliği Müsteşarı ve Elçilik erkanı yerli ve yabancı ajanslar ve basın temsilcileri hazır bulunmuşlardır. Anlaşmanın imzası mütaakıp Amerika Büyük Elçisi Ekselans Wilson Marshal'ın bir mesajını okumuş, Dışişleri Bakanımız da buna mukabelede bulunmuştur." <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1948/temmuz1948.htm>, (11.05.2009).

⁸⁹ Sander, 1979: 55.

⁹⁰ <http://www.america.gov/st/texttransenglish/2007/May/20070521153224MVyelwarCO.4675867.htm>, (30.12.2009).

⁹¹ http://www.oecd.org/document/10/0,2340,en_2649_201185_1876938_1_1_1_1,00.html, (21.07.2009); "How the Marshall Plan Come About", Meredith Hindley, <http://neh.gov/news/humanities/1998-11/marshall.html>, (30.12.2009).

İsviçre, Türkiye, İngiltere, Fransa temsilcileri, Avrupa'nın acil ihtiyaçlarını belirlemek ve karşılamak için, ABD'nin istediği biçimde, Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı adında bir örgüt kurmuşlardır.⁹² Sonunda 12 Temmuz 1947 yılında Türkiye-ABD arasında bir yardım antlaşması imzalanıyordu. Antlaşma Truman Doktrinini uygulamak amacıyla oluşturulmuştu. Antlaşma Türk kamuoyunda önemli tartışmalara yol açacaktı.⁹³ 4 Temmuz 1948'de Türkiye ile ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla⁹⁴, Marshall yardımlarının verilmesine başlanmış ve anlaşmanın, Türkiye'nin 16 Nisan 1948'de Paris'te imzaladığı Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesine dayandığı belirtilmiştir. 4 Temmuz 1948 Anlaşması Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır.⁹⁵ Yine de Marshall yardımları Türk tarımının gelişmesine katkıda bulunmuştur. ABD, yardımların karayollarının gelişmesi için de kullanılmasını istemiştir. Böylece Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan demiryolu hamlesi tamamen bir kenara bırakılmıştır. Marshall Planıyla Türkiye'nin beklediğinden daha az yardım gönderilmiş, bu yardımların kullanım alanları da ABD tarafından belirlenmiştir.⁹⁶ Oral Sander'e göre, ABD Marshall Planı çerçevesinde yardım yaparken, Türkiye'nin Batı Avrupa ve Amerikan ekonomilerine doğrudan katkıda bulunabileceğini düşünüyordu.⁹⁷

Hibe hariç olmak üzere Marshall Planı çerçevesinde Amerikan ekonomik yardımlar tablo III'te verilmiştir.

---

⁹² Oran, 2003: 538-542.

⁹³ Sibel Turan(1992), *Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: s.183.

⁹⁴ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1948/temmuz1948.htm>, (11.05.2009).

⁹⁵ Oran, 2003: 541.

⁹⁶ Oran, 2003: 541-542.

⁹⁷ Sander, 1979: 51.

Tablo III: Marshall Planı çerçevesinde ABD ekonomik yardımları

YIL	MİKTAR
1949	5,2 Milyon dolar
1950	48,7 Milyon dolar
1951	35,2 Milyon dolar
1952	86,3 Milyon dolar

Kaynak: Sander, 1979: 54

2.2.2.3. Kore Savaşı

Menderes hükümeti Kore'ye “hür dünyanın diğer unsurlarıyla birlikte asker gönderilmesini” NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir.⁹⁸ Nitekim asker gönderme kararının alınmasının üzerinden bir hafta geçmeden, 1 Ağustos 1950'de, Türkiye NATO üyeliği için ikinci başvurusunu yapmıştır. Bu başvuru da Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Konseyinde reddedilmiştir.⁹⁹ NATO üyeliği yerine, Türkiye ve Yunanistan'a Akdeniz Paktının kurulması için ortak çalışmalar yapma önerisinde bulunulmuştur.¹⁰⁰ Türkiye Kore'ye ilk aşamada 4500 asker göndermiştir. 15 ülke içinde ABD'den sonra en çok asker gönderen devlet olan Türkiye'nin yolladığı birlikler olmuştur. Kore'ye asker gönderme kararı, Oran'a göre, Cumhuriyet dönemi Türk tarihinin istisnai durumlarından birisi olduğu için önemlidir. Türkiye bu karara kadar, Misak-ı Milli sınırları dışında bir askerî harekâta veya müdahaleye katılmaktan uzak durmuştu. Kore Savaşı, hükümetlerin önceleri sorgulanamaz nitelikte olan dış politika eylemlerinin TBMM'de tartışılması dönemini başlatmıştır.¹⁰¹

Kore Savaşı ABD'ni Sovyetler Birliğine karşı güvenlik tedbirlerini genişletip güçlendirmeye iten bir etken olmuştur. Sander bu savaşı, ABD tarafından

⁹⁸ <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=463&Yil=1952&Ay=9>, (19.11.2009).

⁹⁹ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1950/eylul1950.htm>, (22.08.2009).

¹⁰⁰ Sander, 1979: 68.

¹⁰¹ Oran, 2003: 545-548.

Sovyetlerin dünya egemenliği için giriştikleri askeri kampanyanın ilk belirtisi olarak yorumlamıştır.¹⁰²

2.2.2.4. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Türkiye Sovyetlerden gelen somut tehditlere karşı Batı devletlerinden özellikle de ABD'den destek aramaya başlamış ve kısa süre sonra NATO'ya üye olmuştur. 1952 yılından bu yana Türk dış politika kararlarında ittifaka üyeliğin getirdiği yükümlülükler daima dikkate alınan unsurlar olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya üyelik için Mayıs 1950'de yaptığı ilk başvuru çeşitli nedenlerle geri çevrilmiştir. Fakat en önemli neden olarak NATO'yu kuran antlaşmanın coğrafi bir savunma tipi olduğu ve sadece Kuzey Atlantik Bölgesi ülkeleri ile sınırlı kalacağı öne sürülmüştür.¹⁰³ Türkiye, Sovyetlerin 1945 yılında sona eren Saldırmazlık Paktı'nı yenilememesi ve Boğazlarda üs ve Doğu bölgelerinde toprak talep etmesi karşısında Sovyetler Birliğine karşı Batı dünyasından destek aramaya başlamıştır.¹⁰⁴ Batı Devletleri arasında, Türkiye'ye ihtiyacı olan desteği verecek ülke, savaştan dönemin en büyük gücü olarak çıkmış ve Sovyetlerin yayılma politikasından rahatsızlık duymaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri olacaktır.¹⁰⁵ 1949'dan itibaren NATO'ya girebilmek için mücadele eden Türkiye, 1950'de Kore'ye asker göndermesinin ardından, 1952'de ABD'nin desteğiyle ittifaka kabul edilmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulünün nedeni olarak Kore Savaşı'na asker göndermesi gösterilmektedir.¹⁰⁶ Ayrıca Ramazan Gözen, Türkiye'de demokratik seçimler sonucu iktidarın değişmesi ve Demokrat Parti (DP) iktidarının liberalleşme ve demokratikleşme yönünde adımlar atmasını da Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesinde önemli bir neden olarak göstermektedir.¹⁰⁷ Türkiye'nin, ABD ile sıkı ilişkiler kurup, NATO içinde yer almak istemesinin en

¹⁰² Sander, 1979: 56.

¹⁰³ Yuluğ Tekin Kurat, (1983): "Turkey's Entry to the NATO", *Foreign Policy*, December: s.68'den Aktaran Bağcı, 2007: 11.

¹⁰⁴ Zeynep Erşahin, "İttifakın 50. Yılında NATO-Türkiye İlişkileri" <http://www.milliyet.com.tr/ozel/nato/zeynep/html>. (19.11.2009).

¹⁰⁵ Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı", <http://www.sbe.balikesir.edu.tr/dergi/c12s21m24.pdf>-, (30.12.2009).

¹⁰⁶ www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576, (21.07.2009).

¹⁰⁷ Ramazan Gözen, (2001): "Türk-Amerikan İlişkileri ve Türk Demokrasisi: Realist Bağlantı," *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi*, Liberte Yayınları, Ankara: s.74.

önemli nedenlerinden biri geleneksel Rus tehdidine karşı, İkinci Dünya Savaşında yenik düşen Almanya ve zayıf düşen İngiltere yerine ABD'ni en güçlü olarak görmesidir.¹⁰⁸ Türkiye, NATO'ya girmekle ve ABD'yle gerçekleştirilen anlaşmalar kapsamında ikili ilişkiler kurmakla Sovyet tehdidine karşı kendisine önemli bir müttefik bulmuş ve ekonomik gelişmesi ile askeri yapılanması açısından da önemli desteğe sahip olmuştur.

Türkiye, özellikle askeri yapısını güçlendirmek ve böylece NATO içindeki rolünü daha iyi gerçekleştirebilmek için ABD'den askeri ve ekonomik dış yardım almıştır.¹⁰⁹

2.2.2.5.Küba Krizi

ABD ile SSCB arasında ortamın gerginleşmesi ile birlikte Polonya'da Poznan ayaklanması ve Macaristan ayaklanması SSCB tarafından sertçe bastırılmıştır. 1959'da U-2 casus uçak krizi yaşanmıştır. 1960'da Sovyet-Çin sınır çatışmaları olmuştur. Böylece Moskova ve Pekin arasında ideolojik ayırım belirginleşmiştir. 1961'de yeni bir Berlin Kriziyle Berlin Duvarı örülmüştür. Bu olaylar sonucunda iki blok arasındaki rekabetin sürekliliği ve iki kutuplu dünyanın sınırlarının belirsiz olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Bu arada Küba'da 1959'da diktatör Batista devrilmiş yerine Fidel Castro iktidara gelmiştir.¹¹⁰ İktidarı ele geçiren Castro sosyalist bir rejim kurmuştur. Fulgencio Batista rejimi yerine Fidel Castro önderliğinde kurulan yeni Küba hükümeti, ABD tarafından olumlu karşılanmamış, ABD, gelişmeler karşısında Küba'daki rejime son vermek istemiştir. İlk önce ticari ambargo uygulamıştır. Daha sonra Batista taraftarlarını Domuzlar Körfezinden Küba'ya çıkarmak istemiştir. Ama bu tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu olayın yaşanmasından sonra SSCB-Küba yaklaşması başlamıştır. 1962'ye gelindiğinde Küba'da füze üslerinin bulunduğu ve füzelerin Sovyetler tarafından verildiği ortaya çıkınca gerilim artmıştır. Bunun üzerine Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini isteyen ABD, 22Ekim 1962 tarihinden başlayarak adayı

¹⁰⁸ Sander, 1979: 62.

¹⁰⁹ Yardımlarla ilgili bkz; Sander, 1979: 99.

¹¹⁰ Sander, 2005: 323.

denizden ablukaya almıştır. Bu sırada bazı Sovyet gemilerinin de Küba limanlarına doğru Atlantik'te seyretmekte olması doğrudan bir çatışma olasılığını ortaya çıkarmıştır.¹¹¹ ABD Başkanı Kennedy 22 Ekim 1962'de Küba'nın denizden ablukaya alındığını tüm dünyaya duyurmuştur.¹¹² Kennedy, Sovyet Lideri Kruşçev'e söz konusu füzelerin yerleştirilmesinden vazgeçmelerini söyleyerek gerçek bir barış politikası ortaya koymak üzere kendisiyle doğrudan diyalog kurma çağrısında bulunmuştur. Yapılan müzakereler sonucu, 28 Ekim'de iki nükleer gücü karşı karşıya getiren bir dünya savaşı tehdidi ortadan kalkmıştır. Füze yüklü gemiler geri dönerken Küba'daki askeri üsler ise silahsızlandırılmıştır. Küba Füze bunalımında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye danışmadan, Sovyetler Birliği ile Küba'daki Sovyet füzelerinin kaldırılmasına karşılık Türkiye'deki Jüpiter ve Thor füzeleri konusunda pazarlığa oturması, bu ülkeye karşı bir kızgınlık ve güvensizlik ortamı yaratmıştır.¹¹³ Moskova, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesini istemiştir. Böylece nükleer başlıklı füzeler karşılıklı sökülüştür. Bu olay daha sonra Johnson mektubuyla ortaya çıkmıştır. Küba Krizi hem nükleer caydırıcılığın etkisini hem de doğrudan diyalogun zorunluluğunu kanıtlamıştır. Küba Krizinin hemen ardından ABD, SSCB ve İngiltere, nükleer silahların yayılmasını önlemek üzere 1963'te "Tast Ban Treaty" adındaki "Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşmasını" imzalamışlardır. Yine aynı yıl içinde ABD ile SSCB arasında yanlış anlamaların riskini önlemek amacıyla Kırmızı Telefon Antlaşmasını (Hot Line Treaty) imzalamışlardır.¹¹⁴ Bunalım iki blok arasında ortak gerginlik yerine, uluslararası ilişkilerde daha iyimser, daha olumlu yeni bir aşama başlatmıştır. Bu döneme "Yumuşama" (Detant) adı verilmiştir.

2.2.2.6.Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu

Kıbrıs sorununun çözümünde ABD açısından Türkiye ve Yunanistan arasında bir anlaşmazlık, bir çatışma durumunun çıkmaması büyük önem taşımıştır. ABD

¹¹¹ Faruk Sönmezoğlu, (2005), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul: s.437.

¹¹² Kenndey'nin Küba Krizi hakkındaki tüm konuşmaları için bk. <http://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkubanmissilecrisis.html> (21.08.2009); Ayrıca bk. Sander, 2005: 325.

¹¹³ Sönmezoğlu: 2005: 438.

¹¹⁴ Tayyar Arı, (1997): *Uluslararası İlişkiler*, Alfa Yayınevi, İstanbul: s.125.

böylece, Soğuk Savaş ortamında bölgedeki iki müttefikini de işbirliği içinde tutmayı planlamıştır.¹¹⁵ 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulduğu ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin statüsü ile ilgili temel düzenlemeler 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'ndan kaynaklanmıştır.¹¹⁶ 1960'lı yıllar Türkiye'nin ABD ile ilişkilerine mesafe koymasını gerektiren bir dizi gelişmeye sahne olmuştur. Ekim 1962'de patlak veren Küba Füze Krizinde ABD'nin İzmir Çiğli'de konuşlandığı Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye haber verilmeden pazarlık konusu yapılması ABD ile ilişkileri ilk kez tartışmaya açmıştır.¹¹⁷ Ancak ilişkileri sarsan asıl gelişme, Kıbrıs Türklerine yönelik artan Rum saldırılarına karşı Türkiye'nin müdahale kararına karşı 5 Haziran 1964'te Başkan Johnson'ın yolladığı mektup olmuştur.¹¹⁸ Zira bu mektupla Türkiye, Amerika'nın askeri ve teknolojik yardımlarını istediği zaman, istediği şekilde kullanamayacağını ve Sovyetler ile karşı karşıya kaldığında Amerikan desteğinin gelmeyebileceğini görmüştür. Johnson mektubu, yazıldığı dönemin çok ötesinde etkilerini sürdüren bir belge olmuştur. Bu mektup, ABD'nin dostluğu ve güvenirliliği hakkında Türklerin kanaati üzerinde derin izler bırakmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin dünya olayları ve yeri konusunda canlı bir tartışma başlatmıştır. Johnson mektubunda yer alan en önemli paragraf şöyle demektedir:

*“NATO müttefiklerimizin, tam rıza ve muvafakatlari olmadan Türkiye'nin girişeceği bir harekât neticesinde ortaya çıkacak olan Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunma yükümlülükleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.”*¹¹⁹ Böylece Türkiye, Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren ilk kez Batı dışında dostlar bulma arayışına girerek Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşında Arapları desteklemiş ve ABD'nin İsrail'e yardım etmek üzere İncirlik üssünü kullanmasına izin vermemiştir.¹²⁰ 1950'ler boyunca ABD ile kayıt altına alınmayan ellinin

¹¹⁵ Faruk Sönmezoğlu, (1995): *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, Der Yayınları, İstanbul: s.7.

¹¹⁶ Sönmezoğlu, 1995: 7.

¹¹⁷ “Füze Kalkanı Bunalımı”, <http://www.hurriyet.com.tr/strateji/6614181.asp?gid=202>, (01.12.2009).

¹¹⁸ Başkan Johnson'un mektubunun tam metni için, bk, President Johnson's Letter to Prime Minister Inonu, , Middle East Journal, Summer, Vol: 20(3), 1966, pp.386-393.

¹¹⁹ Başkan Johnson'un mektubunun tam metni için, bk, President Johnson's Letter to Prime Minister Inonu, Middle East Journal, Summer, Vol: 20(3), 1966, pp.386-393.

¹²⁰ Savaş sırasında Türkiye'nin Araplardan yana tutum sergilemesi Suriye ve Mısır tarafından da memnuiyetle karşılanmıştır. Çağrı Erhan, “Türkiye-İsrail İlişkilerinin Dünü ve Bugününe Kısa Bir

üzerinde anlaşma, gözden geçirilerek bir çerçeveye sokulmuştur. Türkiye, Eylül 1965'te BM Genel Kurulu'nda Vietnam'a karşı güç kullanılmasına karşı çıkmış ve ABD'nin Türk birliklerinin Vietnam'a gönderilmesi isteğini geri çevirmiştir. Washington'da Johnson mektubundan en yüksek dereceli beş ya da altı yetkili haberdardı; Ankara'da ise Başbakan İsmet İnönü mektubu bakanlarına göstermek zorunda kalmıştı. Mektup, Türk basınına sızdırıldığında Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği zarar çok büyük olmuştu. Johnson'un Mektubu Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçişin başlangıcı olmuştur. Türkiye mektuptan sonra uzun zamandır en alt düzeyde tuttuğu, SSCB, Ortadoğu Ülkeleri ve diğer üçüncü dünya ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkileri arttırmanın yollarını aramaya başlamıştır.¹²¹ Sadece on dört yıl önce Türkiye, gönüllü olarak Kore'de komünistlere karşı savaşlarında Amerika'ya yardım etmek için birlik göndermişti; şimdi Johnson mektubu ise Amerika'nın müttefikini ortak düşmanları olan Sovyetler karşısında yalnız bırakılabileceği anlamına gelmiştir. Rustow'a göre Türkiye'de büyük bir ihanete uğramışlık hissi doğmuştur.¹²² Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ise, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da Truman doktrininin açmış olduğu güçlü ilişkiler dönemini tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur.¹²³

2.2.2.7.1974 Kıbrıs Müdahalesi

Sönmezoğlu'na göre Türk halkı ve yetkilileri Amerika'yla ilişkilerinde iki olayda ihanete uğradıklarını düşünmektedirler. Bunlar Johnson mektubu ve 1975–1978 döneminde uygulanan silah ambargosudur. Birincisi Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin önlenmesinde rol oynamıştır, ikincisi ise Kıbrıs'a müdahalenin bir sonucudur.¹²⁴ Bu “ihanete uğrama duygusunun” 1960'lı yılların ortalarından itibaren en önemli göstergelerinden biri, Altıncı Filo'nun Türkiye limanlarını ziyaret

---

Bakış”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt:11, Sayı:202, s.35.
www.mulkiyedergi.org/index.php?option=com...israil... (02.12.2009).

¹²¹ Serdar Çelebi(2006), “Jonhson'un Mektubu ve İnönü'nün Cevabı”, <http://www.habusulu.com/makale44.htm>, 22.11.2009.

¹²² Dankwart A. Rustow, (1987): “A Forgotten Ally”, Council on Foreign Relations, New York: s. 95.

¹²³ Armaoğlu, 1989: 787–788.

¹²⁴ Sönmezoğlu, 2000: 674.

etmesine karşı öğrencilerin büyük gösteriler düzenlemesidir.¹²⁵ Çandar'a göre, Türkiye'nin ABD'ye bakışında 1960'lı yılların belirleyici etkilerinden biri, Türk ulusal çıkarlarının bu Atlantik ötesi müttefikten uzak durmak ya da içeriği ne olursa olsun Amerika'nın isteklerine direnmek olduğuna dair fikrin bu dönemde gelişmesi olmuştur.¹²⁶ 1970'li yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde bir kırılma daha yaşanmıştır.¹²⁷ Haşhaş Ekimi Kriziyle başlayan ve 1974'teki Kıbrıs müdahalesiyle devam eden gerilimlerin ardından Şubat 1975'te yürürlüğe giren ve 3,5 yıl süren silah ambargosu ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. 1975-1978 yılları arasında uygulanan silah ambargosu, bir süre ilişkilerin olumsuz bir seyir izlemesine ve iki ülkenin ulusal çıkarları aleyhinde Türk-Amerikan ilişkilerine gölge düşürecek kadar etkili olabilen belli başlı etnik lobilerin harekete geçmesine yol açmıştır.¹²⁸ Yeni kurulan Ege Ordusu'nun NATO'nun hizmetine sokulması yönündeki çağrılara olumsuz cevaplar verilmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği ile artan ilişkiler Haziran 1978'de İyi Komşuluk ve Dostça İşbirliği İlkeleri Siyasal Belgesi'nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.¹²⁹

Türkiye'nin Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği ikinci harekât ve bunun neticesinde adanın büyük kısmını kontrolü altına alması, Amerikan yönetimi ile Kongre arasında Türkiye'ye karşı Kıbrıs'taki askeri operasyonlarında kendilerinden aldığı silahları kullandığı için askeri ambargo uygulanıp uygulanmaması konusunda uzun süren bir mücadele yaşanmasına neden olmuştur. 5 Şubat 1975'ten itibaren Kongre'deki Yunan lobisinin de etkisiyle ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır.¹³⁰ Başkan Kongre kararı uyarınca ambargoyu uygulamaya koymuş ancak Türkiye'nin ABD'nin güvenliği için kilit önem taşıdığını ve bu adımın Ortadoğu'da

¹²⁵ Cengiz Çandar, (2001): “Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası,” iç. Morton Abramowitz (der.), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, (çev. Nasuh Uslu ve Faruk Çakır), Liberte Yayınları, Ankara: s. 183.

¹²⁶ Çandar, 2001: 184.

¹²⁷ www.candandar.com.tr/index.php?Did=5576, (21.07.2009).

¹²⁸ Türkiye-ABD Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (11.11.2009).

¹²⁹ Nisan 1978'de Sovyet Genelkurmay Başkanı Ogankov Türkiye'ye, iki ay sonra ise Başbakan Ecevit SSCB'ye gitmiştir. Zamanın Başbakanı Ecevit'in Haziran'daki Moskova ziyareti sırasında İyi Komşuluk ve Dostça İşbirliği İlkeleri Siyasal Belgesi imzalanmıştır. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1978/nisan1978.htm>, (05.12.2009), Ayrıca, http://www.rusya.ru/tur/index/turkiye_rusya_iliskileri, (01.12.2009), <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1978/haziran1978.htm>, (26.12.2009).

¹³⁰ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (11.11.2009).

durumu olumsuz etkileyeceğini belirterek, Kongre'den kararı yeniden gözden geçirmesini istemiştir.¹³¹ Ambargo kararıyla birlikte verilmesi daha önceden kararlaştırılmış olan 200 milyon dolar değerindeki silahın sevki dondurulmuştur. Amerika'nın silah ambargosuna Türkiye'nin cevabı ise, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması olmuştur. Amerikan yetkililerinin ambargoyu kullanarak Türk yöneticilerini Kıbrıs sorununda taviz vermeye zorlamak istedikleri söylenebilir. Türk yöneticileri ise Kıbrıs ve askeri işbirliğini birbiriyle ilişkilendirilmemesi gereken konular olarak görmüşlerdir. Misilleme olarak Türk hükümetinin 25 Temmuz 1975'te iki ülke arasındaki 1969 tarihli Savunma İşbirliği Anlaşması'nı feshetmesi ve Amerikan üslerini kapatması, iki devlet arasındaki ilişkileri en alt düzeye indirmiştir.¹³² Ambargonun kaldırılması ancak uzun çabalardan sonra 1 Ağustos 1978'de mümkün olabilmıştır.¹³³

2.2.2.8.Reagan Dönemi: İlişkilerin Düzelmeye

1980'lerde ilişkiler, yaşanan bazı iç ve dış gelişmeler sebebiyle düzelmeye başlamıştır. Can Dündar'a göre bu yıllarda ilişkiler sorulacak olsa "iyilik, sağlık" cevabı verilmesi yanlış olmazdı.¹³⁴ Ambargonun kalktığı 1978 Eylül'ü ile askeri yönetimin işbaşına geldiği 12 Eylül 1980 tarihleri arasında Türkiye'nin içine düştüğü kargaşa, siyasi istikrarsızlık, anarşi ve terör ortamı Amerika'yı tedirgin etmiştir.¹³⁵ 1979 Şubat'ında İran'da İslam Devrimi'nin gerçekleştirilmesi, 1979 yılının sonunda Sovyetlerin Afganistan'ı işgali gibi 1980'li yıllarda da etkisi görülen yeni gelişmeler Ortadoğu'daki istikrarı alt üst etmiştir. Bu yeni stratejik yapı içinde Türkiye, ABD için neredeyse tek güvenilir müttefik haline gelmiş ve önemi artmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra Batı Avrupa, Türkiye'ye karşı yoğun bir kampanya başlatmış, Türkiye'yi bütün forumlardan dışlamış, Avrupa

131 <http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=41121>, (02.12.2009).

132 www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576, (21.07.2009).

133 ABD Temsilciler Meclisi şartlı olarak ambargonun kaldırılmasına karar vermiştir. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1978/agustos1978.htm>, (04.12.2009).

134 www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576 (21.07.2009).

135 Armaoğlu, 1989: 824.

Konseyi'nden çıkartılmasını gündeme getirmiştir.¹³⁶ Bu yaşanan gelişmeler Türkiye'yi dış ilişkilerinde oldukça zor durumda bırakırken, ABD, herhangi bir şekilde Türkiye'deki askeri rejimi eleştirme ve Türkiye aleyhinde girişimde bulunma yoluna gitmemiştir. Avrupalıların, yönelttikleri aşırı eleştirilerle Türkiye'nin 1982 yılında Avrupa Konseyi'nin Parlamenterler Meclisinden çekilmesine neden olmaları karşısında, ABD'nin Türkiye'ye verdiği destek Türk yöneticilerce takdir edilmiştir. Sonuç olarak ABD için bölgedeki istikrar önem taşımaktaydı ve Türkiye'deki istikrarı sağlamak üzere yapıldığı ifade edilen¹³⁷ askeri müdahale bu yüzden ABD açısından olumlu bir gelişme olarak görülmüştür denilebilir. 1974 Kıbrıs müdahalesi üzerine iki ülke arasında yaşanan gerginlik sonrası 1980–1983 döneminde Türk-Amerikan ilişkileri altın çağını yaşamıştır. Avrupa ile ilişkilerde yaşanan kriz, Türkiye'yi diplomatik, ekonomik ve askeri alanlarda ABD'ye yakınlaştırırken, İhsan Dağ'ın deyimiyle Soğuk Savaş'ın “yeniden ısınması”, uluslararası ortamdaki yumuşama havasının yerini tekrar gerginliğe bırakması, ABD'nin Türkiye'ye olan ihtiyacını pekiştirmiştir. Ancak askeri yönetimin destek vermesiyle Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası toplum tarafından tanınması konusu iki ülke ilişkilerinde sorun oluşturmuş, Amerikan Kongresi Türkiye'nin KKTC'yi tanıma kararını geri çekmesini talep ederek Kıbrıs sorununun çözümü ile Amerikan yardımı konusunda ilinti kurulmasını gündeme getirmiştir.¹³⁸ Ancak, Reagan yönetiminin ısrarıyla iki konu arasında ilinti kurulması yönündeki karar önerisi kabul edilmemiştir. Bunun yanında Kongre bu dönemde Ermeni sorununu da aralıklarla gündeme getirmiştir. Bu dönemde, ABD ile kapsamlı bir Ekonomik ve Savunma İşbirliği anlaşması imzalanmıştır.¹³⁹ 29 Mart 1980'de imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması (SEİA) 1980'li yıllardaki Türk-Amerikan ilişkilerinin çerçevesini oluşturmuştur. SEİA Antlaşması, beş yıllığına imzalanmış ve beş yıldan sonra da yıllık olarak uzatılması öngörülmüştür. SEİA Antlaşması çerçevesinde

136 Mehmet Dikkaya (2005); “Türkiye-AB İlişkileri: Uzun ve Zorlu Bir Yolun Ekonomi Politikası”, *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, (Ed). Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe, Şevki Tüylüoğlu, Ekin Kitapevi, Bursa, s:334, Cevdet Akçalı(2002), “12 Eylül 1980 Döneminde Avrupa ile İlişkilerimiz”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=127504>, (04.12.2009)

137 <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1980/eylul1980.htm>, (04.12.2009).

138 İhsan D. Dağı, (2000): *İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye*, Boyut Kitapları, İstanbul: s.111.

139 *T.C. Resmi Gazete*, Sayı:17238, 1 Şubat 1981, s. 2–47.

ABD, Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyon ve savunma programına ihtiyacı olduğunu kabul etmiş, aynı zamanda iki hükümet arasındaki güven ve işbirliğini arttırmak amacıyla Türkiye'ye, savunma malzemesi ve askeri eğitimden oluşan savunma desteği sağlamayı garanti etmiştir.¹⁴⁰ Bunun karşılığında ise ABD'nin Türk toprakları üzerinde belirlenen tesislerde silahlı kuvvet bulundurmasına ve askeri faaliyet gerçekleştirmesine izin verilmiştir.¹⁴¹ Ayrıca Türkiye'nin kaynaklarının güvenliği için nasıl kullanılacağını araştırmak ve tartışmak üzere bir ortak Türk-Amerikan komisyonu kurulmuştur.¹⁴² SEİA, ilk beş yıllık süresinin dolmasından sonra yapılan görüşmelerden sonra 1990 yılına kadar tekrar uzatılmıştır.

Türkiye, 1980'li yıllar boyunca ABD açısından büyük stratejik önem taşımaya devam etmiştir. Bu dönemde ABD için Türkiye'nin Ortadoğu açısından sahip olduğu stratejik konumu onun ABD için taşıdığı stratejik önemin en temel unsurlarından biri olmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumunun ABD'nin global stratejisinin önemli bir parçası olduğu söylenebilir. Türkiye, sadece Sovyetler Birliği'ne karşı değil, fakat daha önemlisi Basra Körfezi'nin güvenliği açısından anahtar bir ülke; sadece coğrafyasıyla değil, sahip olduğu büyük tarihi, nüfusu, siyasi ve askeri donanımı itibarıyla de gözden çıkarılamayacak bir müttefik ve bu güçlü potansiyeliyle, bölgedeki dengeleri etkileyebilecek bir devlet olarak algılanmıştır.¹⁴³ Bu arada Türkiye'nin ekonomik gelişmesi o derece hızlı olmuş ve o noktaya varmıştı ki, Türkiye, Amerika'yla ilişkilerinde artık daha fazla yardım yerine daha fazla ticaret ister hale gelmişti. Başbakan Özal, güçlü ekonomiyi, ulusal güvenliği korumanın en önemli şartı olarak gördüğü için, iç ve dış yatırımcıları, Türk ekonomisinin değişik alanlarında ve bu arada savunma sanayinde yatırım yapmalarını teşvik etmiştir. Özal'ın gerçekleştirmeyi düşündüğü projeler çerçevesinde Amerikan pazarının Türk mallarına, özellikle tekstil ürünlerine açılması ve Türk şirketlerinin Amerikan endüstrisinin şirketleriyle avantajlı ortaklıklar

140 Sibel Kavuncu (2006), *Turgut Özal'ın Başbakanlığı Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler A.B.D, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: s.129 ; <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1980/mart1980.htm>, (23.11.2009).

141 <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (04.12.2009); Antlaşmanın tamamı için; *T.C. Resmi Gazete*, Sayı:17238, 1 Şubat 1981, s. 2-47.

142 <http://www2.dpt.gov.tr/dei/iei/1981.htm>, (03.12.2009).

143 Gözen, 2001: 78-81.

kurması büyük önem taşımıştır. Bu konuda ortaya çıkan en büyük problem, Amerikan makamlarının Türkiye’den yapılan tekstil ithalatına kota koymaları olmuştur. 1986 yılında SEİA’nın uzatılması görüşmelerinde Türk yetkililer Amerikan Dışişleri Bakanı Shultz’un Mart ayındaki Türkiye ziyareti sırasında antlaşmanın tekstil kotalarıyla ilişkilendirilmesi yönünde taleplerde bulunmuşlardır.¹⁴⁴

Türk yetkililer tekstil kotası ve ticaretteki dengesizliğin kaldırılması konularında ABD’den olumlu bir yaklaşımla karşılaşmazlarken, bu ülkeden ekonomik alanda elde edebildikleri en önemli ekonomik katkı, Türkiye’nin AB’ye gelecekte üye olması konusunda Amerikan hükümetinin açık bir destek vermesi olmuştur.¹⁴⁵

2.2.2.9. George Bush (Baba Bush) Dönemi: İlişkilerin Doruk Noktası

Soğuk Savaş’ın bitmesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Türkiye’nin dış politikasında yeni bir döneme girilmiştir. Soğuk Savaş boyunca Türkiye, Sovyetlerin Ortadoğu’ya yönelik emellerinin önündeki bir set olarak güvenlik ve dış politikasını Batıyla, özellikle de ABD ile olan ittifak ilişkileri ile yürütmüştür. Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslardaki gelişmeler, Türkiye’nin stratejik önemini hala koruduğunu göstermiştir.

Türkiye, yeni bölgesel tehditlerin merkezinde bulunması ve enerji kaynaklarına yakınlığı dolayısıyla Amerikan politikalarında merkezi bir hale gelmiştir. İki ülke arasında 1990’lı yıllarda çeşitlendirilen ilişkilerde enerji, ekonomik ve ticari işbirliği, bölgesel işbirliği ve Kıbrıs konuları ana başlıkları oluşturmuştur. 1999’da yapılan üst düzey resmi ziyaretlerde Avrupa, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu’ya kadar olan bölgelerde geniş çapta örtüşen çıkarlar çerçevesinde çok boyutlu ve çok yönlü bir stratejik işbirliği anlamına gelen “Stratejik Ortaklık”

144 Kavuncu, 2006:150.

145 <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/avrupabirligi/2004/06/29x06x04.htm>, (06.12.2009).

sağlamlaştırılmış ve bunun ekonomik ve ticari alanlara da yayılması desteklenmiştir. Bu bağlamda 1999 ve 2002 de ekonomik alanda bazı anlaşmalar imzalanmıştır.¹⁴⁶

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında Irak, Bosna, Kosova, Afganistan gibi ABD öncülüğündeki operasyonlara gerek asker yollayarak, gerekse üslerini açarak destek vermiştir. Türkiye Bosna’da bulunan BM Barış Gücü UNPROFOR’a asker ve silah göndermiştir.¹⁴⁷ Irak operasyonunda üslerini açan Türkiye, Afganistan operasyonunda ISAF’a asker göndermiştir. Körfez Savaşı’nın ardından Irak’ın çevrenmesinde önemli bir rol oynamış ve BM yaptırımlarını ilk uygulayan ülkelerden biri olmuştur. Bu süreçte İsrail ile artan ekonomik ve askeri ilişkiler ABD tarafından desteklenmiş ve üç ülke Akdeniz’de ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. ABD ise AB’ye giriş, Bakü-Ceyhan petrol boru hattı, Kıbrıs ve Ermeni meselesi gibi konularda Türkiye’nin hassasiyetlerine önem vermiştir.¹⁴⁸

Doğu Bloğu’nun yıkılmasıyla ortaya çıkan belirsizlik ortamı ve otorite boşluğu, bölgenin ve Türkiye’nin güvenliği için eskisinden daha büyük tehditlerin oluşması endişesini de beraberinde getirmiştir. Körfez Krizi, Yugoslavya’daki etnik ve dinsel çatışmalar, Kafkasya’da Azeri-Ermeni gerginliği ve Çeçenistan savaşı gibi gelişmeler, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya’nın kesiştiği bölgede yer alan Türkiye’yi güvenlik önlemleri almak konusunda harekete geçirmiştir. Nasuh Uslu’ya göre Türkiye bu çok yönlü gelişmeler karşısında ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde “dünya jandarmalığı” rolünü benimseyen ABD’nin yardımıyla kendini daha güvenli hissedebilirdi. Bu çerçevede Türkiye, Soğuk Savaş boyunca taşıdığı Batı’nın bir “kanat ülkesi” ya da “ileri karakolu” rolünden sıyrılarak, istikrarsız ortam içerisinde “güvenli ada” rolünü üstlenmiştir.¹⁴⁹ Özellikle Soğuk Savaş yıllarında NATO tarafından asıl korunması gerektiği düşünülen merkez bölgenin güvenliğe kavuşması ve tehdit algılamalarının Türkiye’nin etrafındaki bölgeden kaynaklanması, Türkiye’nin bunu daha iyi kavrayıp önemini vurgulamasına ve ABD ile ilişkilerini daha da kuvvetlendirmenin yollarını aramasına yol açmıştır.

¹⁴⁶ Kor, 2005: 73.

¹⁴⁷ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1994/haziran1994.htm>, (02.12.2009).

¹⁴⁸ Kor, 2005: 73.

¹⁴⁹ Nasuh Uslu, (2000): “1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi,” *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, Cilt: 6, Sayı: 2, ASAM Yayınları, Ankara: ss. 203–232.

Brezvezinski'ye göre Türkiye, yeni bölgesel tehditlerin merkezinde bulunması, enerji kaynaklarına yakınlığı ve jeopolitik konumu dolayısıyla Amerikan politikalarında merkezi bir hale gelmiştir. Bu dönemde Türkiye çok önemli bir jeopolitik eksen ve jeopolitik oyuncu olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁰ Kor'un ifadesi ile Türkiye bir mihver ülke olarak görülmüştür. Türk-Amerikan çıkarları bu yeni dönemde geniş çapta örtüşmüştür. Türkiye, Amerika'nın ulusal çıkarlarını ilgilendiren birçok bölgesel sorunda stratejik bir role sahip önemli bir müttefik olmuştur. Washington, Türkiye'nin Amerikan ulusal çıkarları için taşıdığı önem dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üye olma girişimini ve Azeri petrolünün Batı piyasalarına nakledilmesiyle ilgili olarak Bakü-Ceyhan petrol boru hattının yapımını desteklemiştir. ABD, Ortadoğu'daki istikrarsız petrol üreticisi devletler üzerindeki nüfuzunu arttırma ve bunlar üzerinde denetim sağlama amaçları çerçevesinde, Türkiye'yi kilit ülke olarak görmüştür. Diğer tarafta ABD'nin uluslararası finans ve ticaretteki güçlü konumunun farkında olan Türkiye, ekonomik alandaki sıkıntılarını giderme ve Hazar petrolünün taşınmasıyla ilgili isteklerini gerçekleştirme konularında ABD'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu örtüşen çıkarlar çerçevesinde ikili ilişkiler daha sonra "stratejik ortaklık" olarak geliştirilmiştir.¹⁵¹ ABD Ortadoğu'ya ulaşmak için güvenilir yollara ve sağlam, güvenilir müttefiklere ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede sahip olduğu stratejik konum dolayısıyla Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olunması ABD açısından büyük önem taşımaktadır denilebilir.

2.2.2.10. Clinton Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri: Stratejik Ortaklık

Haluk Gerger, 1980'li yılların sonundan başlayarak Amerikan politikasının temel önceliğinin Sovyetler Birliği'nin tasfiye sürecini denetlemek olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Clinton da iktidara geldiğinde, bir yandan, Sovyetler sonrası dünyayı örgütlemeye çalışırken, bir yandan da son derece büyük bir kriz içinde olan Amerikan ekonomisini kurtarmaya çalışmıştır. Clinton yönetimi,

¹⁵⁰ Zbigniew Brezezinski, (2005): *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul: s. 246.

¹⁵¹ Kor, 2005: 73.

terörizmle mücadele programı altında, Bush'un politikalarını büyük ölçüde sürdürmüştür.¹⁵²

ABD Başkanı Bill Clinton'ın, Kasım 1999'da İstanbul'da gerçekleştirilen AGİK Zirvesi için geldiği TBMM'de yaptığı konuşma büyük önem taşımaktadır. Clinton konuşmasında şu noktalara dikkat çekmiştir:

“Demokratik, laik, istikrarlı ve Batı'yı esas alan bir Türkiye, Amerika'nın Bosna'da, Orta Asya ve Ortadoğu'da istikrar sağlama ve İran ile Irak'ı sınırlandırma girişimlerine destek oldu. Türkiye'nin Batı ile devamlılık arz eden bağları ve dünyanın en hassas bölgelerinden birinde stratejik hedeflerimize verdiği destek hayati önem taşımaktadır. Türkiye'nin NATO ve Avrupa içindeki aktif ve yapıcı rolünü desteklemeye devam edeceğiz. Türkiye'de Avrupa ve Müslüman dünyası barış ve uyum içerisinde buluşabilir. Türkiye, Batı ittifakı içinde Müslüman çoğunluğa sahip tek ülkedir, İslam Konferansı Örgütü'nde (İKÖ) de tek Batılı müttefikdir.”¹⁵³

Denilebilir ki, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte uluslararası ortamdaki değişimler paralelinde Türkiye için de son derece önemli yeni gelişmeler ortaya çıkmış, ortamdaki değişimler, Türkiye-ABD ilişkilerine de yansımış, gerek Türkiye'nin ABD'ye, gerekse de ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikaları bu sistemsel değişiklikler çerçevesinde biçimlenmiştir.

¹⁵² Gerger, 2007: 470.

¹⁵³ Clinton'un 15 Kasım 1999'da TBMM'de yaptığı konuşmanın tam metni için bk. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil2/bas/b019m.htm> (20.06.2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

3.1.11 EYLÜL 2001 Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu

3.1.1.11 Eylül Terör Saldırıları

Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası şekillenen “tek kutuplu sistemde” gücünü en üst seviyede hissederken, bir anda tarihinin en büyük saldırısıyla karşılaşmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren küresel terörün tehdidine maruz kalmaya başlayan ABD, ilk olarak Kenya ve Tanzania'daki büyükelçiliklerinin bombalanma olayları ile sarsılmıştır. O yıldan itibaren küresel terörizmi tehdit değerlendirmelerine almaya başlayan ABD ilk kez kendi topraklarında bu denli büyük çapta bir saldırıya maruz kalmıştır.¹⁵⁴ ABD, 11 Eylül 2001 sabahı dünyanın en yüksek binalarından olan New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine yönelik, yerel saatle sabah 09.00'da meydana gelen bir terör saldırısına uğramıştır. Bu saldırının hemen ardından 18 dakika sonra ikinci kuleye de bir uçak saldırısı düzenlenmiştir. İkinci uçağın Amerikan Havayollarına ait ve 156 kişi taşıyan bir Boeing 737 tipi yolcu uçağı olduğu açıklanmıştır. Olaydan kısa süre önce kaçırıldığı bildirilen bu yolcu uçağının pilot kabininin binanın içine girdikten sonra patlayarak çok büyük tahribata yol açtığı ifade edilmiştir. Yanmaya başlayan 410 metre yüksekliğindeki iki kule de kısa bir süre sonra görgü tanıklarının ve televizyon başında olayı naklen izleyen dünyanın gözleri önünde, içindeki binlerce kişiyle çökmüştür. Daha sonra Dünya Ticaret Merkezine ait üçüncü bina da yıkılmıştır. Binaların, uçakların içine yerleştirilen dinamitlerin ardı ardına patlaması sonucu çöktüğü de öne sürülenler arasında yerini almıştır.¹⁵⁵ İkiz kulelere düzenlenen saldırının hemen ardından bu kez ABD

¹⁵⁴ Altuğ Günel, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-M15.pdf>, (30.12.2009).

¹⁵⁵ “Dünya Sarsılıyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12.09.2001: s.1.

Savunma Bakanlığı'na (Pentagon) yine uçaklı saldırıda bulunulmuştur. Aynı anda Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'da kurtarma çalışmaları sürerken ABD Dışişleri Bakanlığı'nın önünde bomba yüklü iki araç daha patlatılmıştır.¹⁵⁶

Beyaz Saray, ABD Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Kongre binası, CIA binası başta olmak üzere, Washington'daki hükümet binalarının tamamı boşaltılmıştır. New York, Washington ve diğer büyük kentlerde olağanüstü önlemler alınmış, halkın kentlerin dışına çıktığı gözlenmiştir.¹⁵⁷ Amerikan halkı tarihinin en büyük korkularından birini yaşamıştır.

İkiz kulelere düzenlenen saldırıların hemen ardından eylemleri Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi'nin (FDKC) üstlendiği öne sürülmüştür. Ancak haberin duyurulmasından kısa bir süre sonra açıklama yapan örgüt yetkilileri, olayla hiçbir bağlantılarının bulunmadığını bildirerek haberi yalanlamıştır. Daha sonra, Ürdün'deki bir gazeteyi arayan kimliği belirsiz bir kişi, saldırıları Japon Kızıl Ordu'nun düzenlemiş olduğunu ve Hiroşima ile Nagazaki'ye atılan atom bombalarının öcünün alındığını ileri sürmüştür. Ancak bu haber de doğrulanmamıştır.¹⁵⁸ Saldırlara her taraftan kınama ve ABD'ye destek mesajları gelirken birçok ülkede önlem olarak önemli binalara girişler yasaklanmıştır.¹⁵⁹ Tarih boyunca birçok devlet adamının, büyük komutanların ve binlerce insanın ölümüne neden olan terörizm, 11 Eylül 2001'de kendi tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Serhat Erkmen'e göre, ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen olayların faili, kim olursa olsun ortaya çıkan gerçek, eylemin, terörizm kavramında 1990'larda meydana gelen değişiklikleri büyük oranda yansıtmış olmasıdır.¹⁶⁰

ABD'de normal bir gün olarak başlayan 11 Eylül 2001, sabahın ilk saatlerinde dünya tarihinde terörizm bağlamında yeni bir dönemin açıldığı gün olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olarak anılmaya başlanan ülke olan ABD'nin teröristlerce bu çapta büyük bir saldırıya uğraması, uluslararası

¹⁵⁶ "ABD'de Gün Boyu Kâbus", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12.09.2001: s.3.

¹⁵⁷ "ABD'de Gün Boyu Kâbus", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12.09.2001: s.3.

¹⁵⁸ "ABD'de Gün Boyu Kâbus", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12.09.2001: s.3.

¹⁵⁹ "Dünya Ayakta", <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/09/12/27488.asp>, (20.12.2009).

¹⁶⁰ Serhat Erkmen, (2001): "Terörizmin Yeni Miladı", *Stratejik Analiz Gergisi*, Sayı:18, s.5.

sistemde yeni bir döneme girilmesine yol açmıştır. Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kuleleri ve Pentagon'a yolcu uçaklarıyla yapılan intihar eylemleri çok sayıda ölüme ve binlerce kayıp insana neden olmuştur.¹⁶¹ 11 Eylül'de Amerika'nın gücünü simgeleyen sembollerden biri konumundaki Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar, doğrudan ABD'nin savunduğu demokrasi ve liberal ekonomik düzen gibi ülkenin bir kaç temel değerine yapılmış sayılarak, ABD tarafından teröre karşı dünya çapında ve çok boyutlu bir mücadele stratejisi geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır.¹⁶²

11 Eylül 2001 tarihinde, teröristlerin yolcu uçaklarını kullanarak Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırılar düzenlemesi, böyle bir saldırı karşısında ABD'nin buna engel olamaması, dünyanın süper gücünün bile çaresiz kalabileceğini gözler önüne sermiştir. Gerçekleştirilen saldırılar sonrasında uluslararası terör artık ABD için bir numaralı tehdit ve düşman haline gelmiştir. Yanı sıra 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin isimlerinin Müslüman ismi olması¹⁶³, Müslüman sembeler taşımaları, El Kaide örgütü ile bağlarının olması gibi faktörlerden dolayı "radikal İslam" da bir tehdit olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Bu nedenle ABD, teröre karşı küresel savaş ilan ederken, saldırıların sorumlusu olarak gördüğü El-Kaide terör örgütünün yuvası olduğunu ileri sürdüğü Afganistan'daki Taliban rejimini Aralık 2001'de devirmiştir. İkinci aşamada ise benzer ve başka gerekçelerle Irak'ı işgal ederek Saddam rejimine de Nisan 2003 tarihinde son vermiştir.¹⁶⁵ Usame Bin Ladin'in lideri olduğu El Kaide Terör Örgütü tarafından gerçekleştirildiği açıklanan 11 Eylül Terör Saldırısı, ABD'nin ve müttefiklerinin tehdit algılamalarını değiştirmekle kalmamış, yeni yüzyılın ilk savaşının terörle savaş olarak ilan

¹⁶¹ Erkmen, 2001: 7.

¹⁶² Fevzi Uslubaş, (2005): *Küresel Terör, Afganistan, BOP, ABD; İmparatorlukların Bataklığı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları*, İstanbul: s.210.

¹⁶³ Mısır asıllı Aymen Elzavahiri (örgütün ikinci adamı), Şeyh Sait kod adlı Mustafa Ahmet Elhassavi (mali işlerden sorumlu), Abu Muhammet Elmisri (propaganda sorumlusu), Abbas Karaağaçloğlu, (2009), "11 Eylül Sonrası El Kaide", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=497:11-eyluel-sonras-el-kaide&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147, (20.12.2009).

¹⁶⁴ "11 Eylül Sonrası Değişen Güvenlik Vizyonu-Bush Doktrini", <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=127301>, (30.12.2009).

¹⁶⁵ İdris Bal, (2006): "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, (Edt.) İdris Bal, AGAM Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara: s.154.

edilmesine de yol açmıştır.¹⁶⁶ 11 Eylül olaylarının, küreselleşme karşıtlarının bir eylemi veya Amerika'nın Ortadoğu politikasına karşı geliştirilen tepkinin bir sonucu olduğu şeklinde yorumlar da yapılmıştır.¹⁶⁷ Kongar'a göre, 11 Eylül terörü, doğrudan doğruya küreselleşme olgusunun tüm dünyanın suratına bir "şamar" gibi inen yansımasıdır. Bir başka deyişle 11 Eylül terörü, küreselleşmenin "terör yüzüdür".¹⁶⁸ 11 Eylül saldırısı geniş bir düşünce alanına yayılmış ve kendi içlerinde tam olarak bütünleşmemiş, ama temelde benzer eğilimler içinde olan grup ve kişileri bir araya getirmiştir.¹⁶⁹ 11 Eylül 2001, güç politikaları tarihi için gelecekteki oluşumları etkileyen bir olay olmuştur. Batı eğitimi almamış on dokuz insan, kısıtlı mali kaynaklarla, dünyanın en güçlü ve teknolojik olarak en ileri ülkesini paniğe sevk etmiş ve küresel bir siyasi krize neden olmuştur. Saldırıların hemen ardından Başkan Bush yaptığı konuşmada; yapılan saldırıların içlerini korkunç ve boyun eğmez bir öfke ile doldurduğunu, bunun Amerikan ulusunu korkutmak için tasarlandığını, fakat başarılı olamadıklarını söylemiştir. Başkan Bush'a göre Amerika, özgürlüğün en parlak işaret ışığı ve dünya için bir fırsattı. Hiç kimse bu günü unutmayacaktı.¹⁷⁰ Brzezinski'ye göre; bu kişilerin saldırıları Amerikan dış politikasının askeri alana çevrilmesine yol açmış, Rusya'nın yeniden Batı ile ilgilenmesini hızlandırmış ve son olarak Amerika ve Avrupa arasında görüş farklılıklarını arttırmıştır.¹⁷¹

11 Eylül 2001 saldırıları yirmi birinci yüzyılın bir dönüm noktası olmuş, dönemin ABD Başkanı G. W. Bush, 15 Eylül 2001 günü CNN International'da "Ulusa Sesleniş" programında ABD halkına ve dünya kamuoyuna şöyle seslenmiştir;

... Sizden istenen sabırlı olmanız, çünkü bu savaş kısa sürmeyecektir. ... Sizden istenen sabırlı olmanız azimli olmanız, çünkü bu savaş kolay geçmeyecek. Sizden istenen kuvvetli olmanız, çünkü zafere giden yol uzun olabilir... ABD'ye savaş açanlar, kendi yıkımlarını elleriyle seçmişlerdir. Terörist ülkelere ve onlara kucak

¹⁶⁶Şahin Alpay,(2006); "Küresel Terörizm", <http://www.turksam.org/tr/a1035.html>, (20.12.2009).Norveç'li Uluslararası İlişkiler Profesörü Johan Galtung ile yapılan söyleşi.

¹⁶⁷ Kemal Evcioğlu, (2005): *Amerika Birleşik Devletlerinin Büyük Ortadoğu Projesi*, Umay Yayınları, İzmir: s.58.

¹⁶⁸ Emre Kongar, (2002): *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitapevi, Dördüncü Basım, İstanbul: s.80.

¹⁶⁹ Türkkaya Ataöv, (2004): *11 Eylül: Terörle Savaş Mı Bahane Mi*, Alkım Yayınevi, İstanbul: s.74.

¹⁷⁰ <http://www.whitehouse.gov.tr/news/releases/2001/09/20010911-16.html>, (23.09.2008).

¹⁷¹ Zbigniew Brzezinski, (2005): *Tercih*, İnkılâp Yayınevi, Çev. Cem Küçük, İstanbul: s. 64.

*açıp destekleyenlere yönelik bir dizi kararlı eylemle sağlanacaktır bu zafer. Sizi temin ederim sembolik eylemle yetinmeyeceğiz... Bizim vereceğimiz karşılık çok kapsamlı, güçlü ve etkili olacaktır.*¹⁷²

Chomsky, 11 Eylül'ü zalimce yapılmış tarihsel bir olay olarak değerlendirmiştir. Ona göre İngilizlerin 1814'te Washington'u yakmasından bu yana Amerikan toprakları ilk defa saldırıya uğramış ve hatta ilk defa tehdit edilmiştir.¹⁷³ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi iki adet geniş kapsamlı terör karşıtı karar kabul etmiştir. İlk olarak 1368 numaralı¹⁷⁴ ve 12 Eylül 2001 tarihli olan ve bir gün önce vuku bulan saldırıyı kınayan karar alınmıştır. İkincisi ise 1373 numaralı¹⁷⁵ ve 28 Eylül 2001 tarihli, devletlerin terörizm karşısında tek başına veya toplu olarak kendini koruma hakkını teyit ederek, uluslararası işbirliği yapılmasını isteyen ve bütün üye devletlerin ödevlerini belirleyen karar olmuştur.¹⁷⁶

Yaşanılan ve ABD'nin tarihinde aldığı en ağır darbe olarak da nitelenen bu korkunç saldırı sonrası Başkan Bush, "Ya Bizimlesiniz ya Teröristlerle" diyerek uluslararası teröre karşı savaş başlatmıştır.¹⁷⁷

3.2.11 Eylül Saldırıları Sonrası Değişen Amerikan Dış Politikası

11 Eylül bir anlamda "küresel terör" yüzyılını başlatmıştır.¹⁷⁸ Başkan Bush, 11 Eylül 2001'de yaptığı radyo konuşmasında 11 Eylül terör eylemlerinin aslında ABD'ye açılmış bir savaş olduğunu söylemiştir.¹⁷⁹ 6 Kasım 2001'de "Terörizmle

¹⁷² "Bush: Savaşa Hazır Olun", *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Eylül 2001: s.1. ve Talat Turhan, (2006): "Medeniyetler Çatışması BOP", *İleri Dergisi*, s. 100.

¹⁷³ Noam Chomsky, (2004): *11Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?*, Aram Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul: s.126.

¹⁷⁴ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (18.12.2009).

¹⁷⁵ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> (18.12.2009).

¹⁷⁶ BM Güvenlik Konseyi 1373 numaralı kararı için bk. <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7158.doc.htm> (21.06.2009) ve Andrew Mango, (2005): *Türkiye'nin Terörle Savaşı*, Doğan Kitap, Çev: Orhan Azizoğlu, İstanbul: s.103.

¹⁷⁷ <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/> (12.02.2009); ve <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/ret.bush.coalition/index.html> (12.02.2009).

¹⁷⁸ Şahin Alpay, (2006); "Küresel Terörizm", <http://www.turksam.org/tr/a1035.html>, (20.12.2009). Norveç'li Uluslararası İlişkiler Profesörü Johan Galtung ile yapılan söyleşi.

¹⁷⁹ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetation.htm>, (12.02.2009).

Mücadele Konferansı'nda hiçbir ulusun bu savaşta tarafsız olamayacağı öne sürülmüştür.¹⁸⁰ Bu anlamda Damla Aras'ın konuya bakışı dikkat çekicidir. Aras; 11 Eylül sonrası ABD'nin "terör" kavramını farklı algıladığını, terörizm kavramına yüklenen anlamları yeniden kendisine göre tanımladığını belirterek, süreç içinde çıkarları doğrultusunda bu kavramı yeniden şekillendirdiğini ve kendi istediği şekilde anlamlandırıldığını söylemektedir.¹⁸¹

ABD, uluslararası alanda, hiçbir tartışmaya izin vermeyecek kadar açık olan bu olay sonrasında, saldırıya uğrayan ülke olma durumu gereği, bir "meşru müdafaa hakkı" ve buna bağlı bazı ayrıcalıklar kazanmıştır. ABD, saldırının doğrudan kendisini hedef almadığını, bu saldırının aslında uygarlık ve özgürlüğün merkezine yönelik olması bakımından tüm uygar ve özgür toplumlara karşı yapıldığını ileri sürmüştür. 11 Eylül sonrası, dünyanın artık eskisi gibi olmayacağı açıklanmıştır. Eylül 2002 tarihli "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde, ABD politikasını açıklayan Başkan Bush, 20.yüzyıldaki totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan savaşı, özgürlüğün kazandığına dikkat çekmiş ve 21.yüzyıldaki mücadelenin de resmini çizmiştir.¹⁸² Başkanın açıklamasına göre, uluslararası sistemin dengesi ile insanlığın geleceği için, temel insan hakları ile ekonomik ve siyasi özgürlüklere bağlı ulusların, özgürlük, demokrasi ve serbest girişimi savunmaları gerekmektedir. Belgenin yine giriş bölümünde, ABD'nin birincil amacının, küresel istikrarın sağlanmasına yönelik olarak, dünya genelinde ekonomik ve siyasi güce dayalı yaygın bir etki yaratmak ve bunu askeri kuvvetlerle desteklemek olduğu belirtilmiştir.¹⁸³ İşte bu amacın gerçekleştirilebilmesi için de öncelikle terörün kaynağının yok edilmesi gerekmektedir. ABD bunu Afganistan üzerinden başlatmıştır. İkinci olarak ise Kitle İmha Silahlarına sahip olduğu iddiasıyla Irak işgal edilmiş, Büyük Ortadoğu Projesi hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

¹⁸⁰ Evcioglu, 2005: 95-96.

¹⁸¹ Damla Aras, (2002): "Minareyi Çalan Kılıfı Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:24, s.36.

¹⁸² <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.htm> (21.07.2009).

¹⁸³ Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin tam metni için bk. <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/> (18.12.2009).

3.2.1. Bush Doktrini

Bush 20 Eylül 2001’de Kongre’de yaptığı konuşmasında, ABD’nin kendisine savaş ilan etmiş teröristlerle, onları koruyan kollayan devletler arasında ayırım yapmadığının altını çizmiştir.¹⁸⁴ Bu konuşmasıyla Bush ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin ilk işaretlerini de vermiştir. Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde;

- Terörizm ve diktatörlükle mücadele ederek barışı sağlamak
- Güçler arası iyi ilişkiler kurmak
- Dünyanın her yerindeki özgür ve açık toplumları destekleyerek yaygınlaştırmak.

ABD’nin hedefleri arasında yer almıştır.¹⁸⁵

ABD insan haklarını küresel ortamda yayarak küresel terörizme karşı ittifakları güçlendirmek, bölgesel çatışmaları sona erdirmek için diğer ülkelerle işbirliği yapmak ve düşmanların kendisini Kitle İmha Silahları ile tehdit etmesini önlemek amacını taşımıştır. Yine ABD bu strateji ile terörle mücadelenin yol haritasını belirlerken sistemi değiştirmek isteyenlere karşı askeri müdahaleyi öngörmüştür. Bu noktada piyasa ekonomisi ve serbest ticaret yoluyla küresel ekonomiyi geliştirmeyi, açık toplumlar yaratarak, demokrasi alt yapısını geliştirmeyi bir görev olarak üstlenmiştir. Bunun yansımaları Bush Doktrin’inde gözlemlenmiştir.¹⁸⁶ Yine ABD 2005 yılı Mart ayında ortaya konulan Ulusal Savunma Stratejisi belgesinde de Ulusal Güvenlik Stratejisi’ndeki ana fikri geliştirerek desteklemiştir.¹⁸⁷ Anılan belgede zayıf devletler ve yönetilmeyen bölgelerin tehdit kaynağı olduklarının altı çizilmiştir ve ABD’nin stratejik hedefleri şöyle sıralanmıştır:

¹⁸⁴ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm>, (12.07.2009).

¹⁸⁵ Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin tam metni için bk.

<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>, (18.12.2009). Ayrıca; Cihangir Dumanlı, (2005): “ABD Stratejileri”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:49, s.12.

¹⁸⁶ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm>, (12.07.2009).

¹⁸⁷ <http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds1.pdf>, (21.06.2009).

- ABD’yi doğrudan yapılacak saldırılardan korumak
- Küresel hareket serbestisini sürdürmek ve önemli stratejik bölgelere erişimi garanti altına almak
- İttifak ve ortaklıkları güçlendirmek
- ABD lehine uygun güvenlik hedeflerinin yaratılması¹⁸⁸

El-Kaide terör örgütünün ABD’ye karşı düzenlediği 11 Eylül terör saldırılarından sonra Amerikan ulusal güvenlik anlayışının sadece barışçıl arabuluculuk rolleri veya insani müdahale ile sınırlı kalmayacağı açıklık kazanmıştır. Uluslararası teröre karşı “küresel bir güvenlik anlayışı” benimseyen ABD, yaşadığı bu sarsıntının ardından tüm kurumları ile hegemonyasını yeniden yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda, güç kullanımına dayalı, kapsamlı ve uzun vadeli bir meydan okuma stratejisi belirlemiştir.¹⁸⁹

11 Eylül saldırılarından sonra, Başkan Bush, uluslararası terörizmin temel sebebi olarak, Ortadoğu’da demokratik rejimlerin olmayışını göstermiştir. Ona göre, Büyük Ortadoğu bölgesindeki devletler, sosyo-ekonomik ve siyasi sıkıntılar yaşamaktaydı ve mevcut rejimlerde halkın taleplerini ve küreselleşme ile modernleşmenin gereklerini yerine getiremiyorlardı. Bölgedeki kötü siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar, aşırılığı ve ABD karşıtlığını ortaya çıkarmaktaydı.

ABD, bu saldırılar sonrasında, kendisinin ve müttefiklerinin enerji güvenliği için yoğun bir enerji güvenliği politikası ve terörizme karşı küresel bir savaş politikası izlemeyi hedeflemiş fakat Köni ve Oğan’ın belirttikleri gibi bu politikalarda başarılı olamamıştır.¹⁹⁰ ABD bu dönemde (11 Eylül 2001 sonrası) Ortadoğu’da politikalarını “terörizmle savaş” adı altında toplayarak yürütmüş ve Amerika’nın bu politikalarının karşısında duranları George W.Bush “karşıt ülkeler” olarak ilan etmiştir.¹⁹¹ Şanlı Bahadır Koç; “ABD’nin Ortadoğu politikalarında 11

¹⁸⁸ <http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds1.pdf>, (21.06.2009).

¹⁸⁹ Kuloğlu, Sarıkaya, 2004: .26.

¹⁹⁰ Hasan Köni, Sinan Oğan, (2002): “11 Eylül Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayından Şer Ekseni ile Flörte”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:30, s.10.

¹⁹¹ Köni-Oğan, 2002: 10.

Eylül sonrası yaşanan ve beklenen gelişmeler ile Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra yaşanan değişim karşılaştırılırsa, ilkinin ikincisinden daha derin olduğu söylenebilir” diyerek, 11 Eylül sonrası ABD'nin Ortadoğu politikasında yeni açılımların olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁹²

11 Eylül sonrasında ABD dış politikasında belirgin değişiklikler ortaya çıktığı yukarıda dile getirilmiştir. Uluslararası ilişkilerin merkezine terörle mücadeleyi koyan ABD, önce bir “Şer Ekseni”ni çizmiş, ardından da teröre karşı savaş ilan ederek dış ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır. Washington için terörle mücadele konusu, uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynamaya başlamış ve ABD'nin bu yeni politikasının sonuçları, kısa sürede tüm dünyada kendini hissettirmiştir. 11 Eylül saldırısından sonra Kongre’de konuşan Başkan George W. Bush, uluslararası teröre karşı topyekûn bir savaş ilan etmiştir. Dünyadaki terör örgütlerinin çökertileceğini ve teröre destek veren herkesin, ABD'nin düşman listesine alınacağını ifade etmiştir.¹⁹³ İlk hedef olarak da saldırının arkasında olduğu tahmin edilen Usame Bin Ladin ve örgütü El Kaide’ye destek verdiği belirtilen Afganistan’daki Taliban rejimini belirlemiş ve bu doğrultuda Afganistan’a operasyon düzenlemiştir. Ardından kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle İran, Irak ve Kuzey Kore “şer eksenini”¹⁹⁴ olarak tanımlanmış ve bu ülkeler dünya barışı için tehdit olarak nitelendirilmiştir. Haziran 2002’de ABD’nin yeni dış politikası ABD Başkanı G. W. Bush tarafından West Point Akademisi’nde ana hatları ile açıklanmıştır. Bu yeni dış politikaya göre ABD, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah üreten ve tehdit oluşturduğuna inanılan ülkelere karşı, konvansiyonel ve nükleer silahları da kullanarak, önleyici darbe indirilebilecek askeri ve siyasi yöntemler birlikte uyumlu bir strateji haline getirilerek terörle mücadelede kullanılacaktır.¹⁹⁵ Bush yönetiminin

¹⁹² Şanlı Bahadır Koç, (2002): “İyi, Kötü ve Çirkin: Amerika’nın Ortadoğu Politikaları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:2, Sayı:21, s.6.

¹⁹³ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm> (12.07.2009).

¹⁹⁴ Ferai Tunç, “Şer Ekseni Türkiye İçin Ne Anlama Geliyor?”,

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=52394&yazarid=19>, (29.12.2009), “Kuzey Kore’ye İran Affi”,

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/06/27/haber.3D253BCC6BFD4C8499088E75DD5792C4.html>, (29.12.2009).

¹⁹⁵ Konuşmanın tam metni için bk.

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush2wostatesolution.htm> (18.12.2009). Ayrıca; Yaşar Onay,(2003): *Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Ebabil Yayıncılık, Ankara: s.46.

iktidara gelmesinden bu yana en geniş kapsamlı dış politika belgesi olarak tanımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, son derece aktif bir çerçeveye oturtulmuştur. Belgede daha tehdit ortaya çıkmadan ve bir saldırıya dönüşmeden önce askeri operasyon yapılması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁹⁶

ABD Başkanı G. Bush'un 20 Eylül 2002 tarihinde ortaya attığı Ulusal Güvenlik Stratejisi¹⁹⁷ ABD içinde ve dışında önemli tartışmalara yol açmıştır. Bu strateji bir yandan Amerika'nın yeni yılda karşı karşıya kalacağı tehditleri ortaya koyan bir analiz olarak görülürken, öte yandan, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası izlediği barışçı dış politikasından ayrılan bir analiz belgesi olarak nitelendirilmiştir.¹⁹⁸

11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasının temel felsefesini oluşturan Bush Doktrininin açıkça dünyayı tekrar Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ikili bir ayrıma tabi tuttuğu gözlemlenmiştir. Bush, 26 Eylül 2001'de Kongredeki mesajında tüm ülkelere bir seçim yapması gerektiğini “ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle” ifadeleriyle net bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁹⁹ Chomsky'e göre, dünyaya katı bir seçim sunulmuştur: “Bize katılın ya da kesin bir ölüm ve yıkım olasılığıyla yüzleşin”.²⁰⁰ Ataöv'e göre ise, Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon'da 11 Eylül sabahı oluşan yıkıntı, Bush yönetimi için büyük bir fırsat yaratmıştır. Ona göre Bush yönetimi, bu acılı olayın halkta yarattığı endişeleri sömürmekte gecikmemiştir. Başkan Bush, halkını kendine bağımlı kılmayı amaçlayan bir konuşma üslubu geliştirmiştir. Yaptığı konuşmalar yurttaşlarının içinde sürekli bunalım duygusu uyandırmayı amaçlamıştır. Ataöv'e göre Bush, karamsar bir dil kullanarak halkı adeta umutsuzluğa sürüklemiştir.²⁰¹

¹⁹⁶ Onay, 2003: 47.

¹⁹⁷Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin tam metni için bk.

<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/> (18.12.2009).

¹⁹⁸ Hasan Köni, (2003), “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:4, Sayı:38, s.81.

¹⁹⁹ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm> (12.07.2009).

²⁰⁰ Chomsky, 2004: 18.

²⁰¹ Ataöv, 2004: 116.

11 Eylül 2001 sonrası Amerikan yönetiminin dünyadaki olaylara bakışı değişmiş, bu değişim dış politika uygulamalarına yansımıştır. ABD’de 11 Eylül terörist saldırıları sonucunda nitelik kazanan bu değişimin ardından Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliğini tehdit olarak algılayan ABD, Soğuk Savaş döneminin ardından 1990’lar boyunca kendisine yönelik net bir tehdit algılaması yaşamamıştır. Ancak 11 Eylül 2001 tarihi terörist saldırıları ile “terörizm” belirgin “tehdit” olarak ABD ve dünya gündemine oturmuştur. 11 Eylül 2001’den sonra ise, Bush yönetimi kitle imha silahlarının yayılma sorununu artık terörizmin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir.²⁰² Amerikan Kongresi, 14 Eylül 2001 tarihinde, Başkan Bush’a 11 Eylül saldırılarını düzenleyenlere karşı tüm gerekli ve uygun gücü kullanmak için geniş yetki vermiştir.²⁰³ 7 Ekim 2001’de başlayan ve ilk başta El-Kaide ve Taliban rejimini hedef alan Sürekli Özgürlük Harekâtı, Amerika’nın teröre karşı ilan ettiği savaşın ilk adımı olmuştur.²⁰⁴ Bush Doktrinine 2002 Ocağından itibaren ama özellikle 2002 Eylülünde kamuoyuna açıklanan Ulusal Savunma Stratejisi ile somut bir içerik kazandırılmıştır.²⁰⁵ Bush Doktrini’nin pratiğe geçirilmesi Afganistan’a müdahale ile başlamıştır.

3.2.2.Afganistan’a Müdahale

Stratejik önemi bakımından tarih boyunca büyük güçlerin dikkatlerini üzerine toplamış olan Afganistan, Orta Asya ülkeleri ile Hint Okyanusunun tam kesişme noktasında bulunmakta, 647 bin 500 kilometrekarelik yüzölçümü ve tahmini olarak 27 milyona yaklaşan nüfusuyla, yaşanan savaşlar ve kötü yönetimler nedeniyle adeta bölgede bir istikrarsızlık abidesi görüntüsü vermektedir. Kuzeyinde Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan; batısında İran; güneyinde Pakistan ve doğusunda ise Doğu Türkistan gibi komşu ülkeler bulunmaktadır. Dünyanın en büyük istila yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, Seyfettin Erol’un da belirttiği gibi coğrafi konumu sebebi ile tarih boyunca pek çok devletin istilasına uğramıştır. Bu

²⁰² Nurşin Ateşoğlu Güney, (2006): *Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB, NATO, ABD*, Bağlam Yayınları, İstanbul: s.66.

²⁰³ http://www.house.gov/budget_republicans/emergsupp2888.pdf, (20.12.2009).

²⁰⁴ Ataöv, 2004: 120.

²⁰⁵ Arı, 2006: 742.

nedenle bugün çok milletli bir ülke görünümündedir.²⁰⁶ 11 Eylül'deki saldırı sonrası ABD'nin terörizme savaş açmasıyla birlikte ABD'ye gerçekleştirilen saldırıların sorumlusu olarak görülen El-Kaide örgütünün bu topraklarda varlık gösterdiği düşüncesiyle ABD'nin ilk hedefi seçilen Afganistan, Usame Bin Ladin'le uluslararası gündemde yer almaya başlamıştır.²⁰⁷

NATO Genel Sekreteri George Robertson, Belçika'nın başkenti Brüksel'de NATO Genel Merkezi'nde düzenlediği basın toplantısında, 11 Eylül'deki saldırılarla ilgili olarak ABD'nin sunduğu kanıtların yeterli bulunduğunu, böylelikle bir müttefike yapılan saldırının tüm NATO üyelerine yapıldığının varsayılmasını öngören 5. maddenin geçerlilik kazandığını söylemiştir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise BM'nin mevcut kararlarının, ABD'nin 11 Eylül'deki terörist saldırılara askeri karşılık verme hakkını tanıdığını söylemiştir. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell da başkent Washington'da yaptığı açıklamada, ABD'nin Irak'ı da vurabileceğini, ancak öncelikli hedefin Taliban ve El-Kaide'nin bulunduğu Afganistan olduğunu söylemiştir. İngiltere Başbakanı Tony Blair ise başkent Londra'da yaptığı açıklamada, Suudi asıllı terörist Usame Bin Ladin'i teslim etmekte direnen Taliban yönetimine karşı operasyonun artık kaçınılmaz olduğunu söylerken, ABD Başkanı George W. Bush başkent Washington'da düzenlediği basın toplantısında, Taliban'ın Suudi asıllı terörist Usama bin Ladin liderliğindeki El-Kaide örgütünün üyelerini derhal teslim etmesini isteyerek zamanı gelince harekete geçeceklerini söylemiştir.²⁰⁸

3.2.2.1.Müdahalenin Nedenleri

Afganistan'a karşı girişilen müdahalenin en önemli nedenini 11 Eylül 2001 terör saldırıları karşısında ABD'nin vermiş olduğu tepki oluşturmuştur. Terör saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide Örgütü'nün Afganistan'da konuşlandığının düşünülmesi ve El Kaide kaynaklı terör olaylarının artması, ABD'nin Afganistan'a müdahale etmesine neden olmuştur. ABD yönetiminin, New York ve Washington'u

²⁰⁶ Mehmet Seyfettin Erol, (2001): "Afganistan Sorunundaki Kilit Güç: Afganistan İslam Devleti Askeri Konseyi ya da Nam-ı Diğer Kuzey İttifakı", *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:18, s.33.

²⁰⁷ Erol, 2001: 32.

²⁰⁸ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2001/Ekim2001.htm>, (30.12.2009).

hedef alan 11 Eylül saldırıları ile 1998 yılında ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki elçiliklerine yönelik bombalı eylemlerin başlıca sorumlusu olarak gördüğü El-Kaide lideri Usame bin Ladin, Afganistan topraklarında yaşıyordu. Taliban lideri Molla Ömer'in Usame bin Ladin'i iadeye yanaşmaması ardından ABD, 2001 Ekim ayında Afganistan'a karşı hava saldırılarına girişmiştir.²⁰⁹ Ancak pek çok kişinin belirttiği gibi Chomsky'ye göre de görünürde ABD'nin bu konuda hiçbir kanıtı yoktur.²¹⁰ El-Kaide, ABD ve artık dünya kamuoyu tarafından da dünyadaki terörist örgütlerin en tehlikelisi ve en iyi organize olanı olarak kabul edilmektedir. El-Kaide 1979'daki Afganistan savaşının doğal bir ürünü olarak gösterilmektedir.²¹¹ Emre Kongar, Usame Bin Ladin'in Soğuk Savaş döneminde, Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği'ne karşı, bizzat ABD tarafından yaratılmış bir savaşçı olduğunu ve Usama bin Ladin veya El-Kaide'nin soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı ürettiği bir kişi ve bir örgüt olduğunu belirtmektedir. Kongar, soğuk savaş dinamiklerinde Usama bin Ladin'in İslam mücahidi, El-Kaide'nin bir İslam savaş örgütü olduğunu belirterek, bunların Afganistan'da CIA'in desteğiyle başarılı olduklarını ifade etmekte, Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği'ni yendiklerini ve Afganistan'ı "komünizmden" kurtarmış olduklarını söylemektedir. Ona göre, soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmak üzere üretilmiş olan İslam mücahitleri 1990'lı yıllarda başıboş kalmışlardır. Bir anlamda, 11 Eylül terörünü yapanları, Amerika'yı vuranları Amerika kendisi üretmiştir.²¹² Yine Kongar'a göre bu çerçevede, 11 Eylül terörü sadece sonuçları itibarıyla değil, kaynağı itibarıyla da, küreselleşmeye, yani onu doğuran soğuk savaşa bağlı olarak ortaya çıkmıştır.²¹³ Savaşın bir diğer nedeninin ise 11 Eylül sonrası gelişen süreçte, ABD'nin 21.yüzyılda dünyaya hala tek büyük süper güç olduğunu kanıtlamak düşüncesi olduğu düşünülebilir.

²⁰⁹“Afganistan Dersleri”,

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2009/03/090304_afghanlessons.shtml, (30.12.2009).

²¹⁰ Chomsky, 2004: 96.

²¹¹ Uslubaş, 2005: 282.

²¹² “Soğuk Savaş'ın Kalıntıları Radikal İslam Terörünü Besliyor”, Prof. Emre Kongar ile yapılan söyleşi, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/245912.asp>, (30.12.2009).

²¹³ Kongar, 2002: 81.

3.2.2.2.Müdahale'nin Gelişimi ve Sonuçlanması

ABD'nin Afganistan'ı işgali 7 Ekim 2001 günü yani terör saldırılarının üzerinden bir ay bile geçmeden başlamıştır. Öncesinde 6 Ekim 2001'de ABD Başkanı George W. Bush başkent Washington'da haftalık radyo konuşmasında, Afganistan'daki Taliban rejimine, Suudi asıllı terörist Usame bin Ladin'i teslim etmemeleri durumunda bunun sonucuna katlanmak durumunda olduklarını bildirmiştir.²¹⁴ Afganistan'ın başkenti Kabil'in bombalanması ile ABD, Afganistan'a yönelik başlattığı müdahalenin ilk adımını atmıştır. ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) bombalama haberlerini kısa bir süre sonra doğrulamış ve George W. Bush canlı yayında “İşbirliğine yanaşmayan Taliban, bunun bedelini ödeyecek” ve “ABD ordusu Afganistan'da El Kaide'nin terörist kamplarına ve Taliban rejiminin askeri yapılanmasına karşı saldırıya başladı.” şeklinde ulusa seslenmiştir.²¹⁵ Bush ayrıca “ABD bu eylemi yapan teröristler ve onları koruyan ve besleyen ülkeler arasında hiçbir ayırım yapmayacaktır” demiş, “dünyanın artık eskisi gibi olmayacağı ve olayın sorumluları ile onlara destek olanların cezalandırılacağını” belirtmiştir.²¹⁶ Turan Yavuz'a göre böylece Amerika o akşam Ortadoğu'ya savaş ilan etmiştir.²¹⁷ Afganistan'a yönelik ABD saldırısında Kabil'in yanı sıra Celalabat ve Taliban Lideri Molla Ömer'in yaşadığı Kandahar kentleri de vurulmuştur. Ayrıca harekâta İngiliz savaş uçakları da katılmış, saldırılarda B-1, B-52 ağır bombardıman uçakları kullanılmış, Arap Denizi'ndeki denizaltılardan Cruise füzeleri fırlatılmış ve havaalanları ile terörist kamplar yoğun bombardımana tutulmuştur.²¹⁸

ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Başkan Bush adına Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'i arayarak ABD'nin Afganistan'da askeri bir harekât başlatmakta olduğunu bildirmiştir. Başkan Yardımcısı Cheney, harekâtın hedefinin teröristler olduğunu, Afgan halkının zarar görmemesine

²¹⁴ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2001/Ekim2001.htm>, (30.12.2009).

²¹⁵ <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911intialafghanistanops.htm> (21.06.2009) ; Metin Sever, Ebru Kılıç, (2001): *Düşmanımı Arayan Savaş*, İstanbul: s.287.

²¹⁶ “Bush: No Distinction Between Attackers and Those Who Harbor Them”, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=44910>, (30.12.2009); “Bush Urges Americans to Prepare for War”, The Badgerherald, Monday, September, 7, 2001, http://badgerherald.com/news/2001/09/17/bush_unges_americans.php, (30.12.2009).

²¹⁷ Turan Yavuz, (2006): *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları, Ankara: s. 94.

²¹⁸ “Dalga Dalga Bombardıman”, Dış Haberler Servisi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001, s:7.

özen gösterileceğini, insani yardımların bu ülkeye gönderilmesine ilişkin çalışmaların da sürdürülmesinin önem taşıdığını vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Sezer'de, ABD'nin terörizmle mücadele çabalarını desteklediğini, ABD'nin teröristleri hedef alacak ve masum insanların zarar görmesine yol açmayacak sağlıklı bir yaklaşım içinde hareket etmekte olmasını memnuniyetle karşıladığını kaydetmiş ve başarı dileklerini dile getirmiştir.²¹⁹ Bunun üzerine saldırının gerçekleşeceği yerin, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyaya yakınlığı nedeniyle ülkede hemen bir kriz masası oluşturulmuştur. Başbakanlıkta gece yarısı yapılan toplantıda Türkiye'nin müttefik ve dost olarak ABD'nin terörizmle mücadelesine destek vereceği belirtilmiştir.²²⁰

Saldırının başladığı sıralarda İngiliz Başbakanı Tony Blair yaptığı basın toplantısında El Kaide ve Taliban rejiminin askeri gücünü kırmayı hedeflediklerini söylemiştir. Almanya Başbakanı Schröder de, Afganistan'daki terörist hedeflere yönelik ABD harekâtını desteklediğini açıklamıştır.²²¹ AB Dönem Başkanı Verhofstadt ise AB adına yaptığı açıklamada, ABD'ye ve harekâta katılan müttefiklere tam destek verdiklerini söylemiştir.²²²

Afganistan'a düzenlenen harekâttan önce ABD Başkanı George Bush, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e de bilgi vermiştir. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Afganistan'daki hedeflere yönelik hava harekâtının başladığı sırada, 9 ülkenin liderini telefonla aradığı da belirtilmiştir.²²³

Diğer taraftan Taliban, Afganistan'a yönelik başlatılan bombardımanları, "terör eylemi" olarak nitelendirmiştir. Afganistan'daki Taliban yönetiminin Pakistan Konsolosu Rahmetullah Kakazade ise, "Cihat için hazırız" diyerek ortamı daha da çıkmaz hale getirmiştir. Usame Bin Ladin, Katar'ın El Cezire televizyonundan yayımlanan videobanttaki açıklamasında, Afganistan ve kendisine yönelik savaşın "İslam'a açılmış savaş" olduğunu öne sürmüş ve ABD'ye destek veren ülkeleri,

²¹⁹ "Cheney Telefonla Sezeri Aradı", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=16976>, (20.12.2009).

²²⁰ "Operasyonu Cheney Haber Verdi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001, s.9.

²²¹ www.biglook.com/war/6.asp (20.12. 2008).

²²² "AB'nin Varlığı Belli Olmuyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ekim 2001, s.1

²²³ "Operasyonu Cheney Haber Verdi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001, s.9.

“Rahat yüzü göremeyecekler” sözleri ile tehdit etmiştir.²²⁴ ABD ve İngiltere’nin iki gün boyunca sürdürdüğü yoğun bombardıman sonrasında Taliban’ın hava kuvvetleri ile tesislerinin yüzde 90’ı tahrip olmuştur.²²⁵ Böylece Afganistan’da Taliban yönetimine büyük bir darbe indirilmiştir. Saldırlardan iki gün sonra ABD Kabil’e girmiştir. Ancak Usame Bin Ladin tüm aramalara karşın bulunamamıştır.

3.2.2.3.ABD’nin Afganistan’a Müdahale Etmesinin Türkiye’deki Yansımaları

7 Ekim 2001 tarihinde ABD’nin Afganistan’a yönelik operasyonun ardından Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında Başbakanlıkta bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcıları, Devlet Bahçeli, Mesut Yılmaz, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakçı ve diğer yetkililer katılmışlar, toplantının ardından yapılan açıklamada, ABD’nin “Sürekli Özgürlük” harekâtı kapsamında Afganistan’ın başlıca şehirlerindeki havaalanlarına, Taliban’ın askeri hedeflerine ve terör örgütü El-Kaide’ye yönelik hava harekâtında masum halkın bundan zarar görmemesi için özen gösterilmesinden duyulan memnuniyet belirtilmiştir.²²⁶

8 Ekim 2001’de ise Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu ile diğer yetkililerin katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiş, toplantının ardından Bakanlar Kurulu Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında olağanüstü toplanmış, yapılan toplantıda, NATO’nun 5. maddeye dayanarak Türkiye’den asker talep etmesi halinde, harekâta askeri destek verilmesi konusunda hazırlıkların başlatılması kararlaştırılmıştır.²²⁷

²²⁴“Dalga Dalga Bombardıman”, Dış Haberler Servisi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001, s.7.

²²⁵ www.biglook.com/war/6.asp (20.12. 2008).

²²⁶ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2001/Ekim2001.htm>, (30.12.2009).

²²⁷ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2001/Ekim2001.htm>, (30.12.2009).

12 Ekim 2001’de ise Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından, ABD’nin Afganistan’a yönelik düzenlediği operasyonu ve Türkiye’nin katılımına ilişkin yayımlanan mesajda, Türkiye’nin terörizmle savaşa katkıda bulunurken ülkenin ve ulusun “gereksiz maceralara” sürüklenmemesi gerektiği bildirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Dışişleri Başdanışmanı Tacan İldem de, Çankaya Köşkü’nde düzenlenen haftalık basın bilgilendirme toplantısında “Sonsuz Özgürlük” harekatı ve Türkiye’nin tutumuna ilişkin olarak Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görüşleri hakkında bilgi vermiş, İldem açıklamasında, Türkiye’nin terörizmle mücadele için uluslararası işbirliği çabalarına destek vereceklerini belirterek “Ancak Türkiye bunları yaparken, ülkemizi ve ulusumuzu gereksiz maceralara sürüklemeyecek ve gelişmelerin ülkemize olabilecek etkilerini önleyecek bir yaklaşım esas almaktadır” demiştir.²²⁸

ABD’nin Afganistan’ı işgali kimi kesimlerce olumlu karşılanırken kimi çevreler tarafından da eleştirilmiştir. Örneğin Mahir Kaynak ve Emin Gürses, bu işgalin planlı olduğunu ve ABD’nin Doğu Hazar bölgesine Pakistan-Afganistan üzerinden uzanmak ve Rusya’nın etkinliğini kırmak için uygun bir fırsat yakaladığını ifade etmişlerdir. Bu yazarlara göre ABD açısından böylece Hazar’ın kaynaklarının Batı’ya Rusya üzerinden, Doğu’ya Çin üzerinden ve güneye İran üzerinden taşınması engellenmiş ve ABD, Afganistan’ın kontrolünü elinde tutarak birçok avantajı elde etme aşamasına gelmiştir.²²⁹ Cihangir Dumanlı da Mahir Kaynak ve Emin Gürses’e benzer görüşler dile getirmiştir. Dumanlı, ABD’nin bu ülkeyi işgal etmesindeki esas amacının Orta Asya petrolünün Hint Okyanusu’na ulaştırma yollarını kontrol altına almak olduğunu öne sürmüştür.²³⁰ Fevzi Uslubaş da, Asya’nın “gözetleme kulesi” olarak adlandırılan Afganistan üzerinden Rusya ve Çin’in kuşatılması ve Rusya’nın arka bahçesi olduğu düşünülen bu bölgenin kontrol altında tutulmasını da ABD’nin işgal nedenleri arasında saymıştır.²³¹

²²⁸ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2001/Ekim2001.htm>, (30.12.2009).

²²⁹ Mahir Kaynak, Emin Gürses, (2007): *Yeni Ortadoğu Haritası*, Profil Yayıncılık. İstanbul: s.42.

²³⁰ Cihangir Dumanlı, (2006): “Afganistan’da Asıl Savaş Yeni Başlıyor”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:120, s.12.

²³¹ Uslubaş, 2005: 196.

Çelik ve Gürtuna'ya göre Afganistan'a müdahale edilmesinin sebebi sadece, bu ülkedeki yönetimin ve bu yönetimin himaye ettiği Usame bin Ladin'in hareketinin 11 Eylül olaylarıyla ilişkilendirilmesi değil, Afganistan'a yönelik bir operasyonun önünde çok fazla bir engel olmamasıydı. Yani ABD'nin Afganistan'da askeri yönden başarılı olmasını kolaylaştıracak birçok sebep bulunmaktaydı. Afganistan'da devam etmekte olan iç savaş bunlardan bir tanesiydi. Bu savaşta muhalif güçlerin desteklenmesi dengelerin bir anda değişmesini sağlayacak dolayısıyla hedef alınan tarafın çok hızlı bir şekilde çökertilmesi mümkün olacaktı. Ayrıca Afganistan'da hedef alınan tarafa uluslararası platformda kimsenin sahip çıkmayacağı tahmin edilmekteydi. Bu nedenle ABD, Afganistan'da elde edeceği sonucu, sonraki hedeflerine adeta bir ibret örneği olarak sunmak istemekteydi.²³²

3.2.2.4.Afganistan'da Geline Nokta

ABD, Sürekli Özgürlük Harekâtı adını verdiği bir operasyonla Taliban rejimini devirmiştir. 2001 yılından bu yana Afganistan'da bir yandan ABD'nin Sürekli Özgürlük Harekâtı ile Taliban ve El Kaide örgütleri etkisiz hale getirilmeye çalışılırken, diğer yandan ISAF ile güvenliğin sağlanmasında, yeniden yapılandırma ve insani yardım faaliyetlerinin yerine getirilmesinde Afgan hükümetine yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Ağustos 2003'de ISAF'ın komutasını NATO, Almanya ve Hollanda'dan devralmıştır. Komutayı resmen üstlenen NATO'nun süresiz olarak ISAF'ı yönetecek olması ile 6 ayda bir sürekli yeni bir komuta değişimi yapılması gereği ortadan kalkmıştır.²³³ ABD'nin Afganistan'ı işgalinin üzerinden sekiz yıl geçmesine rağmen Taliban ve El Kaide etkisiz hale getirilememiş, Usame Bin Ladin yakalanamamıştır.²³⁴ Chomsky, hala işlenmekte olan suçların iç karartıcı listesine hızla iki korkunç suç daha eklendiğini belirtmektedir. Ona göre, bunlardan ilki 11 Eylül terör saldırıları; ikincisi ise bunlara verilen yanıt olmuştur.²³⁵

²³² Çelik-Gürtuna, 2005: 41-43.

²³³ "Uluslararası Güvenlik Destek Gücü: ISAF", http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040113_isaf.shtml, (20.12.2009).

²³⁴ Cihangir Dumanlı, (2006): "Afganistan'da Asıl Savaş Yeni Başlıyor", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:120, s.12

²³⁵ Chomsky, 2004: 124.

3.2.3. Irak'ın İşgali

Bush yönetimi Ekim 2001'de Afganistan'a müdahale ederek teröre karşı savaşı başlatmış ve El-Kaide'yi barındırdığını öne sürdüğü Taliban rejimine son vermiştir. Ardından Bush yönetimi, birinci dönem Savunma Bakanlığı Müsteşarı Douglas Fetih'in altını çizdiği şu gerekçelerle Irak'a yönelmiştir.

1. Saddam Hüseyin'in Kitle İmha Silahlarına sahip olduğu öne sürülerek, Kitle İmha silahlarını yok etmek,
2. Irak'ın teröre desteğini kesmek ve terör altyapısını çökertmek,
3. Irak halkını özgürleştirmek, Irak'ta toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi, barış ve ekonomik kalkınma sürecini başlatmak.²³⁶

11 Eylül saldırılarının ardından Taliban rejimini ve Usame Bin Ladin'in lideri olduğu El-Kaide örgütünü kendisine hedef olarak seçen Amerikan yönetimi, bölge devletlerinin ve Rusya, Çin gibi büyük güçlerin de desteğini alarak, bu ülkeye askeri operasyon düzenlemiştir. George W. Bush, 28 Ocak 2003'te yaptığı 'Ulusa Sesleniş' konuşmasında, "bu ülkenin geleceği başkalarının kararlarına bağlı değildir" diyerek söz konusu politikanın en ileri aşaması olan Irak Müdahalesi'nin de sinyalini vermiştir.²³⁷ Zaten Afganistan operasyonunun hemen ardından, George W. Bush yönetimindeki Şahinler (Neo-Con'lar), Kitle İmha Silahları ürettiğini ileri sürdükleri Irak'a müdahale edilmesi ve Saddam yönetiminin yıkılması gerektiğini her ortamda dile getirmeye başlamışlardır.²³⁸

Irak'a karşı girişilecek harekâtın meşruluk temellerinin oluşturulması amacıyla, BM Güvenlik Konseyi tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı karar kabul edilmiştir.²³⁹ 1441 sayılı karar, ABD'nin zaferi olarak değerlendirilmiştir. Başkan Bush, Irak'ın denetçilerin görevlerini engellemeye çalışması halinde bunun

²³⁶ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, (2006), *II. Körfez Savaşı*, Siyasal Kitabevi, Ankara: s.53.

²³⁷ Konuşmanın orijinal metni için bk. <http://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2003.html>, (18.12.2009).

²³⁸ Ertan Efeğil, "1 Mart Günü, Neden TBMM Üyeleri, Hükümet Tezkeresi'ni Kabul Etmedi?" www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=2 (10.12.2008)

²³⁹ Kararın tam metni için bk. <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm> (18.12.2009).

en ağır sonuçlarına katlanacağını ifade etmiş, Irak'a yönelik kuvvet kullanma niyetinden vazgeçmediğini vurgulamıştır. 1441 sayılı kararın gerekleri yerine getirilirken, ABD ve İngiltere uçaklarının Irak'ı bombalaması da ABD'nin niyetini göstermiştir. Bozkurt'a göre, 8 Aralık 2002 tarihinde Irak'ın 1441 sayılı karar gereğince BM'ye sunduğu 11.807 sayfalık silah raporu daha incelenmeden ABD Başkanının, raporun doğru bilgiler içermemesi halinde BM kararlarının maddi ihlali ve askeri müdahaleye zemin hazırlayacağı tehdidi, ABD'nin saldırı için hukuki meşruiyet temellerini hazırlamakta olduğu görüşünü doğrulamıştır.²⁴⁰ ABD ve İngiltere'nin 1441 sayılı kararın kendilerine müdahale imkânı vermemesine rağmen Irak'a müdahale edip Saddam rejimini devirmeleri, Irak içerisinde bir rahatlama değil kaosa neden olmuştur. Günümüzde Irak'ta iç güvenliğin sağlanmasında büyük problemler yaşanmaktadır.²⁴¹

3.2.3.1. İşgalin Nedenleri

Savaş nedeni olarak Irak'ta var olduğu iddia edilen Kitle İmha Silahları öne sürülmüş, buradan hareketle Saddam Hüseyin yönetimine son verme düşüncesi, görünen savaş nedenlerinin başında yer almıştır. Çünkü o dönemde de günümüzdekiyle benzer biçimde ABD'nin en büyük korku ve kaygılarından biri, kitle imha silahlarının yayılması olmuştur. ABD'nin en duyarlı olduğu konuların başında elinde nükleer, kimyasal ya da biyolojik silahlar bulunmayan ülkelerin bunları edinmemesi konusunun geldiği söylenebilir.²⁴²

Bölgenin geleceği açısından değerlendirildiğinde, bölge açısından en önemli tehlikeyi Kitle İmha Silahlarının yayılması oluşturmaktadır. Düşmanlıkların bol olduğu ve silah alımına bol para harcadığı bu bölgede, Kitle İmha Silahlarının yayılabileceği endişesi ABD tarafından çok yakından hissedilmiştir. İran-Irak ve

²⁴⁰ Enver Bozkurt, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi", www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=11, (11.12.2008).

²⁴¹ Enver Bozkurt, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi", www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=11, (11.12.2008).

²⁴² Fernand Braudel Center, "Kitle İmha Silahları", <http://www.binghamton.edu/fbc/06-tr.htm>, (23.09.2008).

Körfez Savaşları, bazı bölge ülkelerinin Kitle İmha Silahlarını rahatça kullanabildiklerini göstermiştir.²⁴³

İşgalden önce ABD, terörün kaynağı olan ülkelere biri olduğunu iddia ettiği Irak'taki Kitle İmha Silahlarının (KİS) arındırılmasını planlamıştır. Irak'ın geçmişi gerçekten bu konuda kötüdür. Halepçe katliamı bunun önemli bir örneğidir. Ancak Irak yaklaşık 12 yıl BM ambargosu ve gözetimi altında kalmıştır. Silah denetçileri 1991'den 1998'e dek Irak'ı karış karış aramışlardır. Son olarak 2002 Kasım'ında başlayıp savaş başlayana kadar devam eden denetimler süresince de Irak'ın elinde bulunduğu iddia edilen Kitle İmha Silahları hakkında ciddi hiçbir delil bulunabilmiş değildir. Nitekim savaşın sonunda da kimyasal ya da biyolojik silahlara rastlanılmamıştır.²⁴⁴

3.2.3.2. İşgalin Gelişimi ve Sonuçlanması

Afganistan operasyonundan yaklaşık on sekiz ay sonra, ABD, Irak'ın elinde Kitle İmha Silahları bulunduğu iddiasıyla, Irak'a İngiltere ile birlikte bir operasyon başlatmıştır. Bu operasyona Birleşmiş Milletler karşı çıkmıştır. Afganistan operasyonuna destek veren Rusya, Almanya ve Fransa bu defa destek vermemişlerdir.²⁴⁵ ABD ve İngiltere tarafından düzenlenen ve "Irak'a Özgürlük Operasyonu" kod adıyla bilinen Amerikan-İngiliz işgal operasyonu 20 Mart sabahı başlamıştır. Çünkü ABD Başkanı W.George Bush'un Irak'a Kitle İmha Silahlarının arındırılması için verdiği 48 saatlik süre 20 Mart 2003 tarihinde dolmuştur.²⁴⁶ ABD'nin Irak' saldırısına karşı çıkan BM Güvenlik Konseyi üyelerinden Fransa, Almanya, Rusya ve Çin, değişik ifadelerle de olsa tepkilerini dile getirmişlerdir.²⁴⁷

²⁴³ 1980 yılında Sovyet-Afgan Savaşında, 1988'de Irak-İran savaşında, 1992 Körfez Savaşı'nda kimyasal silah kullanıldığına yönelik ciddi iddaalar ortaya atılmıştır. Aydın Tavman,(2003), "Stoktaki Kimyasal Tehlike", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=68985>, (20.12.2009).

²⁴⁴ Birol Akgün, (2003): "Amerika'nın Yeni Dünya Vizyonu Ya Da Yaklaşan Küresel Anarşi", *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:37, s.82.

²⁴⁵ Mahir Kaynak, (2006): *Yeni Dünya Düzeni*, Profil Yayıncılık, İstanbul: s.75.

²⁴⁶ "Bush'tan Saddam'a: Irak'ı Terket", <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/17/262637.asp> (18.12.2009).

²⁴⁷ Tayyar Arı, (2004): "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası* (edt. İ. Bal), AGAM Yayınları, Ankara: s.717.

ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak'a hava saldırısı gerçekleştirmişler ve böylece İkinci Körfez Savaşı başlamıştır. ABD'nin Irak'a girdiği ilk gün dünya kamuoyundan çok büyük tepkiler gelmiştir. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, saldırının BM'nin onayı olmadan gerçekleşmesinden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiş; *“Fransa, operasyonların, hızlı ve olabildiğince az insanın ölümüyle sonuçlanmasını ve insanlık için bir felakete neden olmamasını ümit ediyor”* demiştir. Chirac şöyle devam etmiştir: *“Fransa, haklı ve uzun ömürlü çözümler bulma yolunda dünyaya gereken baskıyı yapacaktır. Bu da ancak, Irak'a barış getirmekle yükümlü tek yasal çatı olan BM'de mümkündür.”* Dönemin Almanya Başbakanı Gerhard Schröder ise, *“Savaş, her zaman politika için bir yenilgidir”* demiştir. Başbakan, ülkesinin, sorunun barışçıl yollarla çözülememesinden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiştir. Rusya'da ise Devlet Başkanı Vladimir Putin, saldırıyı *“ciddi bir politik hata”* olarak nitelendirmiş, ABD'yi Irak saldırısını durdurmaya davet etmiştir.²⁴⁸ Çin'den de büyük tepki gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Kong Quan, saldırının, uluslararası topluluğun karşıtlığı göz ardı edilerek yapıldığını söylemiştir. Çin'in Irak sorununun barışçıl yollardan çözülebileceği yönündeki tutumunun devam ettiğini söyleyen Kong, hükümetinin barış yönündeki çabalarının devam edeceğini ifade etmiştir. İran'da Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, saldırıyı kınayarak, eylemin *“yasadışı”* olduğunu bildirmiştir. Harrazi, İran'ın savaşta hiç kimsenin yanında olmayacağını söylemiştir. İran, hava sahasını savaşçı güçlere kapatırken sınırlarını da kapatarak, mültecilere Irak sınırında hizmet vermeye başlamıştır.²⁴⁹ Erol Manisalı'ya göre, ABD kendi gölgesi ile savaşan bir dev durumundadır. Kendi gölgesiyle savaşırken de etrafı yakıp dökmekte ve böylelikle dünyadaki en büyük güç olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.²⁵⁰

Ayrıca, Mustafa Dizbay, (2009), “II. Körfez Savaşı Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler ve Irak'ın İşgali”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=449>, (20.12.2009).

²⁴⁸ Martin Jacques (2003), “ABD'nin Gücünün Sınırı Var”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=100696>, (25.12.2009).

²⁴⁹ “Dünya Ayağa Kalktı”, Dış Haberler Servisi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 2003, s. 9.

²⁵⁰ Erol Manisalı, “Amerika Kendi Gölgesi ile Savaşan Dev”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 2003, s.11.

Bundan sonraki birkaç gün başta Bağdat olmak üzere, tüm Irak'a uçaklarla bomba yağdırılması ile geçmiştir. Zaten savunma gücü daha öncelerde birçok kez yok edilen ve ambargolar altında tamamen ezilmiş olan Irak uzun süre direnememiştir. 3 Nisan 2003 tarihinde ABD askeri gücü Saddam Hüseyin Uluslararası Havaalanına girmiştir. Tarihler 9 Nisan 2003'ü gösterdiğinde Amerikan askerlerinin Firdevs Meydanına girmesi, ardından Saddam Hüseyin'in Bağdat'ın merkezinde olan heykelinin ABD askerlerinin yardımıyla, Irak'lı kalabalık bir grup tarafından yıkılmasıyla Tayyar Arı'ya göre 12 yıldır "oylanan oyun" sona ermiştir.²⁵¹

13 Nisan 2003'te ABD birlikleri Saddam Hüseyin'in doğum yeri olan Tikrit'e girmişlerdir. ABD savaş boyunca 139 asker kaybederek Irak işgalini tamamlamış, hayatını kaybeden Iraklı sivillerin sayısı ise 15.470 ile 17.700 arasında olmuştur.²⁵² İngiltere'de savaş karşıtı tutum sergileyen yayın kuruluşlarından biri olan Independent on Sunday gazetesi, bir açık mektupla, Başbakan Tony Blair'e "peki Bay Blair şimdi söyleyin artık, nerede bu kitle imha silahları?" diye sorarak Irak'ta şu ana kadar tek bir yasaklanmış füze başlığı, kimyasal silah izi, Kitle İmha Silahlarına ilişkin tek delil bulunamadığını belirtmiştir. Irak'ta binlerce sivilin ölümü, kentlerin yağmalanması ve bir siyasal, toplumsal kargaşanın yaşanmasına yol açan savaşın amacının Saddam rejiminin elindeki kitle imha silahlarının ele geçirilip ortadan kaldırılması olarak açıklandığını hatırlatan Independent on Sunday, "bize söylenen buydu, şimdi ne oldu?" diye sormuş, savaştan önce ortaya atılan Irak'a alüminyum tüplerin içinde zenginleştirilmiş uranyum getirildiği iddialarının hayal ürünü olduğunun ortaya çıktığını ifade ederek, Saddam rejiminin baskıcı ve kötü bir rejim olduğunu belirterek, "ama Ortadoğu'daki diğer bazı özgürleştirilmesi gereken yerlerden çok daha da kötü değildi" yorumunda bulunmuştur.²⁵³

²⁵¹ Arı, 2005: 718.

²⁵² www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=360haberid=6517 (23.12.2008).

²⁵³ "Mr. Blair Kitle İmha Silahları Nerede?", <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/nisan/21/d2.html>, (10.09.2008).

3.2.3.3.ABD'nin Irak'ı İşgal Etmesinin Türkiye'deki Yansımaları

ABD'nin Irak'ı işgaliyle birlikte başlayan süreçte 23 Mart 2003 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, televizyondan Ulusa Sesleniş konuşmasında, Irak savaşının olmaması için Türkiye'nin elinden geleni yaptığını, savaşın direkt içinde olmamasına karşın Türkiye'nin hemen yanı başında cereyan eden olaylardan ciddi bir şekilde etkilendiğini belirterek, “Türkiye güvenliğini ve çıkarlarını en ciddi biçimde koruyabilecek güce sahiptir. Ne toplumsal ne de askeri ve ekonomi alanında yanlış yönlendirmelerle zaafa uğratılamaz” demiştir.²⁵⁴ ABD'nin Ankara Büyükelçisi Robert Pearson, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ve Büyükelçi Deniz Bölükbaşı ile bir araya gelmiş, görüşme sonrası gazetecilere bir açıklama yapan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, ABD ile koordinasyon çerçevesinde görüşüldüğünü belirterek, Irak'ın toprak bütünlüğü, Irak kaynaklarının tüm Irak halkına ait olduğu, Irak'ı Arap, Türkmen ve Kürtler asli unsurlarının oluşturduğunu ve ABD ile mutakabat içinde olduğunu söylemiştir.²⁵⁵

28 Mart 2003 tarihinde ise Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda, Irak'a düzenlenen askeri operasyon, Türkiye-ABD ilişkileri, Kuzey Irak'ta olası gelişmeler ve Kıbrıs'ta gelinen son durum ele alınmıştır. Toplantı sonrası yayımlanan bildiriye, Irak'ta meydana gelen gelişmelerin bu ülkeyle aynı coğrafyayı paylaşan Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ve güvenliğini doğrudan ilgilendirdiği vurgulanarak “Türkiye askeri operasyonun kısa sürede bölgenin barış, istikrar ve güvenliğini etkileyecek ortamın oluşmasına ve daha fazla can kaybına yol açmayacak biçimde sona ermesini dilemektedir” denilmiştir.²⁵⁶

Fevzi Uslubaş, ABD'nin Irak'taki hâkimiyet ve çıkar politikasını, Arap Ligi Genel Sekreteri A. Musa'nın deyimiyle “Irak müdahalesiyle cehennem kapıları

²⁵⁴ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2003/mart2003.htm>, (30.12.2009).

²⁵⁵ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2003/mart2003.htm>, (30.12.2009).

²⁵⁶ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2003/mart2003.htm>, (30.12.2009).

açılmış, ancak yeniden kapatılması için yeterli bir formül henüz bulunamamıştır” sözleriyle ifade etmektedir.²⁵⁷

Armağan Kuloğlu'na göre; 11 Eylül'den önce ABD'nin Ortadoğu politikasında esas olan etkenlerin; Batı Dünyasını besleyen petrolün ulaşımını sağlayan yolların ve Basra Körfezi'nin güvenliği ile İsrail'in güvenliğini sağlamak olduğu görülmektedir. Kuloğlu, 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin Ortadoğu politikasına etki eden iki boyutun daha ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki Ortadoğu'nun Kitle İmha Silahları deposu haline gelmesini önlemek, diğeri ise gittikçe önemli bir tehdit olarak ortaya çıkan, bölgenin terör kaynağı haline gelmesine engel olmaktır. Kuloğlu, uygulanmak istenen politikanın amacının, Ortadoğu'daki rejimlerine güvenilmeyen devletleri, uluslararası sisteme uygun hale getirmek ve tehdit olmalarını önlemek olduğunu belirtmektedir.²⁵⁸ Veysel Ayhan'a göre ise, ülkede Kitle İmha Silahları'nın gölgesinde petrol pazarlığı yapılmıştır. Ayhan ayrıca, ABD'nin Saddam'ı devirmek istemesinin petrol dışındaki bir diğer sebebini, Irak'taki bir etki kaybının domino etkisi yaparak tüm Körfez'e yayılmasını engellemek olduğunu dile getirmiştir.²⁵⁹ Yaşar Onay ise, ABD'nin gerek Irak'ı işgali gerekse de Ortadoğu'da izlediği politikaların altında yatan temel nedenini demokrasi ve insan haklarından çok, petrol ve artık tüm dünyanın da çok iyi bildiği İsrail'in güvenliği olduğunu söylemektedir.²⁶⁰

3.2.3.4. Irak'ta Geline Nokta

ABD işgaliyle Irak, ekonomik, siyasi ve toplumsal anlamda hızla bir çöküntüye doğru sürüklenmeye başlamıştır.²⁶¹ Savaşın resmi olarak bittiği tarih 1 Mayıs 2003 olarak ilan edilmiş ama gelişen olaylar savaşın bitmediğini göstermiştir.²⁶²

²⁵⁷ Uslubaş, 2005: 196.

²⁵⁸ Armağan Kuloğlu, (2002): *11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası*, Asam Yayınları, Ankara: ss. 11-12.

²⁵⁹ Ayhan, 2006: ss.409-414.

²⁶⁰ Onay, 2003:107.

²⁶¹ Serhat Erkmen, (2006): "Irak Nereye", *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:69, s.16.

²⁶² Arı, 2005: 718.

ABD'nin işgalinden günümüze Irak'ta her geçen gün çok sayıda saldırı meydana gelmekte ve başlangıçta çok dar bir alanda düzensiz bir biçimde meydana gelen saldırılar genişlemekte ve gerilla savaşı haline bürünmektedir.²⁶³ Nihat Ali Özcan, Irak'ta savaş sonrası durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“İşgal güçlerinin savaşın bittiğini ilan ettikleri 1 Mayıs 2003'ten sonra Irak'ta kontrolü sağlayamadıkları ve işleyen bir devlet mekanizması kuramadıkları görülüyor. Direnişçilerin palazlandıkları belirli bir güç ve tecrübeye sahip oldukları, gittikçe de kendilerine güvenlerinin geldiğini söyleyebiliriz. Nitekim hedef yelpazesini ve türünü gün geçtikçe zenginleştiriyorlar. Bombalı arabalarla yapılan intihar saldırıları, helikopter düşürmeler, sivil uçaklara füze atışları, tuzaklı bombalar, sabotajlar ve suikastlar bunlardan bazıları. Zaman içinde hedef yelpazesinde de benzer gelişmeler oldu. ABD ve müttefik askerleri, çok uluslu örgütlerin ve devletlerin temsilcilikleri, yeni yönetimde görev alan Iraklı polisler, ABD'nin atadığı yerel yöneticiler, yargıçlar ve Irak Geçici Yönetim Konseyi üyeleri. Direnişçiler her gün biraz daha güçlenerek daha sistemli ve belirli bir stratejik öngörü ile hareket ederek eylemlerini sürdürüyorlar.. Eylemlerde teknik olarak “terör” ile “gerilla” tarzı yaygın olarak kullanılıyor.”²⁶⁴

Bahadır Selim Dilek'e göre; ABD, işgalin ardından Irak'taki politik yapıyı dini ve etnik esaslar üzerine şekillendirmiştir. Irak halkını, Şiiler, Sünniler, Kürtler, Türkmenler ve Hıristiyanlar olarak ayırma yoluna gitmiş, politik yapılanmaların da dini ve etnik kimlikler üzerinde oluşturulmasına olanak tanımıştır. İlk dönemde İran faktörünü çok ciddiye almayan ABD, Şiilerin ön plana çıkmasına izin verirken, direnişi organize ettikleri, Saddam yanlısı oldukları gerekçesine dayanarak Sünnileri sistemden dışlamıştır. Ancak dini ve etnik ayrımlar üzerine kurulan politik sistem, bir taraftan Irak'ın parçalanmasına giden sürecin önünü açarken, diğer taraftan da

²⁶³ Serhat Erkmen, Hasan Mazin, Şükür, S. (2003): “Irak'ta Direniş”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 41, s. 22.

²⁶⁴ Nihat Ali Özcan, (2004): “Irak'ta İstikrar Sorunu ve Türkiye'nin Gözden Kaçan Rolü”, *Panorama Dergisi*, Sayı:1, s. 12.

gruplar arası çekişmelerin politik arenadan sıcak çatışmaya taşınmasına neden olmuştur.²⁶⁵

İşte bu noktada, ABD'deki "iç denetim mekanizmaları" harekete geçmiştir. Dönemin ABD Başkanı George Bush, Kongre seçimlerini kaybettikten sonra, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'i görevinden almış ve yerine eski CIA başkanlarından Robert Gates'i getirmiştir.²⁶⁶ Böylece, ABD'nin Irak politikasında değişime gideceğinin ilk işareti ortaya çıkmıştır. Bunu Irak Çalışma Grubu'nun, kamuoyunda Hamilton-Baker raporu olarak bilinen öneriler dizisinin yayınlanması izlemiştir.²⁶⁷ Fakat şu ana kadar hiçbir girişim sorunu çözmekte başarılı olamamıştır. Zaten 11 Eylül sonrası terörle savaşı başlatan Cumhuriyetçi Parti, Kasım 2008'deki başkanlık seçimlerini Barack Hussein Obama'nın liderliğini üstlendiği Demokrat Parti'ye karşı kaybetmiştir. ABD kamuoyunun seçimini Obama'dan yana kullanması, Bush'un politikalarının desteklemediğinin göstergesi olarak algılanmıştır. Obama seçimlerin ardından yaptığı ilk konuşmasında "demokrasi, özgürlük, fırsat, umut" gibi ideallerin peşinde gideceklerini söyleyerek barıştan yana olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁸

Özetle ABD işgalinin ardından Irak halkının ABD askerlerini çiçeklerle karşılaması, Washington yönetiminin siyasi, ekonomik ve ticari anlamda beklentilerini karşılayacak bir hükümet kurulması, bütün dünyanın gözünde de ABD'nin Irak'a demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi getirmesi beklenmiş, ancak beklenen olmamıştır. Irak halkı, ABD askerlerini çiçeklerle karşılamadığı gibi ciddi bir direniş oluştuğu da gözlemlenmiştir.²⁶⁹

²⁶⁵ Bahadır Selim Dilek, (2007): "ABD Irak'ta Çıkış Arıyor", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:133, s.12.

²⁶⁶ "Gates'in İşi Zor", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=204072>, (25.12.2009).

²⁶⁷ Dilek, 2007: s.12.

²⁶⁸ "Obama'dan Zafer Konuşması", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/10286495.asp>, (25.12.2009).

²⁶⁹ Bahadır Selim Dilek, (2006): "BOP Irak'ta Çöküyor", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:123, s.13.

3.2.4.Büyük Ortadoğu Projesi

Soğuk Savaşın bitmesi, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Günümüzde, her ne kadar süper güç olma yolunda ilerleyen Çin, Rusya ve AB gibi güç merkezleri olsa, çok kutupluluğa doğru bir gidişin işaretleri gözlenmeye başlansa da halen Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın tek süper gücü olduğu, dünya düzeninin en azından askeri alanda tek kutuplu yapısını sürdürdüğü geniş kabul görmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin stratejik hedefi Sovyetler Birliği'nin güçlenmesinin önüne geçmek, "yayılmacı siyaset" izlemesini engellemek olmuştur. Bugün ise ABD'nin stratejik hedefinin, Amerikan çıkarlarına ve düşüncelerine hizmet eden uluslararası bir güvenlik ortamı yaratmak olduğu dile getirilmektedir. Merdan Yanardağ, Soğuk Savaş döneminde Amerikan ordusunun görevinin komünizmin yayılmasını önlemek iken, 11 Eylül sonrası ise ordunun görevinin, terörizmi yok ederek, demokratik barış bölgeleri oluşturmak olduğunu vurgulamakta, bunun için de Avrupa, Doğu Asya ve Ortadoğu'nun kilit bölgelerini savunmak ve savaş için gerekli yeni teknolojik dönüşümleri gerçekleştirmenin ordunun temel görevleri arasında yer aldığını belirtmektedir.²⁷⁰ Ceyda Karan, bu yüzden de Neo-Conların (Yeni Muhafazakârlar) ve Başkan Bush'un ilk hedefinin, sistemli bir Ortadoğu projesi oluşturmak olduğunun altını çizmektedir.²⁷¹

Bu hedefler doğrultusunda ortaya atıldığı düşünülen Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Kuzey Afrika'nın en Batıdaki ucundan Asya Pasifik bölgesine kadar uzanan oldukça büyük bir coğrafi alanı kapsamaktadır. ABD'nin proje kapsamına aldığı ülkeler, küresel güç merkezleri adı verilen ülkelerdir.²⁷² BOP'un sınırları ABD Başkanı Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanlığını da üstlenmiş dönemin Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice tarafından 7 Ağustos 2003 tarihinde The Washington Post Gazetesine yapılan açıklamada "BOP ile 22 ülkenin hedef alındığını" söylemesiyle

²⁷⁰ Merdan Yanardağ, (2004): *Yeni Muhafazakârlar*, Çivi Yayınları, İstanbul: ss.149-150.

²⁷¹ Ceyda Karan, "Böyle Buyurdu Neo-Conlar", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=181878>, (18.12.2009).

²⁷² Osman Metin Öztürk, (2005): "ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", *Yorum Dergisi*, Sayı: 3, s. 6.

dile getirilmiştir.²⁷³ İlk defa Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde Madrid’de Simon Peres tarafından dile getirilen bu proje, SSCB’nin yıkılmasıyla bölgede oluşan boşluğun başka güçler tarafından doldurulması veya “radikal İslamcı” grupların ön plana çıkması endişesiyle Neo-conlar tarafından da benimsenmiştir.²⁷⁴

Büyük Ortadoğu Projesi’nin gündeme gelişinin arka planında 11 Eylül Saldırıları bulunmaktadır ki, bu saldırılar küresel terörizmin hangi boyutlara ulaştığını bütün dünyaya göstermesi açısından da önemlidir. Bir başka önemi de, o güne kadar klasik yöntemlerle yürütülen küresel terörle mücadelenin bir işe yaramadığının anlaşılmasını sağlamasıdır. Altuğ Günal’ın altını çizdiği “Sıtmadan kurtulmak için sivrisinekleri öldürmek yetmez; esas olan bataklığı kurutmaktır” uyarısından hareketle ABD açısından değerlendirilirse, ABD bu noktada “terörist üreten bataklıklar nasıl kurutulur” arayışları çerçevesinde BOP’a yönelmiştir denilebilir.²⁷⁵

1995 sonrasında askıya alınan proje, Başkan Bush tarafından ilk defa 26 Şubat 2003’de “American Enterprise Institute”de Irak’a müdahale gerekçeleri esnasında, Saddam rejimi yıkılarak bu ülkenin de çağdaş demokratik değerleri kazanmaları ve Bağdat’ta kurulması olası demokratik rejimin bölge ülkeleri için “domino” etkisi yapacağı beklentileri altında gündeme getirilmiştir.²⁷⁶ Hatem Cabbarlı, bu tarihten itibaren daha yoğun olarak tartışılmaya başlanan Büyük Ortadoğu Projesi hakkında değerlendirmelerde bulunan bazı araştırmacıların, Büyük Ortadoğu Projesi’nin daha 1980’li yılların sonlarında, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının kesinleşmesinden sonra hazırlanmaya başlandığını iddia ettiklerini, ancak bu projenin, “Joint Force Quarterly (JFQ) adıyla “National Strategic Studies” ve “National Defense University” tarafından Amerikan ordusu için çıkarılan derginin

²⁷³ http://www.iraqwatch.org/government/US/WH/us-wh-rice-wp_oped-080703.htm, (25.12.2009).

²⁷⁴ Fevzi Uslubaş, (2005): *İmparatorlukların Bataklığı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul: s.221.

²⁷⁵ Altuğ Günal, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-M15.pdf>, (30.12.2009).

²⁷⁶ <http://www.aei.org/speech/16197>, (25.12.2009).

1995 yılı sonbahar sayısında Büyük Ortadoğu (The Greater Middle East) adlı makalenin yayınlanmasıyla resmi bir şekilde açıklandığını ifade etmektedir.²⁷⁷

Proje, ABD başkanlık seçimi sürecinde (ABD yöneticileri iç politikaya yoğunlaştıklarından) geçici olarak gündemden düşmüşse de, George W. Bush'un ikinci kez başkan seçilmesi ile birlikte yeniden gündemi işgal etmeye başlamıştır.²⁷⁸ Savaştan sonra 6 Kasım 2003'de, bu kez "National Endowment for Democracy" kuruluşunda yaptığı konuşmada Başkan Bush, artık Müslüman dünyasının demokrasi ile tanımlanma vaktinin geldiğini" öne sürerek, bundan böyle terörü besleyen siyasi, ekonomik ve kültürel sorunların da üzerine gidilmesi ve İslam coğrafyasında kurumsal bir yapılanmanın gerektiğini dile getirmiştir.²⁷⁹ Böylece, küresel terörle savaş stratejisi, İslam dünyasına demokrasi, insan hakları ve ekonomik refah getirilmesi amacıyla birleştirilmiştir. Başkan Bush, 20 Ocak 2004'de Kongre'de yapmış olduğu konuşmada, sınırları "Fas'tan Çin'e kadar uzanan büyük Ortadoğu coğrafyasında zulüm ve umutsuzluk egemen olduğu sürece" ABD ve müttefiklerini tehdit eden hareketlerin ortaya çıkacağını belirterek, terörü besleyen ortamın değiştirilmesi gerektiğini vurgulamış²⁸⁰ ve proje'nin uygulanması için düğmeye basılmıştır. ABD'nin, G8'ler için "Çalışma Belgesi" başlığıyla 13 Şubat 2004 tarihli El Hayat Gazetesi'nde dünya kamuoyunun ilgisine sunduğu Büyük Ortadoğu Projesi'nin uygulanma modeli ve hedefleri, Haziran 2004 G8'ler toplantısı ve NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde resmen açıklanmıştır.²⁸¹

Büyük Ortadoğu Projesi, 21.yüzyıla damgasını vuran kavramlardan birisi olmuştur. Büyük Ortadoğu Projesi, tüm Ortadoğu ülkeleri ile Orta Asya

²⁷⁷ Hatem Cabbarlı, "ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi: Kavramı, Anlamı, Amacı ve Türkiye'ye Yansımaları", http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=156#_ftn7, (30.12.2009).

²⁷⁸ Altuğ Günel, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-M15.pdf>, (30.12.2009).

²⁷⁹ Konuşmanın tam metni için bk. <http://www.ned.org/events/anniversary/20thAniv-Bush.html>, (18.12.2009).

²⁸⁰ Konuşmanın tamamı için bk. <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.20.04.html>, (25.12.2009).

²⁸¹ NATO Zirvesi'ndeki gelişmeler için bk. <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html> (18.12.2009). Ayrıca bk. Uslubaş, 2005: 221-222.

Cumhuriyetlerini kapsamaktadır ve temel hedeflerinden bazıları şu şekilde ifade edilebilir:

1. Bölge ülkelerindeki rejimlerin ve yönetimlerin demokratik nitelik kazanması, uluslar arası sistem ile bütünleşmeleri.
2. Global sisteme yönelik olarak, bu coğrafyadan kaynaklanan tehditlerin ortadan kaldırılması,
3. Bölge ülkelerinde ekonomik kalkınmanın sağlanması, enerji gelirlerine bağımlılığın azaltılması, halkın refah düzeyinin yükseltilmesi,
4. Bölge enerji rezervlerinin, üretim alanlarının ve taşıma yollarının güvenliğinin sağlanması, enerji arzının ve enerji fiyat istikrarının sürdürülmesi,
5. Ortadoğu Ticaret Girişimi'nin geliştirilmesi.²⁸²

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin en büyük demokrasi girişimi olarak görülen plan Ortadoğu ülkelerinde diplomatik, kültürel ve ekonomik önlemler içermekte; bu bağlamda, Ortadoğu'da siyasi özgürlüğü, kadınlar için eşitliği, eğitim olanaklarını ve dış dünyaya açılma imkânlarını geliştirecek adımların atılmasını öngörmektedir. Bunların yanı sıra Ortadoğu serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması, küçük ticari işletmelere yeni mali kaynaklar sağlanması planlanmaktadır. Plan ayrıca, bölgede özgür seçimler, bağımsız medya, okur-yazar bir neslin oluşturulması için hedef ülkelere baskı yapılmasını da öngörmektedir. Yani amaç -ya da ortaya çıkacak durum- Şen'in deyimiyle "demokrasinin dışarıdan ihraç edilmesidir".²⁸³ Çelik ve Gürtuna'ya göre de amaç, ABD'nin istediği, gerçekleşmesi neredeyse imkânsız olmakla beraber, hızlı bir demokratikleşme değildir. Çünkü ekonomik kalkınma ile desteklenmeyen demokratikleşme kısa vadede bölgedeki ABD karşıtlığını körükleyebilir ve bu durumda ABD karşıtlığına yol açabilir endişesi duyulmaktadır.²⁸⁴

²⁸² <http://www.americanprogress.org/kf/middleeastreport.pdf>, (30.12.2009).

²⁸³ Mustafa Şen, (2008), "Büyük Ortadoğu ve ABD'nin Söylemleri", <http://www.stratejikboyut.com/haber/buyuk-ortadogu-ve-abdnin-soylemleri--28360.html>, (25.12.2009).

²⁸⁴ Serkan Çelik, Anıl Gürtuna, (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Etkileri*, Global Strateji Enstitüsü Yayınları, Ankara: s.17.

Bu noktada Bahadır Selim Dilek'in tespitleri oldukça ilginçtir. Dilek'e göre, Ortadoğu'ya yapılan son büyük müdahaleler yukarıdaki hedefleri açıkça ortaya çıkarmıştır. ABD, bu hedeflerine ulaşmak için, Ortadoğu'nun mevcut haritasının son kullanma tarihini çoktan doldurmuş olduğunu kabul etmektedir. Yani, ABD kendi elleri ile – büyük, küçük, genişletilmiş ya da daraltılmış hiç fark etmez – rahatça kontrol edebileceği bütün bir Ortadoğu yaratmak istemektedir. Başka bir deyişle ABD, arada İran ve Suriye gibi çıkarlarını zedeleyecek ülkelerin olmadığı, tamamen emrine amade bir Ortadoğu arzulamaktadır. ABD, karşısında adeta “hipnotize edilmiş bir Ortadoğu” görmek istemektedir.²⁸⁵

3.2.4.1. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Yansımaları

Plan taslağının Şubat 2004'de Londra merkezli El-Hayat Gazetesinde yayımlanmasının ardından Arap Liderler, sert tepkiler göstermişler ve Amerika'nın bu yöndeki çabalarını, “değişim dayatması” olduğu gerekçesi ile eleştirmişlerdir.²⁸⁶ Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, planın “hayalci” olduğu yönünde bir açıklama yapmıştır. Le Figaro'ya konuşan Mübarek, “Dışarıdan dayatılan bir girişim insanlar tarafından reddedilir, bütün bölgede anarşiye yol açar. ABD'liler bu tehlikeyi anlayamıyor. Bu sadece Ortadoğu'ya hapsedilemeyip Avrupa ve ABD'ye de ulaşacak olan terörizmin eline koz verir, şayet aşırılık yanlıları kazanırsa demokrasiyi unutabilirsiniz” diyerek projeyi eleştirmiştir.²⁸⁷ Dönemin Filistin Başbakanı Ahmed Kurey ise Filistin sorunu çözülmeden Ortadoğu'da daha geniş demokratik reformlar yapılamayacağını belirtmiştir. Suudi veliaht Prensi Abdullah ile Pakistan lideri Pervez Müşerref de Müslüman ve Arap ülkelere dışarıdan dayatılacak bir reforma karşı olduklarını belirtmişlerdir. Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa, Amerikan girişimini alaylı bir ifadeyle “Sanki Ortadoğu deneme tahtası olacakmış gibi gökten girişim yağıyor” ifadesini kullanmıştır.²⁸⁸ Müttefikleri arasında inanırlılığını ve güvenilirliğini kaybettiği gözlenen ABD'nin bu

²⁸⁵ Dilek, 2006: 13.

²⁸⁶ Çelik, Görtuna, 2005: 65.

²⁸⁷ Çelik, Görtuna, 2005: 66.

²⁸⁸ Cenap Çakmak, (2008), “Bush'un Dış Politikası ve Büyük Ortadoğu Projesi”, http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=162:bushun-d-politikas-ve-bueyuek-ortadou-projesi&catid=98:analizler-abd&Itemid=135, (30.12.2009).

yaklaşımının, kaçınılmaz olarak olumsuz tepkileri de beraberinde getirmiş olduğu söylenebilir. Serhat Erkmen bu noktada Wallerstein'a vurgu yaparak ABD'nin, 200 yılda kazandığı inandırıcılığını 1960'larda altın rezervini tükettiğinden daha hızlı kaybetmekte olduğunu söylemektedir.²⁸⁹

Bu proje kapsamında ABD, Ortadoğu ülkelerine “İlımlı İslam” modeli olarak Türkiye modelini örnek göstermiş ve bu yolla demokratik rejimlerin yayılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Ancak ABD'nin Türkiye'yi model gösterirken, bir yandan da reform yapılması gereken ülkeler arasında sayması, planın kendisiyle çelişen yönlerinden bir tanesini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin “İlımlı İslam” modeli olarak gösterilmesine Türk yetkilileri ve Türk kamuoyu tepki göstermiş, Türkiye'nin demokratik ve laik kimliğine vurgu yapılmıştır.

Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Nisan 2004'te Harp Akademilerinde yapmış olduğu konuşma da:

“Ortadoğu tasarısı bağlamında Türkiye'nin konumu ve oynayabileceği rol konusunda son günlerde çeşitli yorumlar yapıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, şu noktayı özellikle vurgulamakta yarar görüyorum: Türkiye, Büyük Ortadoğu tasarısının hedef aldığı ülkeler arasında olamaz. Bunun tersini düşünenler varsa, onlara bu anlayışlarını değiştirmelerini öneririm. Laik Türkiye'ye sözde "İslam Cumhuriyeti" tanımlaması getirmek, ya da "İlımlı İslam" gibi anlamsız nitelermelerle kimi modelleri bilinçaltından benimsetmeye çalışmak yersizdir ve kabul edilemez. Bu öngörünün ardındaki gerçeği saptayabilmek için, Yüce Atatürk'ün söylemiyle “ufku görmek yetmez, ufkun ötesini görebilmek gerekir”. “İlımlı İslam” Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejimi olmadığına göre, önce devletimiz için yeni bir rejim öngörüldüğü anlaşılmaktadır. “İlımlı İslam” modeli, İslam dinini kabul eden diğer ülkeler için bir ilerleme sayılsa da, Türkiye Cumhuriyeti yönünden büyük bir geriye gidiş, daha açık söylemiyle “irticai” bir modeldir.

²⁸⁹ Serhat Erkmen, (2004): “ABD, Büyük Ortadoğu ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:5, Sayı:52, s.17.

İşin ilginç yanı, bu modelin toplumları demokratikleştirmek için öngörüldüğünün ileri sürülmesidir. İster “ılımlı”, ister “köktendinci” olsun, din devleti ile demokrasinin yan yana getirilmesi tarihe ve bilime ters düşen bir yaklaşımdır. Türkiye, rejim seçimini Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte 81 yıl önce yapmıştır. Bu rejim, Atatürk ilke ve devrimleriyle Atatürk Milliyetçiliği'ne bağlı, laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti temelinde biçimlenen aydınlanmacı ve çağdaş bir rejimdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi, coğrafi yönden üniter devlet yapısını, yönetsel yönden laik, demokratik, sosyal, hukuk devletini, siyasal yönden tam bağımsızlık ilkesini, ekonomik, toplumsal, kültürel, sanatsal yönden de çağdaş bir Türkiye'yi hedeflemektedir. Türk Devriminin genel amacı, aydınlanma çağını yakalamak ve Türk toplumunu çağdaşlaştırmaktır. Devrimin temeli, amacına bağlı olarak laiklik ilkesidir. Laiklik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan tüm değerlerin temel taşıdır.”²⁹⁰ sözleri Türkiye'yi “ılımlı İslam” modeli olarak değerlendirenlere bir yanıt niteliği taşımıştır.

Dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök de 20 Nisan 2005'de yaptığı konuşmada;

“Başta ABD olmak üzere küresel aktörlerin Ortadoğu bölgesini terörün kaynağı olarak gördükleri ve terör ve demokrasinin bir arada barınmayacağından hareketle demokratikleşme üzerinde durmaktadırlar. Bu nedenle Ortadoğu'ya ilişkin projeler geliştirmektedirler. Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi bunlar içinde en kapsamlı olanıdır. Proje 22 ülkeyi kapsamaktadır. Türkiye laik; demokratik, sosyal bir hukuk devletidir. Türkiye ne bir İslam devleti ne de bir İslam ülkesidir. Türkiye'yi model olarak göstererek; nüfusun büyük bölümü Müslüman olan ülkelerin kolaylıkla demokratik bir yapıya dönüşebileceği sonucunu çıkarmak yanıltıcı olabilir. Laiklik süreci yaşamayan, bu deneyime sahip olmayan ülkelerin demokratik bir yapıya kolaylıkla ulaşabileceğini söylemek bir iddiadan öte geçemeyebilir. Laiklik ilkesi, Türkiye'nin kilit taşıdır. Türkiye, bu nitelikleriyle “Türkiye Cumhuriyeti olarak model gösterilebilir. Ancak başka ülkelerin kabul

²⁹⁰ www.belgenet.com/2004/sezer_140404.html (07.02.2008).

edeceği bir İlimli İslam devleti modeline dönüştürmek istenmesi halinde bu yaklaşıma ulusça karşı çıkılacağı asla gözden kaçırılmamalıdır.”²⁹¹

diyerek projeyi eleştirmiştir.

Emre Kongar da benzer bir şekilde “İlimli İslam” anlayışının Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini oluşturan laiklik ilkesiyle çatışacağını öne sürerek, “İlimli İslam” modelinin laik düzenden geriye gidişi gerektirdiğini belirtmiştir.²⁹²

Akademisyen Çağrı Erhan ise BOP’u ve ABD’yi şu şekilde eleştirmiştir:

*“İsmet Paşa, “büyük devletle münasebetler ayı ile yatağa girmeye benzer” dediğinde, dünyada hala iki kutuplu bir düzen vardı ve çeşitli konularda dengelere oynama, manevralar yapabilme dış politika olasılıkları halindeydi. Bugün ise, İmparator Bush’un “ilahi misyonunu” sorgulamaya kalktığınızda bile “çarmiha gerilme” tehdidiyle karşı karşıya kalıyorsunuz. Şer eksenine dâhil edilmeseniz bile, en azından asi devletsinizdir ya da sizden beklenen liderliği gösterememişsinizdir”.*²⁹³

ABD, Türkiye’yi “ilimli İslam” modeli olarak gösterme yönündeki tutumunu İstanbul’da yapılacak NATO Zirvesi öncesinde değiştirmiş, Başkan Bush da gerek zirvede gerek zirve öncesi toplantılarda Türkiye’nin laik ve demokratik kimliğine vurgu yapmıştır.²⁹⁴

²⁹¹ Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök’ün Harp Akademileri Komutanlığındaki Yıllık Değerlendirme Konuşması, http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_7_Konusmalar/2005/yillikdegerlendirme_200405.html, (25.12.2009).

²⁹² Emre Kongar, (2004), “ABD İlimli İslam ve Türkiye”, http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/425_ABD_Ilimli_Islam_ve_Turkiye.php, (25.12.2009).

²⁹³ Çağrı Erhan, (2005): “ABD ile Nereye”, *Panorama Dergisi*, Sayı:9, s.4.

²⁹⁴ Çelik, Gürtuna, 2005: 55, İstanbul’daki NATO Zirvesinin ayrıntıları için; <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html> (18.12.2009).

3.3. 11 Eylül Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri

11 Eylül saldırıları, Türk-Amerikan ilişkilerini doğrudan veya dolaylı etkileyecek sonuçları da beraberinde getirmiştir. İkili ilişkiler açısından belki de en önemli gelişme, ABD'nin terörizme karşı verdiği mücadeleyi gündeminin en üstüne yerleştirmesi ve tüm iç ve dış politika unsurlarını bu doğrultuda şekillendirmeye başlamasıdır. Bu önem, 11 Eylül saldırıları ile birlikte iki ülke ilişkilerinin, “terörizm ile mücadelede Türkiye'nin rolü” etrafında yeniden yapılanmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Saldırıları, dünyayı değiştirmemiş olsa bile, ABD'nin dünyaya bakışını önemli ölçüde etkilemiştir. En azından ABD yönetimi açısından değerlendirildiğinde, güvenlik merkezli, “teröristler ve teröristler ile destekçilerine karşı terörizmle mücadele edenler” olmak üzere iki taraflı bakış ABD kamuoyunda etkili olmuştur. ABD'nin dış politika öncelikleri terörizmle savaş kavramı etrafında değişmiş, tehdit tanımları somutlaştırılmış, hedef ülkeler belirlenip listelenmiştir.²⁹⁵ ABD Başkanı George W. Bush'un 16 Eylül 2001'de Camp David'de Ulusal Güvenlik Kabinesi'yle yaptığı toplantı sonrasında ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, “Bin Ladin'i koruyan ülkelerde ABD'nin gazabına uğrayacaktır” derken ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Amerika'ya yönelik saldırılardan sorumlu olan “terörist ağının” bir kişiyi aştığını, ABD'nin, teröristlere ve terör örgütlerine yataklık eden ülkelere de yöneleceğini açıklamıştır.²⁹⁶ Türkiye'nin ABD'nin terörle mücadelesine verdiği hızlı ve somut destek, ABD tarafından son derece olumlu karşılanmıştır.

Türkiye, ABD'nin Afganistan operasyonu başladıktan hemen sonra Kuzey İttifakına askeri teknik yardımda bulunmuş ve Afganistan'daki Uluslararası Askeri Güce (ISAF) asker yollamıştır. Türkiye, bu konudaki girişimciliğini sürdürerek, ISAF komutasını, çekincelerinin ABD tarafından verilen güvencelerle ortadan kaldırılmasıyla, 20 Haziran 2002'de İngiltere'den devralmıştır.²⁹⁷

²⁹⁵ www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF (11.12.2008).

²⁹⁶ “ABD: Hedef Birden Fazla”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=14556>, (25.12.2009).

²⁹⁷ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2002/haziran2002.htm>, (25.12.2009).

2001 yılı sonunda ABD'nin desteğiyle IMF'den Türkiye'ye aktarılan ek yardımlar olmuştur.²⁹⁸ Her ne kadar performanslarında belirgin farklar söz konusu olsa da, benzer nitelikte bir ekonomik krizle boğuşan Arjantin'e IMF'nin ve ABD'nin kredileri kesmesi ve Türkiye ile olan ilişkilere verilen önemin artmasının 11 Eylül sonrası Türkiye'ye verilen stratejik önem ile alakalı olduğu yadsınamaz.²⁹⁹ Bu doğrultuda, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in Ocak 2002'de gerçekleştirdiği ABD seyahati sırasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için genel de olsa siyasi bir irade ortaya konulmuştur. Bu seyahat sırasında iki ülke arasında bir "Ekonomik Ortaklık Komisyonu" kurulmuş³⁰⁰ ve ABD Dışişleri Bakanlığından önemli bir isim olan Alan Larson, Komisyonun başına getirilmiştir.

2002 yılının ikinci yarısı Türkiye'de, erken genel seçim kararı alınmış ve yapılan seçimler sonucunda 3 Kasım 2002 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tek başına iktidara gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) TBMM'ye giren ikinci parti olurken ana muhalefeti oluşturmuştur. Anavatan Partisi (ANAP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Demokratik Sol Parti (DSP) %10 barajını aşamayıp TBMM'ye girememiştir.³⁰¹ AKP'nin seçim galibiyeti ile Türk-Amerikan ilişkileri de yeni bir döneme girmiştir.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmeye karar vermesiyle Türkiye-ABD ilişkilerine gergin bir hava hâkim olmaya başlamıştır. Günümüzdeki ilişkilerin iyi bir şekilde okunabilmesi adına bu dönemden (2003) günümüze Türk-Amerikan ilişkilerini Ortadoğu'daki gelişmeler çerçevesinde analiz etmek gerekmektedir.

²⁹⁸ Türkiye, IMF ile imzalanan Stand-by anlaşması çerçevesinde 2000 yılında 22.017.840 ABD Doları almıştır. <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-5799c.pdf>, (25.12.2009), IMF Türkiye'nin 11 Eylül olaylarından önemli ölçüde etkilendiğini öne sürerek 2001 yılında Türkiye'ye ek yardım verilmesini kararlaştırmıştır. ABD'de bu kararı desteklemiştir. <http://www.voanews.com/turkish/archive/2001-11/a-2001-11-15-1-1.cfm?moddate=2001-11-15>, (25.12.2009).

²⁹⁹ Şanlı Bahadır Koç (2008), "Yeni ABD Başkanı Barack Obama ve Türk-Amerikan İlişkileri", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:9, Sayı:104, s.25.

³⁰⁰ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2002/ocak2002.htm>, (25.12.2009).

³⁰¹ Seçim sonuçlarının ayrıntıları için bk. <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>, (18.12.2009).

3.3.1.2003 Irak Savaşı Çerçevesinde Türkiye-ABD İlişkileri

11 Eylül saldırılarının bir diğer sonucu, Irak'ın Afganistan'dan sonra ABD için "ikinci hedef" haline gelmesi olmuştur. Irak'a askeri operasyonu güvenlik gerekçeleriyle savunan ABD yönetiminin³⁰² elini güçlendiren bu saldırılar, Irak'a yapılması planlanan operasyonun, artık gerekliliğinden ziyade zaman ve şeklinin tartışıldığı bir duruma dönüşmüştür. ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve mevcut durumu kelimenin tam anlamıyla alt üst etmesi sonrasında Türkiye'nin bölgeye olan ilgisi çeşitli kaygıları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana kesin bir tavır almış ve aksi gelişmeler hakkında endişelerini sıkça dile getirmiştir.³⁰³

Türkiye'nin Irak'a ilişkin temel kaygısı ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasıdır. Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğü için en başından bu yana Irak'a güçlü bir destek vermiştir. Türkiye, Irak politikasını büyük ölçüde bu çerçevede oluşturmaktadır.³⁰⁴ Yani Türkiye'nin Kuzey Irak'a bakışı Irak politikasını da şekillendirmektedir. Irak'ın işgali ile bu topraklarda konuşlandığı düşünülen 5.000 dolaylarındaki PKK'lı teröristin varlığı ve etkinlik kazanması ihtimalinin olması konusunda Türkiye ciddi endişeler duymaktadır.³⁰⁵ Ayrıca Kerkük'ün Kürt gruplara geçmesi ve Türkmenlere yönelik herhangi bir saldırının olması ve Türkmenlerin Irak'taki statülerinin zayıflatılması konuları hakkında kaygılanan Türkiye, bu konuda referandum çağrılarını geciktirmek için girişimlerde bulunmuştur.³⁰⁶ Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Brüksel' de gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında Türkiye'nin Irak ve Kuzey Irak ile ilgili kaygılarını açıkça belirtmiştir.³⁰⁷

³⁰² <http://www.guardian.co.uk/world/2003/mar/18/usa.iraq>, (18.12.2009).

³⁰³ Erol Kurubaş, (2003): "Türkiye-Suriye-İran Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu'daki Güç Dengelerine Etkisi", *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, Cilt: 9, Sayı: 4. Ankara: s.205.

³⁰⁴ <http://www.baghdad.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=465>, (25.12.2009).

³⁰⁵ Kurubaş, 2003: 205, Ayrıca, http://www.mfa.gov.tr/pkk_kongra-gel.tr.mfa, (25.12.2009).

³⁰⁶ "Kerkük'te Referandum Bilmecesi", <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/419610.asp>, (25.12.2009), Ayrıca, Kurubaş, 2003: 205.

³⁰⁷ Fikret Bila, "Gül'ün Sitemi", *Milliyet Gazetesi*, 4 Nisan 2003, s.12.

3.3.1.1. Tezkereler ve Krizler

AKP iktidar oluşuyla birlikte önemli sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Bu sorunlardan biri BOP çerçevesinde şekillenen Irak krizi olmuştur. Ancak ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) kararı olmaksızın Irak'ı vurmak istemesi, Türkiye'nin karar alma sürecine zaman kazandırıcı bir faktör olarak etki etmiştir. Türkiye 27 Ocak 2003'te açıklanacak olan BM silah denetçileri raporunu³⁰⁸ bekleme kararı almıştır. ABD ise, Türkiye'den; kara, hava ve deniz alanlarında serbestlik talep etmiştir. Bunun için yoğun bir müzakere süreci başlatılmıştır.³⁰⁹

ABD'nin olası Irak operasyonu halinde Türkiye'nin uğrayacağı ekonomik zarar konusunda Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Devlet Bakanı Ali Babacan'ın başta ABD Başkanı Bush olmak üzere, ABD yönetiminin ekonomi yetkilileri ile yaptıkları görüşmelerde ABD'den ekonomik destek talep edilmiş³¹⁰ ancak taraflar arasında gerçekleştirilen müzakerelerde bir uzlaşmaya varılamamıştır.³¹¹ Müzakereler devam ederken, Hükümet 4 Şubat'ta yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında ABD'ye verilecek izin tezkerelerini bölme kararı almıştır.³¹² Bu Türkiye'nin biraz daha zaman kazanması anlamına gelmiştir. ABD askerlerinin Türkiye'de üs modernizasyonuna izin verecek olan birinci tezkere 6 Şubat 2003'te Mecliste 193'e karşı 308 oyla kabul edilmiştir. Bu tezkere Türkiye'ye üs modernizasyonu için gelecek ABD askerlerinin 3 ay süre ile Türkiye'de bulunmalarına izin vermiştir.³¹³

İkinci tezkere 1 Mart 2003'te Meclis'te oylamaya sunulmuştur.³¹⁴ Oturuma 553 milletvekili katılmıştır. Sandıklardan 264 Kabul, 250 Red ve 19 Çekimser oy çıkmıştır. Aslında her şey normalmiş ve tezkere çıkmış gibi görünmüş, hatta

³⁰⁸ BM Raporu için bk. http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/iaea_270103_p.htm (18.12.2009).

³⁰⁹ Yavuz, 2006: 170.

³¹⁰ <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/02/15/dunya/dunya.2html>, (30.12.2009).

³¹¹ "ABD: Türkiye Paketi 20 Milyar Dolar olacak", <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=130680>, (31.12.2009) ; "Başkan Bush'dan Rest: Ya Tezkere Ya B planı", <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=128001>, (31.12.2009).

³¹² Deniz Zeyrek, "Irak İçin Üç Tezkere", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=65081> (18.12.2009).

³¹³ Mehmet Şahin, (2006): "Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri, *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (der.) M. Aydın-Ç. Erhan, Siyasal Kitabevi, Ankara: ss.271-274.

³¹⁴ "TBMM'de Tarihi Oturum", http://www.belgenet.com/2003/tbmm_010303.html, (18.12.2009).

Washington'a ilk giden haber "Tezkere geçti" yönünde olmuştur.³¹⁵ Anayasa'nın 96. maddesi ve Meclis İç Tüzüğü'nün 146. maddesine göre, Meclis Kararları katılanların salt çoğunluğuyla kabul edileceğinden dolayı, 267 salt çoğunluk rakamı sağlanamadığından Tezkere evet oyları çok olmasına rağmen, kabul edilmemiştir.³¹⁶

Tezkerenin TBMM'de reddinin ardından TBMM Başkanı Bülent Arınç, Meclis hukukçuları ile bir toplantı yapmıştır. Görüşmenin ardından Arınç "bu Meclis'in kararıdır, bu Meclis'in gücünü bütün dünya görmelidir ve herkes bu kararın arkasında durmalıdır. Milletin iradesi böyle tecelli etmiştir" şeklinde açıklama yapmıştır. Dönemin Başbakanı Abdullah Gül de konuya ilişkin yaptığı açıklamada, "Meclis'in kararına herkesin saygı göstermesi gerektiğini" söylemiştir. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal gazetecilere yaptığı açıklamada, "TBMM'nin, Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğunu, parlamentonun milletin tercihlerine saygılı olduğunu ülkeye ve dünyaya bir kez daha gösterdiğini" belirtmiştir.³¹⁷

İkinci tezkerenin Meclisten geçmemesi Türk-Amerikan ilişkilerinde soğukluğa yol açmıştır. Böylece "stratejik ortaklık" olarak adlandırılan ilişkiler, özellikle ABD tarafından rafa kaldırılırken, ilişkiler karşılıklı güven krizine dönüşmüştür.³¹⁸

Süleyman Demirel bu konuyu şöyle değerlendirmiştir:

*"Sorun bölgede bir devlet meydana getirilmesidir. Bu, Türkiye için sıkıntı yaratacaktır. Bazı şeylerde eti kokutmadan yedireceksiniz. 1 Mart tezkeresi Meclis'ten geçmeliydi. Amerika'nın Irak'a savaş açması yanlıştı. Tamam, ama savaş açtıktan sonra biz Irak'ta söz ve kontrol sahibi olmalıydık."*³¹⁹

Türkiye bir iyi niyet göstergesi olarak ABD'nin Irak'a saldırıyı başlattığı 20 Mart günü Türkiye'nin hava sahasının Irak harekâtına katılan ülkelerin uçaklarına

³¹⁵ Yavuz, 2006: 178.

³¹⁶ http://www.belgenet.com/2003/tbmm_010303.html, (28.12.2009). Ayrıca, Taştekin, 2006: 271.

³¹⁷ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2003/mart2003.htm>, (28.12.2009).

³¹⁸ Cenap Çakmak (2005), "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Yapılandırılması", <http://www.tasam.org/index.php?altid=46>, (28.12.2009).

³¹⁹ Tufan Türeç, "Demirel'den Analizler Öneriler ve Dersler", *Hürriyet Gazetesi*, 14 Eylül 2005, s.1.

açılması ve Türk askerinin Kuzey Irak'a gönderilmesi için hükümete 6 ay süreyle izin vermeyi öngören üçüncü tezkereyi Meclise sevk etmiştir. Oylama sonucu üçüncü tezkere 332 evet 202 hayır 1 çekimsiz oyla kabul edilmiştir.³²⁰ Yurt dışına asker gönderme ve ABD'ye hava sahasını kullandırma yetkisi veren bu tezkereyle ilgili yapılan değerlendirmelerde tezkerenin savaş sonrası Irak'ta söz sahibi olabilmek, Türkiye'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak, PKK'nın bölgedeki etkinliğini sona erdirmek ve ABD ile bozulan ilişkilerin yeniden düzeltilmesi açısından büyük önem taşıdığı belirtilmiştir.³²¹

3.3.1.2.Süleymaniye Krizi

Bu dönemdeki Türk-Amerikan ilişkilerindeki en önemli gerginlik 4 Temmuz 2003 tarihinde Amerikan birliklerinin Kuzey Irak'taki Türk Özel Harekât Dairesine baskın düzenleyerek, özel kuvvet timinin gözaltına alınması ve başlarına çuval geçirilerek tutuklanmaları olayı olmuştur.³²²

Olaydan sonra ilk açıklama dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Büyükanıt'tan gelmiştir. Büyükanıt şu açıklamayı yapmıştır:

*“ Amerikalılar kapıyı çalmışlar. Bizimkiler de dost kuvvet geldi diye içeri buyur etmişler. Amerikalılar Kerkük Vadisine suikast girişiminde bulunacaklarını iddia ederek bizimkileri göz altına almışlar ardından Kerkük'e götürmüşler.... ”*³²³

Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan 9 Temmuz 2003 tarihinde yapılan açıklamada, geçen hafta sonunda Süleymaniye'de meydana gelen olay hakkında ön temasta bulunmak üzere NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı ve Avrupa'daki ABD Kuvvetleri Komutanı Orgeneral James Jones'un dün Ankara'yı ziyaret ederek, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ile görüştüğü hatırlatılmış,

³²⁰ “Tezkere 202'ye karşı 332 oyla Kabul Edildi”, <http://www.radikal.com.tr/haberphp?haberno=69580>, (31.12.2009) ; Taştekin, 2006: 274.

³²¹ AREM Basın Değerlendirmesi (2003), “Irak'a Asker Gönderilmesinin İç Güvenliğimize Etkileri” http://www.arem.gov.tr/rapor/basin/iraka_asker_g%F6nderilmesi.htm, (28.12.2009).

³²² M. Ali Kışlalı (2005), “Çuval Olayı Unutulur Mu?”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=158071>, (28.12.2009).

³²³ Sedat Ergin, (2006). “Süleymaniye Baskını”, *Yazarların Kaleminden Manşetlerin Öyküsü* (der.) T. Türenç, S. Kaplan, Doğan Kitap, İstanbul: s.290.

açıklamada Orgeneral Jones'un, "Türkiye-ABD ilişkileri ve Türkiye'ye verdikleri önemi vurgulamak için bu kısa ziyareti yapma ihtiyacını duyduğunu" vurguladığı belirtilmiştir. Orgeneral Jones'un dün sabah Kuzey Irak'ta toplanması öngörülen teknik düzeydeki ortak araştırma komisyonunun korgeneral düzeyine yükseltilerek, değerlendirmelerin Ankara'da yapılmasını önerdiğinin belirtildiği açıklamada, "Bu öneri, Genelkurmay Başkanımız Orgeneral Hilmi Özkök tarafından uygun bulunmuştur" denilmiştir. Bakanlık açıklamasında, komisyon çalışmalarının süratle sonuçlanarak, olayın aydınlığa kavuşturulmasının büyük önem taşıdığına da dikkat çekilmiştir.³²⁴ Yaşananlar karşısında Türkiye'den en sert tepki döneminin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ten gelmiştir. Olayın iki ülke ilişkilerinde ve iki ordu arasında bir güven bunalımına dönüştüğünü söylemiştir.³²⁵ Olay basına yansıdığı anda kamuoyunda büyük tepki uyandırmış, Türkiye'de Amerikan karşıtlığını tarihinin en yüksek seviyesine ulaştırmıştır.³²⁶

3.3.1.3.PKK Krizi

2006 yılı yaz aylarından itibaren PKK terör örgütü Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'ne karşı yine silahlı eylemlerde bulunmaya başlamış, 2007'nin bahar aylarından başlayarak bu eylemlerin şiddeti artmıştır. Eylül 2007'nin son günlerinde iki büyük terörist saldırı gerçekleştiren PKK'nın ilk operasyonunda 7 Ekim 2007'de Şırnak'ta 13 asker teröristlerce öldürülmüştür. Hemen arkasından Genel Kurmay Başkanlığı'nın açıklaması şu şekilde olmuştur: *Terör örgütü mensupları, yurt içerisinde operasyon birliklerimizle, yurtdışına kaçış noktalarında ise ateş destek vasıtalarıyla takip edilmektedir. Ortaya çıkan bu tablo, mücadele azmimizi ve kararlılığımızı daha da artırmıştır*".³²⁷

Suriye Devlet Başkanı, Türkiye'de terör olayları yaşanırken Ekim 2007 ayı içinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Türk Hükümeti'nin teröre ve terör faaliyetlerine karşı gündemine aldığı kararları

³²⁴ <http://dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=133809>, (21.12.2009).

³²⁵ Murat Yetkin (2007), "Süleymaniye'de Gerçekte Neler Oldu?", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=213510>, (28.12.2009). Ayrıca, Yavuz, 2006: 221.

³²⁶ "Portre: Türk-Amerikan İlişkileri", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=155626>, (31.12.2009).

³²⁷ "Şırnak'ta 13 Şehit", *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Ekim 2007, s.8.

desteklediklerini söylemiştir. Esad, ülkesinin, Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinden yana olduğunu, Irak'ın bölünmesi girişimlerine kayıtsız kalmayacaklarını söylemiştir.³²⁸

Suriye, teröre karşı “Türkiye’nin yanındayız” mesajını verdikten sonra bir hafta içinde PKK tarafından bir büyük eylem daha yapılmıştır. 21 Ekim 2007 tarihinde Hakkâri’nin Yüksekova İlçesi Dağlıca Köyü’nde 12 asker öldürülmüş, 16 asker yaralanmış ve 8 asker de kaçırılmıştır. Saldırı sırasında 32 PKK’lı da ölü ele geçirilmiştir.³²⁹

Türkiye’nin PKK ve Irak’a yönelik tepkisi büyük olmuştur. Türkiye’nin Kuzey Irak’a olası bir müdahalesine karşı bölge liderleri sınıra daha fazla peşmerge yerleştirmiştir. Talabani; PKK’nın bu olay tarihinin akşamı tek taraflı ateşkes ilan edeceğini, Barzani de PKK’nın silahlı çatışmaya devam etmek niyetinde olması durumunda Irak’ı terk etmesi gerektiğini söylemiştir.³³⁰

Irak Cumhurbaşkanı Talabani PKK’nın silah bırakacağını açıklarken, Condoleezza Rice’dan gelen bir telefon sonrasında Barzani de PKK’nın ateşkes ilan edeceğini açıklamıştır. Bu açıklamalara rağmen PKK silah bırakmayacağını bildirmiş, Irak Başbakanı Nuri El Maliki ise, PKK bürolarının kapatılacağını ve PKK’nın saldırıları için Irak toprağını kullanmasının engelleneceğini söylemiştir.³³¹

Hakkâri’deki terör saldırısının ardından Genel Kurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığında hareketli saatler yaşanmıştır. Sınır ötesi operasyonla ilgili tüm plan ve hazırlıklar masaya yatırılmıştır.³³²

Türk kamuoyundan gelen tepkiler üzerine Hükümet, TSK’ya kullanmak üzere “sınır ötesi harekât” tezkeresini çıkarmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)

³²⁸ Uğur Ergun, Ümit Çetin (2007), “Beşar Esad’a Yemek Dışişleri Konutu’nda”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7499198&tarih=2007-10-17>, (28.12.2009).

³²⁹ Tolga Şardan Barkın (2007), “PKK’dan Dağlıca Baskını: 12 Şehit”, <http://www.milliyet.com.tr/2007/10/22/guncel/agun.html>, (28.12.2009).

³³⁰ “PKK Savaşacaksa Irak’ı Terk Etmeli”, *Hürriyet Gazetesi*, 22 Ekim 2007, s.20.

³³¹ “Barzani’den Operasyon Tehdidi”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/7889717.asp>, (18.12.2009).

³³² “Bedel Neyse Ödenir”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ekim 2007, s.9.

unsurlarını, Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye yönelik terör tehdidi ve saldırılarının yok edilmesi amacıyla sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak üzere bu bölgeye göndermek için Hükümete verilen yetki süresinin, 17 Ekim 2008'den itibaren 1 yıl daha uzatılmasını öngören Başbakanlık Tezkeresi, 497 evet oyuyla TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Tezkere'nin süresi bir yıl ile sınırlandırılmıştır.³³³

3.3.2. Nükleer Kriz, İran ve Türkiye-ABD İlişkileri

İran'da Haziran 2005 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Mahmut Ahmedinejad kazanmıştır. Ahmedinejad döneminin en önemli özelliği İran'ın dış politika açıklamalarında sert söylemlerin yer alması, başka bir deyişle İran dış politikasının sertleşmesidir.³³⁴

İran gibi Batı dünyası ile çeşitli sorunları olan bir ülkenin, Batı karşısında sürekli taviz vererek rejiminin kalıcılığını sağlaması mümkün değildir. İran'ın tehlikeli olduğu konusunda uluslararası toplumda fikir birliği oluşmaya başlamıştır. Nükleer çalışmaları bağlamında Atom Enerji Ajansı ile ilişkileri gerginleşmiştir. Ayrıca, İsrail ve insan hakları konusunda BM'de iki defa İran aleyhinde karar çıkmıştır.³³⁵ İran'a yakın ülkeler kendisinden uzaklaşmakta ve bölge devletlerinin İran'ın nükleer çalışmalarından duydukları tedirginlik artarken 11 Nisan 2006'da İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad büyük bir basın toplantısı yaparak İran'ın uranyum zenginleştirmeyi "başardığını" açıklamıştır.³³⁶ Ahmedinejad: "İran artık nükleer enerjiye sahip ülkelerden birisidir. İran halkının direncinin sonucu olan bu çalışmalarımıza uluslararası anlaşmalar çerçevesinde devam edeceğiz" açıklamasını

³³³ "Sınır Ötesi Tezkere Meclis'te Kabul Edildi", <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/461631.asp>, (28.12.2009).

³³⁴ İran dünya kamuoyunun tepkilerine rağmen nükleer çalışmalarına hız vermiştir. Arif Keskin (2005), "İran'ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar, Sonuçlar", <http://www.turksam.org/tr/a77.html>, (28.12.2009).

³³⁵ Kararlar için bk "Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment By 31 August <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8792.doc.htm> (18.12.2009).

³³⁶ Ahmedinejad'ın basın toplantısı hakkında bk. Nerdun Hacıoğlu, "İran Tokamak Yapmış", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4241302&tarih=2006-04-12> (18.12.2009). İran'ın nükleer çalışmaları için Bkz. Zbigniew Brzezinski ve Robert M. Gates, (2006): *İran'ın Zamanı Geldi*, Çev. Sermin Karakale, Profil Yayıncılık, İstanbul: ss. 39-46.

yapmıştır.³³⁷ İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney de ABD'nin İran'a saldırması halinde sert bir şekilde karşılığını bulacağını ve İran'ın bu karşılığı, dünyanın mümkün olan her köşesinde verebilecek kapasitede olduğunu söylemiştir.³³⁸

İran, Batıya, kendisine yapılacak bir saldırı karşısında Irak ve Afganistan gibi olmayacağını ve bu saldırının sonuçlarının Batı için çok ağır olabileceği mesajını her ortamda dile getirmektedir. İran'ın bu etkinliği başta ABD olmak üzere Batı dünyasını ciddi şekilde tedirgin etmektedir. Batı, güvenliği açısından tehdit olarak gördüğü unsurları barındıran Ortadoğu bölgesinde nüfuzla sahip olan bir İran'ın nükleer çalışmalar yapmasını istememektedir. Batılılar için nükleer silaha sahip bir İran büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır.³³⁹ Nükleer silahların herhangi bir şekilde bölgedeki terörist grupların eline geçebileceği ihtimali ve İran'ın adeta meydan okuma halini alan açıklamaları Batının da sertleşmesine yol açmaktadır.

3.3.3. Lübnan-İsrail Krizi ve Türkiye-ABD İlişkileri

İki askeri Lübnan'da üslenmiş olan Hizbullah tarafından kaçırılan İsrail, 12 Temmuz 2006 tarihinde Lübnan'ı bombalamıştır. Tüm dünyanın, şiddetin Suriye'ye sıçramasından kaygılandığı bir sırada ABD, bir yandan BM'den İsrail aleyhine bir karar çıkmasını vetosuyla engellemiş, ardından ise Lübnan Başbakanı Fuad Sinyora'yı arayıp, "saldırıları durdurmak için İsrail'e baskı yapacağı" sözü vermiştir. ABD'nin bu tutumu kafalarda soru işaretleri oluşturmuştur.³⁴⁰

28 Temmuz'da uluslararası haber kanalı CNN'de "Larry King Show"a katılan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tayyip Erdoğan Ortadoğu krizi konusunda, "Şu anda suçlu arama durumunda değiliz. Şimdi yapmamız gereken ateşkesi sağlamaktır" demiştir. Başbakan Erdoğan, Ortadoğu'dan, Türkiye-ABD ilişkilerine varıncaya kadar bir dizi konuda görüşlerini açıklamış ve Larry King'in sorularını cevaplamıştır.

³³⁷Nerdun Hacıoğlu, "İran Tokamak Yapmış", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4241302&tarih=2006-04-12> (18.12.2009).

³³⁸Gökhan Çetinsaya, Talha Köse, (2006): *İran Dosyası*, SETA Vakfı Yayınları, Rapor No: ST2-706, Ankara: s.39.

³³⁹ Arif Keskin (2005), "İran'ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar, Sonuçlar", <http://www.turksam.org/tr/a77.html>, (28.12.2009).

³⁴⁰"Dünya Dur Diyor İsrail Vuruyor", *Hürriyet Gazetesi*, 15Temmuz 2006, s.22.

Erdoğan, Türkiye'nin ancak ateşkes sağlandıktan sonra Lübnan'da oluşturulması planlanan istikrar gücüne katılabileceğini söyleyerek, şöyle konuşmuştur:

*“ABD, Türkiye’yi bu yönde sorumluluk almaya davet etti. Mevcut duruma bakarsak elbette bu görevi yerine getirmemiz gerektiğini hissediyoruz. Mevcut şartlarda orantısız bir güç kullanımına tanık oluyoruz. İnanıyoruz ki, bir istikrar gücünün varlığı çok önemli olacak. Ancak Türkiye ateşkes sağlandıktan sonra böyle bir güce katkıda bulunabilir.”*³⁴¹

King’in Ortadoğu’daki krizde kimin sorumlu olduğu yönündeki sorusuna ise Erdoğan şu cevabı vermiştir:

*”Şunu çok açık, net ifade etmeliyim ki, şu anda suçlu arama durumunda değiliz, çünkü suçlayacak birisini ararsak bu süreci daha da tehlikeye sokarız ve daha duygusallaşırız. Şimdi yapmamız gereken ateşkesi sağlamaktır ve barış sürecini nasıl başlatacağımıza bakmaktır. Bardağın dolu tarafını görmeliyiz. Suçlu ararsak çözümsüzlüğe doğru ilerleriz. Kimin haklı kimin yanlış olduğu, kimin suçlanması gerektiğine tarih karar verecektir. Bunu tarihe bırakmalıyız.”*³⁴²

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İsrail’in Lübnan’ı bombalamasının ardından yayımladığı mesajda, barışın korunması ve kalıcı hale getirilmesi için bütün ülkelere, toplumlara ve bireylere önemli sorumluluklar düştüğünü, "Bu sebeple, barışı talep etmek; yeri geldiğinde onu korumak için harekete geçmek ve gerekli iradeyi ortaya koyabilmek demektir" demiştir. Erdoğan ayrıca, Türkiye'nin dünyada barış düzeninin korunması yolunda etkin rol oynamaya devam edeceğini ifade etmiştir.³⁴³

³⁴¹ “Suçlu Arama Zamanı Değil”, *Hürriyet Gazetesi*, 29Temmuz 2006, s.26.

³⁴² “Suçlu Arama Zamanı Değil”, *Hürriyet Gazetesi*, 29Temmuz 2006, s.26.

³⁴³ “Barış Gününe Lübnan’a Asker Gönderme Kararı Damgasını Vurdu”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=197566>, (28.12.2009).

Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer gelişmelerle ilgili olarak, “Lübnan’a asker yollanmasına karşıyım, başka ülkelerin ulusal çıkarlarını korumak görevimiz değil” sözleriyle yorumda bulunmuştur.³⁴⁴

Ağustos ayında ise ateşkes baskıları tüm dünyada artmıştır. Bunun üzerine BM’nin ateşkes girişimi çabaları neticesinde 11 Ağustos’ta Güvenlik Konseyi çatışmaların sona erdirilmesine ilişkin 1701 Sayılı kararı oy birliğiyle kabul etmiştir. Karar 12 Ağustos’ta Lübnan Kabinesi tarafından onaylanmıştır. 14 Ağustos’ta taraflar arası ateşkes yürürlüğe girmiştir. Ateşkesin ardından Lübnanlı mülteciler evlerine dönmüşlerdir. Lübnan ordusu Güney Lübnan’a yerleştikçe İsrail birlikleri bölgeyi kademeli olarak terk etmişlerdir. Lübnan’a asker göndermenin doğru bir karar olduğunu söyleyen uzmanlar ise böylece Türkiye’nin Ortadoğu’daki gelişmeler karşısında seyirci kalmayacağını belirtmişler ve Lübnan’a asker göndermek ile bölgede aktif rol alınabileceğini ifade etmişlerdir. Emekli Tümgeneral Cihangir Dumanlı’ya göre Türkiye’nin böyle bir barış gücüne katılmakla sağlamayı düşündüğü en önemli fayda, “teröre karşı savaşta” ABD’nin ve İsrail’in yanında yer almak olmuştur. Dumanlı, böyle bir hareketin Türkiye’nin bölgedeki rolünü güçlendireceğini ifade etmiştir.³⁴⁵

³⁴⁴ Enis Berberoğlu (2006), “Sezer: Lübnan’a Asker Yollanmasına Karşıyım”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4982142.asp>, (28.12.2009).

³⁴⁵ Cihangir Dumanlı, (2006a): “Barış Gücü Ne Yapacak”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:112, s.7.

3.4.Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri

3.4.1.Obama'nın Türkiye Ziyareti

ABD'nin Ocak 2009'da görevine yeni başlayan Başkanı Barack Hussein Obama, 5-7 Nisan 2009 tarihinde Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur.³⁴⁶

Amerikan Başkanı'nın Türkiye ziyareti Türk basınında ve yabancı basında ilgiyle karşılanmıştır. Hürriyet Gazetesi yazarı Cüneyt Ülsever'e göre Obama'nın ziyaretinin arkasında, Bush döneminde bozulan ABD imajının düzeltilmesi yatmıştır. Türkiye'nin Batı ittifakının en güçlü ülkesi olduğunu belirten Ülsever yazısında ayrıca ABD'nin Türkiye ile işbirliği yapmasının gerekli olduğundan bahsetmiştir.³⁴⁷

ABD Başkanı Barack Obama ziyaretinin ilk gününde Başbakan Erdoğan ile gerçekleştirdiği görüşmesinde PKK'yı terör örgütü olarak nitelendirmiş; "PKK konusunda çok hassasız. Bu hassasiyetimiz benim Başkanlığım döneminde de devam edecektir" mesajını vermiştir. Obama-Erdoğan görüşmesinde, Ortadoğu sorunu da ele alınmıştır. Obama, Başbakan Erdoğan'dan İsrail ile Suriye arasında, Türkiye'nin arabuluculuğunda yapılan görüşmelerin yeniden başlamasını istemiştir. ABD Başkanı, "bu görüşmelerin Türkiye'nin arabuluculuğunda yeniden başlaması gerektiğine inanıyoruz. Bu faydalı olacaktır. Biz de tarafları bu konuda cesaretlendireceğiz" demiş, Türkiye ile ABD'nin NATO içindeki işbirliğine de işaret ederek, "bu işbirliğinin devam ettirilmesini bekliyoruz. Türkiye'nin NATO'ya katkısı çok büyük" diye konuşmuştur.³⁴⁸

Obama, TBMM'de de bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Obama, Türk dış politikasını ilgilendiren çeşitli konulara değinmiştir. Ortadoğu'daki gelişmeler çerçevesinde Obama'nın konuşmasında:

"...Önümüzdeki zorlukları konu olarak ele aldığımızda ortak hedefler için çalıştığımızı görüyoruz. Ortadoğu'da barışı hedefliyoruz. Hem İsraililer hem de

³⁴⁶ "Obama Türkiye'de", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11370337&tarih=2009-04-05>, (28.12.2009).

³⁴⁷ Cüneyt Ülsever, "Yönetim Kurulu Başkanı Obama", *Hürriyet Gazetesi*, 05 Nisan 2009, s.9.

³⁴⁸ Zeynep Güranlı, "Obama'dan Erdoğan'a Jest", *Hürriyet Gazetesi*, 07 Nisan 2009, s.11.

Filistinliler her ikisi de taahhütlerine uymalıdır. Her iki tarafta sorunları çözmelidirler. ABD ve Türkiye Filistinlilere ve İsraililere yardımcı olabilir. Türkiye, Suriye ve İsrail arasındaki görüşmelere aracılık etmiştir bu eli Filistinlilere de uzatmalıyız. Bölgenin barışı tabii ki İran'ın nükleer silah hevesinden vazgeçmesiyle sonlanabilir. Hiç kimse nükleer silahların yaygınlaşmasından yarar görmez. Nükleer silahlar bölgenin güvenliği için tehdit oluşturur. Ayrıca İslam Cumhuriyeti'nin İran'ın liderlerine de açıkça söyledim ki, ABD'nin oynayacağı bir rol vardır ve İran'ın da yapmak zorunda olduğu sorumluluklar vardır. Biz onların ekonomik ve politik birleşme sürecine girmelerini istiyoruz. Ama İran seçimini yapacak tabii ki. Daha iyi bir gelecek mi oluşturmak istiyorlar, yoksa silahlara mı sarılmak istiyorlar. Irak'ın güvenliği bölgenin güvenliği açısından da önemlidir...”³⁴⁹

ifadeleri yer almıştır.

Obama, Türkiye'nin yaşamış olduğu terör problemi hakkında “bir NATO müttefiki olarak ne PKK'yı nede başka bir örgütü desteklemiyorum” diyerek Türkiye'ye PKK konusunda destek olacaklarına dair bir tutum takınmıştır. Gazeteci-yazar Oktay Ekşi Obama'nın Türkiye gezisini ve TBMM'de yapmış olduğu konuşmayı olumlu bulmuş ve Türk-Amerika ilişkilerine katkısı olacağını ifade ederken,³⁵⁰ bir diğer köşe yazarı Yılmaz Özdil ise Obama'nın ziyaretinin ve açıklamalarının Türkiye'de son dönemde oluşan Amerikan aleyhtarlığını aşmada yararlı olduğunun altını çizmiştir.³⁵¹

³⁴⁹Başkan Obama'nın TBMM'de yaptığı konuşmanın tamamı için bk. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/bas/b072m.htm>, (28.12.2009).

³⁵⁰Oktay Ekşi, “O Bile Yeterdi”, *Hürriyet Gazetesi*, 07 Nisan 2009, s.9.

³⁵¹Yılmaz Özdil, “Dear Obama”, *Hürriyet Gazetesi*, 07 Nisan 2009, s.9.

3.4.2. Irak Sorunu Çerçevesinde Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkilerinin Geleceği Üzerine

“Değişimin Lideri” olmak üzere³⁵² Başkanlık seçimlerine girmiş ve seçimleri kazanmış olan Barack Obama’ya Türkiye, Türk-Amerikan ilişkilerinin yıpranmış çerçevesinin Obama dönemiyle birlikte yeniden düzeleceği, ilişkilerin hayal kırıklıkları ve gerginliklerin ötesinde olumlu bir zemine oturacağı algısıyla yaklaşmaktadır. Bu durum, Obama’nın Türkiye’ye gelişinde de yoğun derecede hissedilmiştir.

“Değişimin Lideri” olarak yola çıkan Obama selefi Bush’tan farklı olarak dış politikada sert güç uygulamalarından ziyade yumuşak güce yönelik politikaları uygulayacağını işaret ve izlenimlerini vermektedir. Ancak uygulamanın şeklindeki farklılık bir yana bırakılacak olursa, ABD’nin dış politikasında gerek Cumhuriyetçi Partinin, gerekse Demokrat Partinin, tarihsel perspektiften bakıldığında aynı temel değerleri savundukları ve bu değerler ekseninde politika yürüttükleri yadsınamaz. Bu temel değerlerin başında ABD’nin dünya üzerindeki gücünün muhafaza edilmesi gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Obama’nın öncüllerinden hedefler bağlamında çok da farklı bir politika izlemesi beklenmemelidir.

Obama’nın Cumhuriyetçi Parti’den farklı olarak Irak’tan stratejik, siyasi ve ekonomik nedenlerle çekilmek istediği söylenebilir.³⁵³ Fakat bunu yaparken de temkinli davranması muhtemeldir. Zaten çekilme için takvim de belirten Obama’nın tümüyle Amerikan askerini bölgeden geri çağırmayacağı da kesinleşmiştir. Yani Obama’nın Irak’taki Amerikan askeri varlığını tamamen bitirmek değilse bile önemli ölçüde azaltma yönünde çaba harcayacağı ve kamuoyunun kendisinden beklediği değişimi biraz da olsa yerine getireceği öngörülebilir. Dolayısıyla, ABD kendi isteği ile ayrılmadığı sürece Irak’ta konuşlanacak ve Ortadoğu’da önemli bir üs elde edecektir.

³⁵² Obama’yı Değişimin Lideri olarak gören yazılar için örnek olarak bk. <http://www.thepracticeofleadership.net/2009/02/15/four-change-leadership-practices-from-president-obama/> (18.12.2009).

³⁵³ Şanlı Bahadır Koç, (2008): “Yeni ABD Başkanı Barack Obama ve Türk Amerikan İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 104, s. 28.

Obama dönemi ile birlikte ABD-Türkiye ilişkilerinin yöneliminin hangi aşamalardan geçeceği ile ilgili ileriye yönelik öngörülerde bulunabilmek için şu an henüz erkendir. ABD'nin Dış Politikasında özellikle Türkiye'nin yakın coğrafyasına yönelik tutum ve uygulamalar kuşkusuz ki Türkiye-ABD ilişkilerinin biçimlenmesini etkileyecektir. Yine denilebilir ki Türkiye'nin jeopolitik konumu, bugünden bakıldığında ilerisi içinde ABD'nin bölgesel ve küresel politikalarında önem taşıyacaktır.

SONUÇ

ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında, ABD'nin Ortadoğu politikaları çerçevesinde jeopolitik konumu nedeniyle stratejik önem taşıyan Türkiye-ABD ilişkilerinin incelenmesi çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. 11 Eylül sonrası Türkiye-ABD ilişkilerine ışık tutabilmek amacıyla, 2001 sonrası uluslararası sistemde yaşanan değişimler kapsamında uluslararası ilişkiler anlamında yeni bir dönemi işaret ettiği söylenebilecek olan sürecin iki ülke ilişkilerinde hangi alanlar ve de hangi boyutlarda bir değişime yol açıp açmadığının analizinin gerçekleştirilebilmesi ve ilişkilerin yöneliminin neden ve niçinlerinin irdelenebilmesi için çalışmada ilk olarak Soğuk Savaş sonrası 1990'lı yıllar boyunca dünyanın tek süper gücü haline gelen ve 2001 yılına kadar sahip olduğu bu gücün karşısında ciddi anlamda bir rekabet ve rakiple karşılaşmamış olan ABD'nin dış politika yönelimlerinde Ortadoğu bölgesinin yer ve önemi tarihsel arka plan oluşturabilmesi amacıyla kronolojik bir çerçevede sunulmaya çalışılmıştır.

Sonrasında ABD'nin Ortadoğu politikaları ekseninde iki ülke ilişkilerinin diplomatik anlamda belirli bir düzen içerisinde gerçekleşmeye başladığı tarih olarak alınabilecek 1947 tarihli Truman Doktrin'inden 2001'e gelinceye kadar geçirilmiş olan dönem, ilişkilerde öne çıkan konular etrafında irdelenerek, 2001 sonrası taraflar arasındaki ilişkilerin seyrinde yaşananlara bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın devamında ise, çalışmanın araştırma konusunu oluşturan 2001 sonrası, ABD'nin Ortadoğu politikaları paralelinde Türkiye-ABD ilişkileri incelenmiştir. Belirli dönemlerde, taraflar arasında yaşanmış sorunlu süreçler bulunsa da Türkiye-ABD ilişkilerinin her zaman stratejik önemini koruduğu söylenebilir. Gerek Türkiye açısından gerekse ABD açısından bakılacak olursa, bu stratejik önemin devamlılığını sağlayan unsurun iki ülke ilişkilerinin çoğu zaman ikili sorunlar ya da konuların ötesinde bir boyut taşımasıdır demek, ilişkilerin oturduğu zeminin kavranılmasında aydınlatıcı olacaktır. Türkiye-ABD ilişkilerinin seyrinin Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum göz önüne alındığında Türkiye'nin bulunduğu alanın hızlı değişim dinamiklerini barındıran bir bölge olduğu düşünüldüğünde, bölgesel istikrar

açısından olduğu kadar, küresel güç dengeleri açısından da büyük önem taşıdığı yadsınamaz.

Türkiye-ABD ilişkilerinin bu perspektiften ve uluslararası sistemdeki değişimler ekseninde değerlendirildiği çalışmanın son kısmında ise araştırma kapsamında elde ettiğimiz bilgiler neticesinde ABD’de Ocak 2009 tarihi itibarıyla göreve başlayan Barack Obama döneminde, Türkiye-ABD ilişkilerinin bir önceki dönemde yaşanan sorunların etkisinden sıyrılmış bir şekilde, yeni Başkan’ın dış politikaya ilişkin söylemlerindeki yumuşak ve olumlu havanın iki ülke ilişkilerinde de gözlemlenmeye başladığı bir başlangıçla, Türkiye’nin taşıdığı önemin farkındalıkları içinde askeri, ekonomik ve de siyasi alanlarda, tarafların birbirleriyle yakın diyalog ve işbirliği doğrultusunda yürütecekleri bir ilişki içinde olacakları öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

A National Security Strategy for a New Century (1997): The White House, May.

Akgün, B. (2006): “ABD Bataklığa Saplanmış Durumda”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı: 91.

Akgün, B. (2003): “Amerika’nın Yeni Dünya Vizyonu Ya Da Yaklaşan Küresel Anarşi”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:37.

Akşin, S. (2004): *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi*, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Aras, D. (2002): “Minareyi Çalan Kılıfı Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:24.

Arı, T. (1997): *Uluslararası İlişkiler*, İstanbul: Alfa Yayınevi.

Arı, T. (1999): *Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa Yayınları, Dördüncü Baskı.

“President Johnson’s Letter to Prime Minister Inonu”, (1966), *Middle East Journal*, Summer, Vol: 20(3).

Arı, T. (2004): “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası* (ed. İdris Bal), Ankara: AGAM Yayınları.

Arı, T. (2005): *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, İstanbul: Alfa Yayınevi, İkinci Baskı.

Armaoğlu, F. (1989): *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (1989): *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (1991): *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Armaoğlu, F. (1984), *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980*”, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı.

Ataöv, T. (2004): *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Athanassopoulou, E. (2001): “American-Turkish Relations Since the End of the Cold War,” *Middle East Policy*, Vol: 8, No: 3.

Atun, F. Doğanay Z. (1994): *Ortadoğu ’nun Jeopolitik ve Jeostratejik Yönden İncelenmesi*, Ankara: Genelkurmay Yayınları.

Aydın, İ. S. (2009), *Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Ankara: TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Ayhan, V. (2006): *İmparatorluk Yolu*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Bağcı, H. (2007): *Türk Dış Politikası ’nda 1950’li Yıllar*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Üçüncü Baskı.

Bal, İ. (2006): “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı ’nın Önemi”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, (ed. İdris Bal), Ankara: AGAM Yayınları, Üçüncü Baskı.

Bostanoğlu, B. (2008): *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitapevi, 2.Baskı.

Brezizinski, Z. (2005): *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Brzezinski, Z. (2005): *Tercih*, çev. Cem Küçük, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Brzezinski, Z. ve Gates, R. M. (2006): *İran'ın Zamanı Geldi*, çev. Sermin Karakale, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Ceylan, M. (1999): “Soğuk Savaş’ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye,” iç. Musa Ceylan (der.), *Yeni NATO Soğuk Savaş’tan Sıcak Savaş’a*, İstanbul: Ülke Kitapları.

Chomsky, N. (2004), *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?*, İstanbul: Aram Yayıncılık, Üçüncü Baskı.

Çandar, C. (2001): “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası,” iç. Morton Abramowitz (der.), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, (çev. Nasuh Uslu ve Faruk Çakır), Ankara: Liberte Yayınları.

Çelik, S. Gürtuna, A. (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri*, Ankara: Global Strateji Enstitüsü Yayınları.

Çetinsaya, G. Köse, T. (2006): *İran Dosyası*, Ankara: SETA Vakfı Yayınları, Rapor No: ST2-706.

Dağ, A. E. (2005): *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, İkinci Baskı.

Dağı, İ. D. (2000): *İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye*, İstanbul: Boyut Kitapları.

Dikkaya M. (2005): “Türkiye-AB İlişkileri: Uzun ve Zorlu Bir Yolun Ekonomi Politliği”, *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, Edt. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe, Şevki Tüylüoğlu, Bursa: Ekin Kitapevi.

Dilek, B.S. (2006): “BOP Irak’ta Çöküyor”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:123.

Dilek, B.S. (2007): “ABD Irak’ta Çıkış Arıyor”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:133.

Dodd, C. H. (2002): “Kıbrıs Sorunu ve Türkiye,” iç. Alan Makovsky ve Sabri Sayari (der.) *Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Dumanlı, C. (2005): “ABD Stratejileri”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:49.

Dumanlı, C. (2006a): “Barış Gücü Ne Yapacak”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:112.

Dumanlı, C. (2006b): “Afganistan’da Asıl Savaş Yeni Başlıyor”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı:120.

Ergin, S. (2006): “Süleymaniye Baskını”, *Yazarların Kaleminden Manşetlerin Öyküsü* (der.) T. Türeç, S. Kaplan, İstanbul: Doğan Kitap.

Erhan Ç. (2005): “ABD ile Nereye”, *Panorama Dergisi*, Sayı:9.

Erhan Ç. “Türkiye-İsrail İlişkilerinin Dünü ve Bugününe Kısa Bir Bakış”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt:11, Sayı:202.

Erkmen, S. (2001): “Terörizmin Yeni Miladı”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:18.

Erkmen, S. (2004): “ABD, Büyük Ortadoğu ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:52.

Erkmen, S. (2006): “Irak Nereye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:69.

Erkmen, S. Hasan, M. Şükür, S. (2003): “Irak’ta Direniş”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:41.

Erol, M. S. (2001): “Afganistan Sorunundaki Kilit Güç: Afganistan İslam Devleti Askeri Konseyi ya da Nam-ı Diğer Kuzey İttifakı”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:18.

Evcioğlu, K. (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi*, İzmir: Umay Yayınları.

Gerger, H. (2007): *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları, Üçüncü Baskı.

Güney, N. G. (2006), *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB, NATO, ABD*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hagel C. (2004), “Büyük Ortadoğu'ya Güvenlik Getirmekte NATO'nun Rolü”, *ABD Dış Politika Gündemi*, Haziran 2004.

Glenn, H. P. (2000): *American Foreign Policy*, New Jersey, Prentice Hall, Fourth Edition.

Aydın İ. S. (2009), *Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Ankara: TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Kavuncu, S. (2006), *Turgut Özal'ın Başbakanlığı Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Kaynak, M. (2006): *Yeni Dünya Düzeni*, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Kaynak, M. Gürses, E. (2007): *Yeni Ortadoğu Haritası*, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Kirişçi, K. (2000): “Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya: Türk-Amerikan İlişkileri: Reelpolitik Ötesi Genişlemesi,” *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, Cilt: 6, Sayı: 2, Ankara: ASAM Yayınları.

Kissinger, H. (2004): *Diplomasi*, çev. İbrahim Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kocaoğlu, M. (1995): *Uluslararası İlişkiler Açısından Ortadoğu*, Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Koç, M. B. (2006): *İsrail Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul: Günizi Yayıncılık.

Koç, Ş. B. (2008): “Yeni ABD Başkanı Barack Obama ve Türk Amerikan İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:9, Sayı:104.

Koç, Ş.B. (2002): “İyi, Kötü ve Çirkin: Amerika'nın Ortadoğu Politikaları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:2, Sayı:21.

Kongar, E. (2002): *Küresel Terör ve Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi, Dördüncü Basım.

Köni, H. (2003), “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:4, Sayı:38.

Köni, H. (2003): “Yeni Hegemonya ve Türkiye”, (Ed). Ü. Özdağ, Y. Kalafat ve M. S. Erol, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği – Muzaffer Özdağ'a Armağan*, Ankara: ASAM Yayınları.

Köni, H. Oğan, S. (2002): “11 Eylül Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayından Şer Ekseni ile Flörte”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:30.

Kuloğlu, A. (2002): *11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası*, Ankara: ASAM Yayınları.

Kuloğlu, A. Sarıkaya, F.E. (2004): “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:4, Sayı:48.

Kurat, Y. T. (1983): “Turkey's Entry to the NATO”, *Foreign Policy*, December.

Kurubaş, E. (2003): “Türkiye-Suriye-İran Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu’daki Güç Dengelerine Etkisi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 9, Sayı: 4.

Kuyaş, A. (2004): *Tarih*, İstanbul: Epsilon Yayınevi, İkinci Baskı.

Lake, A. (1994): “Confronting Backlash States”, *Foreign Policy*, Vol:73, No:2.

Lewis, B. (2006): *Ortadoğu*, çev. Selen Y.Kölay, Ankara: Arkadaş Yayınevi, Üçüncü Baskı.

Mango, A. (2005): *Türkiye’nin Terörle Savaşı*, çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul: Doğan Kitap.

Mc Neill, W. H. (2008): *Dünya Tarihi*, çev. Alâeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi, On üçüncü Baskı.

Onay, Y. (2003): *Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Ankara: Babil Yayıncılık.

Oran, B. (2003): “Batı Bloku Ekseninde Türkiye”, *Türk Dış Politikası* Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları.

Orta Doğu Barış Süreci ve Türkiye Üzerine Etkileri, (1996): İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.

Özcan, N.A. (2004): “Irak’ta İstikrar Sorunu ve Türkiye’nin Gözden Kaçan Rolü”, *Panorama Dergisi*, Sayı:1.

Öztürk, O.M. (2005): “ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, *Yorum Dergisi*, Sayı: 3.

Pamir, A. Necdet, (2006): “Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye’nin Enerji Güvenliğine Etkileri”, *Türkiye’nin Çevresindeki*

Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu, İstanbul: Harp Akademileri.

T.C. Resmi Gazete, Sayı:17238, 1 Şubat 1981.

Rubin, R. (1995): *The New Middle East: Opportunities and Risks*, Israel, The BESA Center.

Rustow, A. D. (1987): *A Forgotten Ally*, New York: Council on Foreign Relations.

Sander, O. (2005): *Siyasi Tarih*, Cilt II, Ankara: İmge Kitabevi, On Üçüncü Baskı.

Sander, O. (1979): *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Sander, O. (2007): *Siyasi Tarih 1918-1994*, İstanbul: İmge Yayınları, 15. Basım.

Sever, M. Kılıç, E. (2001): *Düşmanını Arayan Savaş*, İstanbul: Everest Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2005): *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları, Dördüncü Basım.

Sönmezoğlu, F. (1995): *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, İstanbul: Der Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2000): *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Evera, S. V. (2007): *The War On Terror: Forgotten Lessons From World War II*, *Middle East Policy*, Vol. 14, No. 2. Academic Research Library.

Şahin, M. (2006): "Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri", *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (der.) M. Aydın-Ç. Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Şahin, M. Taştekin, M. (2006): *II. Körfez Savaşı*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

"The New Middle East: Opportunities and Risks", Tel Aviv, The BESA Center.

Turan, S. (1992), *Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Turhan, T. (2006): "Medeniyetler Çatışması BOP" *İleri Dergisi*.

Türkman, S. (2007): *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Uslu, N. (1997): "The Cooperation Amid Problems: Turkish-American Relations in the 1980," Ankara: Turkish Yearbook of International Relations (Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı), No. 27.

Uslu, N. (2000): "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi," *Avrasya Dosyası: ABD Özel*, Cilt: 6, Sayı: 2.

Uslubaş, F. (2005): *Küresel Terör, Afganistan, BOP, ABD; İmparatorlukların Bataklığı*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Uzgel, İ. (1999): "Türk Dış Politikasında Pragmatizm", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

V. K. Fouskas, *Balkanlar, Ortadoğu Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul: Aykırı Yayınları.

Wolfe, R. Klaidman, D. (2003): "Judging the Case", Newsweek Feb. 17.

Yanardağ, M. (2004): *Yeni Muhafazakârlar*, İstanbul: Çivi Yayınları.

Yavuz, T. (2006): *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları.

Yıldız, Y. G. (2000): *Global Stratejide Orta Doğu*, İstanbul: Der Yayınları.

Yılmaz, T. (2004): *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Gazeteler

Arcayürek C. (2007), “Kuzey Irak: Kapalı Kutu”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim.

Bila, F. (2003), “Gül’ün Sitemi”, *Milliyet Gazetesi*, 4 Nisan.

Ekşi, O. (2009): “O Bile Yeterdi”, *Hürriyet Gazetesi*, 07 Nisan.

Gürcanlı, Z. (2009): “Obama’dan Erdoğan’a Jest”, *Hürriyet Gazetesi*, 07 Nisan 2009.

Manisalı, E. (2003): “Amerika Kendi Gölgesi ile Savaşan Dev”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart.

Özdil, Y. (2009): “Dear Obama”, *Hürriyet Gazetesi*, 07 Nisan.

Türenç, T. (2005): “Demirel’den Analizler Öneriler ve Dersler” *Hürriyet Gazetesi*, 14 Eylül.

Ülsever, C. (2009): “Yönetim Kurulu Başkanı Obama”, *Hürriyet Gazetesi*, 05 Nisan.

“AB’nin Varlığı Belli Olmuyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ekim 2001.

“ABD Vuruyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001.

“ABD’de Gün Boyu Kâbus”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Eylül 2001.

“Bedel Neyse Ödenir”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ekim 2007.

“Bush: Savaşa Hazır Olun”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Eylül 2001.

“Dalga Dalga Bombardıman”, Dış Haberler Servisi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001.

“Dünya Ayağa Kalktı”, Dış Haberler Servisi, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 2003.

“Dünya Dur Diyor İsrail Vuruyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 15 Temmuz 2006.

“Dünya Sarsılıyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Eylül 2001.

“Dünya Zirveyi Görüşüyor”, *Zaman Gazetesi*, 06 Kasım 2007.

“Güdümlü Harekât”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 2007.

“Kudüs Davası BM’ye Taşınıyor”, *Zaman Gazetesi*, 16 Ekim 1997.

“Operasyonu Cheney Haber Verdi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2001.

“PKK Savaşacaksa Irak’ı Terk Etmeli”, *Hürriyet Gazetesi*, 22 Ekim 2007.

“Suçlu Arama Zamanı Değil”, *Hürriyet Gazetesi*, 29 Temmuz 2006.

“Şırnak’ta 13 Şehit”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 2007.

“UNSCOM Tatmin Olmuyor”, *Zaman Gazetesi*, 18 Nisan 1998.

Elektronik Kaynaklar

“11 Eylül Sonrası Değişen Güvenlik Vizyonu-Bush Doktrini”,
<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=127301>, (30.12.2009).

“ABD: Hedef Birden Fazla”,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=14556>, (25.12.2009).

“ABD: Türkiye Paketi 20 Milyar Dolar olacak”,
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=130680>, (31.12.2009).

“Afganistan Dersleri”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2009/03/090304_afghanlessons.shtml,
 (30.12.2009).

“Barış Gününe Lübnan’a Asker Gönderme Kararı Damgasını Vurdu”,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=197566>, (28.12.2009).

“Barzani’den Operasyon Tehdidi”,
<http://ww.hurriyet.com.tr/dunya/7889717.asp>, (18.12.2009).

Başkan Bush’tan Rest:Ya Tezkere Ya B planı”,
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=128001>, (31.12.2009).

“Bush Urges Americans to Prepare for War”, The Badgerlterald, Monday
 September, 7, 2001,
http://badgerherald.com/news/2001/09/17/bush_unges_americans.php, (30.12.2009).

“Bush: No Distinction Between Attackers and Those Who Harbor Them”,
<http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=44910>, (30.12.2009).

“Bush’tan Saddam’a: Irak’ı Terket”,
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/17/262637.asp>, (18.12.2009).

“Bush’un İkinci Döneminde de Önceliği Irak”, 1992-2002 yılları arasında Amerikan Senatosu’nun Dış İlişkiler Komitesi üyesi, hâlihazırda Amerikan Enterprise Institute’ün Ortadoğu, Terörizm ve Kitle İmha Silahları Uzmanı Danielle Pletka İle Gerçekleştirilen Söyleşi, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=140867>, (23.12.2009).

“Cheney Telefonla Sezeri Aradı”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=16976>, (20.12.2009).

“Condoleezza Rice’den İsrail’e Eleştiri”, <http://www.voanews.com/turkish/archive/2008-11>, (30.12.2009).

“Dünya Ayakta”, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/09/12/27488.asp>, (20.12.2009).

“Foreign Aid- The Eisenhower Administration and Expansion of Foreign Aid”, <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Foreign-Aid-The-eisenhower-administration-and-expansion-of-foreign-aid.html>, (24.12.2009).

“Füze Kalkanı Bunalımı”, <http://www.hurriyet.com.tr/strateji/6614181.asp?gid=202>, (01.12.2009).

“Gates’in İşi Zor”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=204072>, (25.12.2009).

“How the Marshall Plan Come About”, Meredith Hindley, <http://neh.gov/news/humanities/1998-11/marshall.html>, (30.12.2009).

“Kerkük’te Referandum Bilmecesi”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/419610.asp>, (25.12.2009).

“Obama Türkiye’de”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11370337&tarikh=2009-04-05>, (28.12.2009).

“Obama’dan Zafer Konuşması”,

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/10286495.asp>, (25.12.2009).

“Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları”, İstanbul 05-06 Haziran 2008, Beşinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, <http://www.tsk.tr/SAREM/Sempozyum2008.pdf>, (23.12.2009).

“Portre: Türk-Amerikan İlişkileri”,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=155626>, (31.12.2009).

“Saddam Bildiğini Okuyor”,

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=272652>, (12.12.2009).

“Saldırılar Sivil Hedeflere”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=1400477>, (25.12.2009).

“Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment By 31 August <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8792.doc.htm>, (18.12.2009).

“Sınır Ötesi Tezkere Meclis’te Kabul Edildi”,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/461631.asp>, (28.12.2009).

“Soğuk Savaş’ın Kalıntıları Radikal İslam Terörünü Besliyor”, Prof. Emre Kongar ile yapılan söyleşi, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/245912.asp>, (30.12.2009).

“TBMM’de Tarihi Oturum”,

http://www.belgenet.com/2003/tbmm_010303.html, (18.12.2009).

“Tezkere 202’ye karşı 332 oyla Kabul Edildi”,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=69580>, (31.12.2009).

“Uluslararası Güvenlik Destek Gücü: ISAF”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040113_isaf.shtml,
 (20.12.2009).

“UNSCOM’a Rus Alternatifi”,
<http://www.radikal.com.tr/1999/01/17/dis/uns.html>, (04.12.2009).

Abbas Karaağaçlıoğlu (2009), “11 Eylül Sonrası El Kaide”,
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=497:1-eyluel-sonras-el-kaide&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147, (20.12.2009).

Ahmedinejad Batı’ya Rest Çekti”,
<http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1168647>, (18.12.2009).

Altuğ Günal, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”,
<http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-M15.pdf>, (30.12.2009).

AREM Basın Değerlendirmesi (2003), “Irak’a Asker Gönderilmesinin İ Güvenliğimize Etkileri”
http://www.arem.gov.tr/rapor/basin/iraka_asker_g%F6nderilmesi.htm, (28.12.2009).

Arif Keskin (2005), “İran’ın Nükleer abaları: Hedefler, Tartışmalar, Sonuçlar”, <http://www.turksam.org/tr/a77.html>, (28.12.2009).

Aydın Tavman (2003), “Stoktaki Kimyasal Tehlike”,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=68985>, (20.12.2009).

Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı”, <http://www.sbe.balikesir.edu.tr/dergi/c12s21m24.pdf->, (30.12.2009).

Bozkurt, E. “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi”,
www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=11, (11.12.2008).

Can Dündar, “Türk-Amerikan İlişkileri Belgeseli”,
www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576, (21.07.2009).

Cenap Çakmak (2005), “Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden
Yapılandırılması”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=46>, (28.12.2009).

Cengiz Çandar, “Obama’ya Dair İpuçları; Restorasyon ya da
Transformasyon”,
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10444452&yazarid=215>,
(23.12.2009).

Cevdet Akçalı,(2002), “12 Eylül 1980 Döneminde Avrupa ile İlişkilerimiz”,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=127504>, (04.12.2009).

Ceyda Karan, “Böyle Buyurdu Neo-Conlar”,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=181878> (18.12.2009).

Çağrı Erhan, “Türkiye-İsrail İlişkilerinin Dünü ve Bugününe Kısa Bir Bakış”,
Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:11, Sayı:202, s:35.
www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com...israil... (02.12.2009).

Deniz Zeyrek, “Irak İçin Üç Tezkere”,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=65081>, (18.12.2009).

Emre Kongar, (2004), “ABD İlimli İslam ve Türkiye”,
http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/425_ABD_Ilimli_Islam_ve_Turkiye.php,
(25.12.2009).

Enis Berberoğlu (2006), “Sezer: Lübnan’a Asker Yollanmasına Karşıyım”,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4982142.asp>, (28.12.2009).

Fernand Braudel Center, “Kitle İmha Silahları”,
<http://www.binghamton.edu/fbc/06-tr.htm>, (23.09.2008).

Freedman, R. O. (1999): “U.S. Policy Toward The Middle East In Clinton’s Second Term”, MERIA, Vol: 3, No: 1,
<http://www.meria.idc.ac.il/journal/1999/issue1/jv3n1a5.html> , (27.10.2008).

Ferai Tunç, “Şer Ekseni Türkiye İçin Ne Anlama Geliyor?”,
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=52394&yazarid=19>,
 (29.12.2009).

Godsan Sunday, “Turkey’s Post Cold War Relationship With The United States: A Critical Reappraisal”, March 2008, Department of International Relations Eastern Mediterranean University,
http://www.allacademic.com/meta/p_mlaapa_research_citation/, (30.12.2009).

Hatem Cabbarlı, “ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi: Kavramı, Anlamı, Amacı ve Türkiye’ye Yansımaları”,
http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=156#_ftn7,
 (30.12.2009).

<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/02/15/dunya/dunya.2html>,
 (30.12.2009).

<http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>, (18.12.2009).

<http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>, (18.12.2009).

http://dosyalar.hurriyet.com.tr/11eylul/war_harita.swf. (31.10.2009).

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11370337&tarih=2009-04-05>, (28.12.2009).

<http://ilef.ankara.edu.tr/gorunum/2002/12/olasi-savas-olasi-kriz/>,
 (31.10.2009).

<http://middleeast.about.com/od/usmideastpolicy/a/truman-doctrine-explained.html>, (31.10.2009).

<http://mtholyoke.edu/acad/intrel/coldwar.htm>, (30.12.2009).

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=41121>, (02.12.2009).

<http://www.aei.org/speech/16197>, (25.12.2009).

<http://www.america.gov/st/texttransenglish/2007/May/20070521153224MVyelwarCO.4675867.html>, (30.12.2009).

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911initialafghanistanops.htm> (21.06.2009).

<http://www.americanprogress.org/kf/middleeastreport.pdf>, (30.12.2009).

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm>, (12.07.2009).

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911twostatesolution.html>, (18.12.2009).

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkucubanmissilecrisis.html> (21.08.2009).

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2003.html>, (18.12.2009).

<http://www.baghdad.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=465>, (25.12.2009).

[http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story\(2009/06/090604_obama_speeches.html](http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story(2009/06/090604_obama_speeches.html), (30.12.2009).

http://www.belgenet.com/2003/tbmm_010303.html, (28.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=152&Yil=1997&Ay=11>,
(04.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=463&Yil=1952&Ay=9>,
(19.11.2009).

[http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/avrupabirligi/2004/06/29x06x04](http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/avrupabirligi/2004/06/29x06x04.htm)
.htm, (06.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1997/kasim1997.htm>
, (22.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1948> (11.05.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1950/eylul1950.htm>
(22.08.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1948/temmuz1948.htm>,
(11.05.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1978/agustos1978.htm>,
(04.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1978/nisan1978.htm>,
(05.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1980/eylul1980.htm>,
(04.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1980/mart1980.htm>,
(23.11.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1994/haziran1994.htm>,
(02.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2001/Ekim2001.htm>,
(30.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1978/haziran1978.htm>,
(26.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2002/haziran2002.htm>,
(25.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2002/ocak2002.htm>,
(25.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2003/mart2003.htm>,
(28.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/2007/ekim2007.htm>,
(26.12.2009).

Cenap Çakmak, (2008), “Bush’un Dış Politikası ve Büyük Ortadoğu Projesi”,
http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=162:bushun-d-politikas-ve-bueyuek-ortadou-projesi&catid=98:analizler-abd&Itemid=135,
(30.12.2009).

<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>,
(12.12.2009).

<http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds1.pdf>,
(21.06.2009).

http://www.eia.doe.gov/oil_gas/petroleum/info_glance/petroleum.html,
(11.05.2009).

http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/iaea_270103_p.htm,
(18.12.2009).

<tp://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.htm>,
(21.07.2009).

<http://www.hbci.com/~tgort/truman.htm>, (11.08.2009).

<http://www.historycentral.com/elections/1992.html>, (12.08.2009).

http://www.house.gov/budget_republicans/emergsupp2888.pdf, (20.12.2009).

<http://www.ihh.org.tr/OEzel-Dosyalar-Ayrintil.58+M58777122285.0.html>,
(31.10.2009).

http://www.iraqwatch.org/government/US/WH/us-wh-rice-wp_oped-080703.htm, (25.12.2009).

http://www.mfa.gov.tr/pkk_kongra-gel.tr.mfa, (25.12.2009).

<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html>, (18.12.2009).

<http://www.ned.org/events/anniversary/20thAniv-Bush.html>, (18.12.2009).

<http://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html>,
(30.12.2009).

http://www.oecd.org/document/10/0,2340,en_2649_201185_1876938_1_1_1_1,00.html, (21.07.2009).

<http://www.opec.org/aboutus/>, (10.08.2009).

[http://www.opec.org/library/World%20Oil%20Outlook/pdf/WOO%202009.p](http://www.opec.org/library/World%20Oil%20Outlook/pdf/WOO%202009.pdf)
df, (10.08.2009).

http://www.pigm.gov.tr/dunya_tablo/dunya_ham_petrol_rezervleri.xls, (31.10.2009).

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.20.04.html>, (25.12.2009).

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=158071>, (31.10.2009).

http://www.rusya.ru/tur/index/turkiye_rusya_iliskileri, (01.12.2009).

<http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/>, (30.12.2009).

<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/lw/82548.htm>, (12.08.2009).

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil2/bas/b019m.htm>, (20.06.2009).

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/bas/b072m.htm>, (28.12.2009).

<http://www.thepracticeofleadership.net/2009/02/15/four-change-leadership-practices-from-president-obama/>, (18.12.2009).

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_7_Konusmalar/2005/yillikdegerlendirme_200405.html, (25.12.2009).

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_7_Konusmalar/2005/yillikdegerlendirme_200405.html, (25.12.2009).

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2003/BA_14.html, (31.10.2009).

<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7158.doc.htm>, (21.06.2009).

<http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm>, (18.12.2009).

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2001-11/a-2001-11-15-1-1.cfm?moddate=2001-11-15>, (25.12.2009).

http://www.voanews.com/turkish/archive/2009-01/2009-01-22_voa24.cfm?moddate=2009-01-22, (20.07.2009).

<http://www.whitehouse.gov.tr/news/releases/2001/09/20010911-16.html>, (23.09.2008).

<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>, (18.12.2009).

<http://www.whitehouse.gov/blog/NewBeginning>, (30.12.2009),

<http://www.whitehouse.gov/issues/foreign-policy>, (30.12.2009),

<http://www.wilsoncenter.org/coldwarfiles/index.cfm?fuseaction=people.details&thisunit=0&p>, (25.12.2009).

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>, (18.12.2009).

<http://www2.dpt.gov.tr/dei/iei/1981.htm>, (03.12.2009).

<http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-5799c.pdf>, (25.12.2009).

“Kuzey Kore’ye İran Affi”, http://arsiv.sabah.com.tr/2008/06/27/haber_3D253BCC6BFD4C8499088E75DD5792C4.html, (29.12.2009).

M. Ali Kışlalı (2005), “Çuval Olayı Unutulur Mu?”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=158071>, (28.12.2009).

Martin Jacques (2003), “ABD’nin Gücünün Sınırı Var”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=100696>, (25.12.2009).

Meliha Benli Altunışık, “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2009918_meliha.pdf, (30.12.2009).

Mr. Blair kitle imha silahları nerede?
<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/nisan/21/d2.html>, (10.09.2008).

Murat Yetkin (2007), “Süleymaniye’de Gerçekte Neler Oldu?”,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=213510>, (28.12.2009).

Mustafa Dizbay (2009), “II. Körfez Savaşı Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler ve Irak’ın İşgali”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=449>, (20.12.2009).

Mustafa Şen (2008), “Büyük Ortadoğu ve ABD’nin Söylemleri”,
<http://www.stratejikboyut.com/haber/buyuk-ortadogu-ve-abdnin-soylemleri--28360.html>, (25.12.2009).

Nerdun Hacıoğlu, “İran Tokamak Yapmış”,
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4241302&tarih=2006-04-12>, (18.12.2009).

Mustafa Oral, “Hasan Saka Kabinesi ve Dış Politikası”,
<http://www.ileri2000.org/25/oral25.htm>, (18.11.2009).

President Harry S. Truman's Address To A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.hbci.com/~tgort/truman.htm> (11.08.2009).

Sami Kohen, “Bush’un Ortadoğu Seferi”,
<http://www.milliyet.com.tr/2008/01/09/yazar/kohen.html>, (12.12.2009).

Serdar Çelebi(2006), “Jonhson’un Mektubu ve İnönü’nün Cevabı”,
<http://www.habusulu.com/makale44.htm>, (22.11.2009).

Şahin Alpay (2006); “Küresel Terörizm”,
<http://www.turksam.org/tr/a1035.html>, (20.12.2009).

Tayyar Arı, “Irak’a BM Yaptırımları: Kitlese İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo”, www.tayyarari.com/download/BMyaptirim.doc, (23.12.2009).

Tolga Şardan Barkın (2007), “PKK’dan Dağlıca Baskını: 12 Şehit”, <http://www.milliyet.com.tr/2007/10/22/guncel/agun.html>, (28.12.2009).

Türkiye-ABD Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (11.11.2009).

U.S. Energy Information Agency, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/iraq.html, (01.01.2008).

Uğur Ergun, Ümit Çetin (2007), “Beşar Esad’a Yemek Dışışleri Konutu’nda”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7499198&tarikh=2007-10-17>, (28.12.2009).

Uluslararası Enformasyon Programları Bürosu, <http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/natoittifakiturkish.pdf>, (28.10.2009)

www.americanrhetoric.com/.../harrystrumantrumandocctrine.html, (11.08.2009).

www.belgenet.com/2004/sezer_140404.html, (07.02.2008).

www.biglook.com/war/6.asp, (20.12.2008).

www.candundar.com.tr/index.php?Did=5576, (21.07.2009).

www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=360haberid=6517, (23.12.2008).

www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dgg.doc, (31.10.2009).

www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=2, (10.12.2008)

www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF, (11.12.2008).

Zeynep Erşahin, “İttifakın 50. Yılında NATO-Türkiye İlişkileri”
<http://www.milliyet.com.tr/ozel/nato/zeynep/html>, (19.11.2009).

<http://dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=133809>, (21.12.2009).